E-vodič

za istraživače

Vlatka Lemić

Izdavač
ICARUS Hrvatska

Autor
Vlatka Lemić

Recenzenti
Prof. dr. sc. Marija Benić Penava
Dr. sc. Koraljka Kuzman Šlogar

Lektura
Dr. sc. Siniša Bjedov

Dizajn
Mirna Radić

ISBN 978-953-46696-1-7 (e izdanje)

Zagreb, rujan 2026.

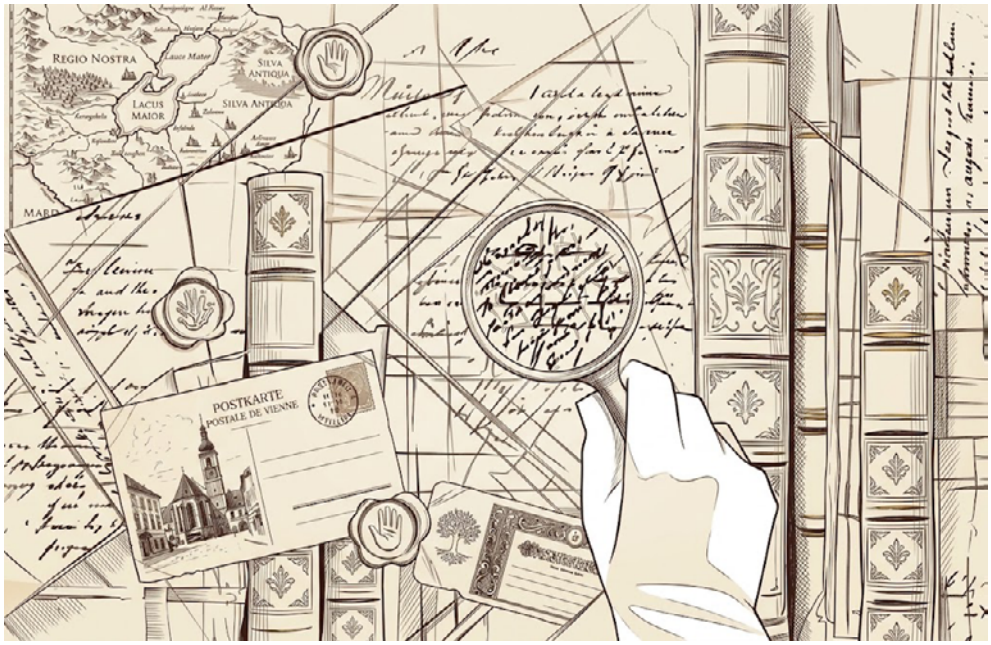
Financirano sredstvima sredstvima Europske unije kroz program NextGenerationEU u okviru projekta **„MIDIA – Migracije i oblikovanje dubrovačkog identiteta: između povijesti i suvremenosti“** koji se provodi na Sveučilištu u Dubrovniku.

Financira Europska unija
NextGenerationEU

MIDIA
Migracije i oblikovanje dubrovačkog identiteta: između povijesti i suvremenosti

E-vodič

za istraživače

Zagreb, 2026

Sadržaj

Uvod 4

Arhivi i arhivsko gradivo 5

Arhivi u suvremenom okruženju 11

Rad arhiva 16

Arhivska djelatnost u Hrvatskoj 20

Hrvatska arhivska baština 26

Dostupnost i korištenje arhivskoga gradiva 32

Obrada i opis arhivskoga gradiva 37

Evidencije arhivskoga gradiva 45

Arhivska obavijesna pomagala 50

Nakladnička djelatnost arhiva 53

Digitalni arhivi i arhivske platforme 62

Paneuropski suradnički portali i mreže kulturne baštine 65

Literatura i izvori 74

Dodaci

- Mreža državnih arhiva u Hrvatskoj 78
- Predložak za povelju između baštinskih ustanova i znanstvenika sa smjernicama za uzajamne sporazume o ponovnoj uporabi podataka o kulturnoj baštini u fazi planiranja projekta 80

UVOD

Arhivi dokumentiraju ljudski život i djelovanje od početaka njihova bilježenja do danas i svaki na jedinstveni način odražava pojedince, institucije i društva koji stvaraju, čuvaju i koriste zapise u različite svrhe. Bez obzira na međusobne različitosti, rad svake arhivske institucije, odjela ili zbirke temelji se na univerzalnim stručnim načelima i postavkama arhivske znanosti (arhivistike) i interakciji s drugim dionicima arhivske zajednice koja se prateći tehnološki, informacijski i društveni razvoj neprestano mijenja i interdisciplinarno širi. Odgovarajući na očekivanja i zahtjeve koje njihovi osnivači, korisnici i javnost postavljaju pred njih, aktivnosti arhiva i srodnih dokumentacijskih i baštinskih ustanova stalno se nadograđuju, profesionaliziraju i transformiraju novim zadaćama, ulogama, kompetencijama i uslugama.

Suvremene se arhive najčešće opisuju kao otvorene ustanove dostupne svim korisnicima, koje aktivno pridonose kulturnom životu i oblikovanju identiteta zajednice u kojoj djeluju te privlače širok i raznolik krug istraživača. Brzi tehnološki razvoj, kultura otvorenosti, važnost slobodnog pristupa informacijama, umrežavanje i drugi globalni suvremeni trendovi otvorili su arhive široj javnosti i dodatno istaknuli njihov informacijski potencijal i široki opseg uslužnih funkcija. Moderni arhivi tako objedinjuju tradicionalnu ulogu čuvara memorije s novom ulogom informacijskih centara i razvijaju partnerske odnose sa stvarateljima gradiva, strukama i stručnjacima različitih profila i korisnicima.

Uz temeljne stručne poslove usmjerene na zaštitu i dostupnost arhivskoga gradiva, sve značajnijim dijelom rada arhiva postaju i umrežavanje s različitim kulturnim, znanstvenim i obrazovnim ustanovama koje nastoje educirati i evocirati zajedničku baštinu, razvoj novih korisničkih usluga i sadržaja te omogućavanje otvorenog pristupa arhivskim izvorima svim segmentima društvima. Digitalno okruženje olakšalo je pristup arhivskim informacijskim izvorima, no istodobno je pred arhive postavilo brojne izazove koji podrazumijevaju nove resurse te stručne i tehničke kompetencije, kao i partnerstva i podrške na lokalnoj i globalnoj razini.

Vodič je namijenjen studentima, istraživačima i svima korisnicima arhiva te donosi uvid u stručne osnove arhivskoga rada i korištenja arhivskih izvora u konvencionalnom i digitalnom okruženju. Predstavljanjem stručnih okvira arhivskoga rada, regulative, standarda i dobrih praksi iz hrvatske i europske arhivske zajednice, s naglaskom na korisničke usluge i sadržaje, namjera je Vodiča pridonijeti boljem poznavanju arhiva u akademskim, obrazovnim i kulturnim ustanovama te olakšati istraživanja arhivskih izvora.

ARHIVI I ARHIVSKO GRADIVO

Arhivi su ustanove specijalizirane za čuvanje, zaštitu, obradu i korištenje arhivskoga gradiva.

U engleskom se jeziku riječ arhiv (eng. *archives*) koristi višeznačno i može označavati:

- arhivsko gradivo, tj. dokumente ili zapise vrijedne trajnog čuvanja,
- mjesto na kojemu se čuva arhivsko gradivo,
- ustanovu odgovornu za čuvanje i korištenje arhivskoga gradiva, ili
- odjel/ustrojbenu jedinicu unutar organizacije odgovornu za čuvanje zapisa trajne vrijednosti.

Povijesni razvoj arhiva i javne arhivske službe uglavnom je vezan uz rad i organizaciju uprave, a problematika osnivanja, djelovanja i nadležnost arhivskih ustanova često je, osim struke, uvjetovana različitim političkim i društvenim okolnostima. U većini su zemalja do osnivanja posebnih arhivskih ustanova „arhivalije“ sakupljala povijesna i druga društva, knjižnice i muzeji, neki od kojih i danas prikupljaju, stvaraju i čuvaju različite vrste dokumentacije.

Arhivsko gradivo, kao organski dio pojedinih institucija i/ili zbirki, čuva se u različitim javnim i privatnim ustanovama, koje se time, prema arhivskim propisima i standardima, ubrajaju u imatelje arhivskoga gradiva. Današnje stanje u velikoj mjeri odražava različite stručne prakse, kulturno-povijesne i upravne tradicije te društvene okolnosti; mreže knjižnica i muzeja razvijale su ranije i brže od samostalnih institucija arhiva i arhivske službe, velik dio institucijskih arhiva i arhivskih zbirki nastao je i razvijao se bez formalne organizacije slijedeći ideje, potrebe ili poslovne procese svojih osnivača, unutar same je arhivske struke dugo prevladavalo mišljenje da javni arhivi trebaju preuzimati samo gradivo uprave zbog čega su zanemarili gradivo druge provenijencije, otvorena pitanja organizacije skrbi za arhivsko gradivo i „razgraničenja“ u ovlastima nad arhivskim gradivom između arhiva, knjižnica i muzeja i dr.

Osim u javnim arhivima, brojne cjeline arhivskoga gradiva i specijalizirane tematske zbirke (npr. školstvo, književnost, promet, lokalna povijest, glazba i dr.), čuvaju se u raznovrsnim kulturnim i znanstvenim ustanovama i organizacijama i kod samih stvaratelja. Suvremeni društveni i socijalni trendovi, sve veća produkcija zapisa i nove tehnološke mogućnosti dovele su i do osnivanja brojnih specijaliziranih arhivskih odjela i ustanova posvećenih pojedinim vrstama zapisa (audiovizualni, filmski, glazbeni ili digitalni arhivi), raznovrsnim područjima ljudske djelatnosti (gospodarstvu, vojsci, diplomaciji, umjetnosti, znanosti, arhitekturi, sportu itd.) te različitim etničkim, vjerskim i društvenim skupinama (arhivi zajednica, arhivi manjinskih skupina i dr.)

S obzirom na pravne, organizacijske i stručne okvire djelovanja koji određuju njihov stručni rad, razlikuju se vrste i tipovi arhiva:

- prema pravnom statusu osnivača/vlasnika razlikuju se *javni* i *privatni* arhivi,
- prema vrsti gradiva koje prikupljaju razlikuju se *arhivi općeg tipa (*prikupljaju gradivo različite provenijencije i formata) i *specijalni arhivi* (čuvaju pojedinu vrstu gradiva),
- prema području djelovanja razlikuju se *nacionalni*, r*egionalni*, *gradski* ili arhivi jedinica lokalne uprave ,
- prema organizacijskom ustroju razlikuju se samostalne arhivske ustanove i arhivi u sastavu.

Povećanje broja i vrsta ustanova koje čuvaju arhivsko gradivo u novije doba, kao i sve veće kvalitativne raznolikosti i specijalizacije baštinskih i dokumentacijskih institucija odražavaju se u svim područjima arhivske struke. Međunarodna arhivska zajednica prati ove trendove kroz rad stručnih sekcija Međunarodnog arhivskog vijeća (eng. *International Council of Archives,* ICA) usmjerenih na pojedine vrste arhiva i područja stručne prakse – arhivsku edukaciju i stručno usavršavanje; lokalne, gradske i područne arhive; strukovna udruženja; gospodarske arhive; bilježničke arhive; sportske arhive; arhive političkih stranaka i udruga; književne i umjetničke arhive; arhive vjerskih zajednica; arhive međunarodnih organizacija; sveučilišne i znanstvene te brojne druge specijalizirane arhive.[1]

Unutar arhivske zajednice djeluju i različite stručne udruge koje okupljaju specijalizirane vrste arhiva i arhivskih zbirki, primjerice *International Federation of Film Archives* (FIAF), *Associazione Archivistica Ecclesiastica* (AAE), *European Oil & Gas Archives Network* (EOGAN) ili *International Association of Music Libraries, Archives and Documentation Centres* (IAML) čija je podružnica i Hrvatska udruga muzičkih knjižnica, arhiva i dokumenatcijskih centara (HUMKAD). Specijalizirani arhivi, posebno znanstveni, često su aktivno uključeni i u inter-disciplinarne stručne udruge i inicijative koje povezuju stručnu i istraživačku zajednicu, primjerice *Digital Research Infrastructure for the Arts and Humanities* (DARIAH) i *Time Machine Organisation* (TMO).

VIDI I - Definicije arhiva

https://www.enciklopedija.hr/clanak/arhiv

https://istra.lzmk.hr/clanak/arhivi

https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/archive

https://infoz.ffzg.hr/Stancic/Arhivisticki-rjecnik/#

https://www.ciscra.org/mat/mat/term/64

1 Vidi: https://www.ica.org/ica-network/professional-sections/

OPĆA DEKLARACIJA o ARHIVIMA

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

Declaration adopted by the 36th session of the General Conference of UNESCO

ica
International Council on Archives
Conseil International des Archives

Arhivi čuvaju odluke, aktivnosti i uspomene. Oni čine **jedinstvenu** i **nezamjenjivu** baštinu koja se prenosi s **pokoljenja na pokoljenje**. Arhivskim gradivom se upravlja od njegova nastanka, kako bi se **očuvala** njegova vrijednost i smisao. Ono je **pouzdan** izvor obavijesti **odgovorne** i **transparentne** vlasti, pa igra **važnu** ulogu u razvoju društava **pridonoseći** očuvanju individualnog i **kolektivnog pamćenja**. Slobodan pristup arhivskome gradivu obogaćuje naše **znanje** o ljudskom društvu, promovira **demokraciju**, štiti **prava** građana i unapređuje **kvalitetu** života.

U tom smislu, mi prepoznajemo

- **jedinstveni karakter** arhivâ kao vjerodostojnih svjedoka upravnih, kulturnih i intelektualnih aktivnosti te kao odraz razvoja društava;
- **suštinsku važnost** arhiva u podržavanju uspješnog, odgovornog i transparentnog poslovanja, zaštiti prava građana, oblikovanju individualnog i kolektivnog pamćenja, razumijevanju prošlosti i dokumentiranju sadašnjosti u svrhu uspješnijeg provođenja budućih aktivnosti;
- **raznolikost** arhivâ u dokumentiranju svih područja ljudske djelatnosti;
- **mnoštvo** nosača na kojima arhivsko gradivo nastaje i čuva se, uključujući papir, elektroničke, audiovizualne i druge oblike;
- **ulogu arhivista**, obrazovanih stručnjaka koji se trajno usavršavaju, te služe svojim društvima prateći nastanak zapisa, obrađujući ih i čuvajući te čineći ih dostupnima za korištenje;
- **odgovornost svih** - građana, javne uprave, vlasnika i imatelja javnog ili privatnog arhivskoga gradiva, arhivista i ostalih informacijskih stručnjaka - u upravljanju arhivskim gradivom.

Stoga se obvezujemo djelovati zajedno kako bi

- svaka zemlja imala prihvaćeno i razrađeno arhivsko zakonodavstvo i odgovarajuću nacionalnu arhivsku politiku;
- upravljanje arhivskim gradivom bilo vrednovano i u potpunosti provođeno od strane svih tijela, javnih ili privatnih, koja stvaraju i koriste arhivsko gradivo u obavljanju svoje djelatnosti;
- bila osigurana potrebna sredstva za odgovarajuće upravljanje arhivima, uključujući zapošljavanje osposobljenih stručnjaka;
- arhivsko gradivo bilo obrađivano i čuvano u uvjetima i na način koji će osigurati njegovu autentičnost, cjelovitost i razumljivost;
- arhivsko gradivo bilo dostupno svima, poštujući pritom odgovarajuće propise i prava pojedinaca, stvaratelja gradiva, vlasnika i korisnika;
- korištenje arhivskog gradiva pridonijelo promicanju odgovornih građana.

Prihvatila Opća skupština Međunarodnog arhivskog vijeća, Oslo, Norveška, rujan, 2010. Potvrdila Opća skupština UNESCO-a na 36. zasjedanju, Pariz, Francuska, studeni, 2011.

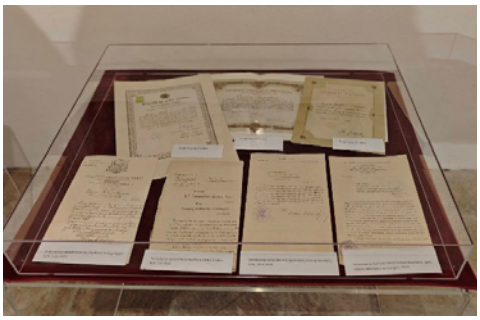
Arhivsko su gradivo zapisi vrijedni trajnoga čuvanja zbog njihova značenja za društvo, državu i pojedince. Kao izvorni svjedoci o događajima, društvenim procesima, pojedincima i institucijama u prošlosti predstavljaju jedinstvene izvore informacija koji se štite i smatraju kulturnim dobrom i povijesnom baštinom.

U arhivskoj terminologiji pojam arhivsko gradivo uobičajeno se odnosi na zapise nastale tijekom redovitog poslovanja pravnih i fizičkih osoba od trajnog značenja za kulturu i znanost te zaštitu i ostvarivanje prava i interesa osoba i zajednica bez obzira na mjesto i vrijeme njihova nastanka, neovisno o obliku i vrsti nosača zapisa.

Pojam zapisa – zapisane obavijesti koju pravne i fizičke osobe stvaraju, primaju ili čuvaju u obavljanju svoje djelatnosti – obuhvaća spise, isprave, pomoćne uredske i poslovne knjige, kartoteke, karte, nacrte, crteže, plakate, tiskanice, filmove i videozapise, zvučne zapise, mikro-oblike, strojno čitljive zapise, datoteke, uključujući programe i uređaje za njihovo očitanje.

Hrvatski državni arhiv,
arhivsko spremište[2]

Državni arhiv u Dubrovniku,
izložba gradiva[3]

Arhivsko gradivo nastaje iz dokumentarnog gradiva, što je pojam kojim se opisuje cjelina zapisa nastalih radom pojedinog stvaratelja. Zapisi trajne vrijednosti smatraju se arhivskim gradivom, dok se oni zapisi ograničenog roka čuvanja izlučuju nakon isteka vremenskog razdoblja predviđenog čuvanja.

U procesima evidentiranja i obrade arhivskoga gradiva razlikuje se pojmovi stvaratelja i imatelja: stvaratelji arhivskog gradiva su pravne i fizičke osobe i obitelji čijim je radom gradivo nastalo, a imatelji (tj. posjednici) oni u čijem se posjedu nalazi.

2 Fotografija je preuzeta s Facebook stanice HDA: https://www.facebook.com/photo.php?fbid=1539289584909575&set=pb.100064856431420.-2207520000&type=3

3 Fotografija je preuzeta s Facebook stanice DADU: https://www.facebook.com/photo?fbid=1403569955107179&set=pb.100063625625891.-2207520000

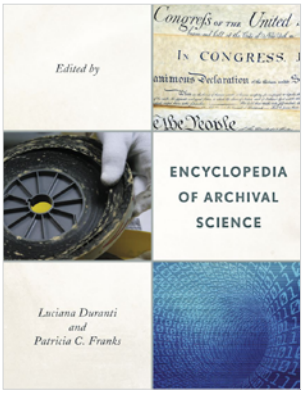
Dokumentacija nastala djelovanjem pravnih i fizičkih osoba ima primarnu i sekundarnu vrijednost: od primarne je vrijednosti za samu ustanovu čijim je radom nastala, a od sekundarne je vrijednosti za druge ustanove i korisnike. Javna se dokumentacija stvara radi ostvarivanja zadaća zbog kojih je ustanova i osnovana – administrativnih, fiskalnih, pravnih i operativnih – što je od prvorazredna značaja za njezine korisnike i stvaratelje. Nakon prestanka njezine primarne upotrebe, ona dokumentacija vrijedna drugima, a ne samo izvornim korisnicima, trajno se preuzima i čuva u arhivskim ustanovama radi svoje sekundarne vrijednosti. Razlikovanje i vrednovanje primarne administrativne svrhe zapisa i njegove sekundarne dokazne vrijednosti ubrajaju se u osnovne arhivističke postupke i ključni su za razumijevanje rada arhiva, pismohrana, pisarnica te spisovodstvenih i dokumentacijskih sustava.

Javnim arhivskim gradivom smatra se gradivo nastalo djelovanjem i radom tijela državne vlasti, tijela jedinica lokalne samouprave i uprave, javnih ustanova i javnih poduzeća, trgovačkih društava koja su nastala iz bivših javnih poduzeća, javnih bilježnika i drugih osoba koje obavljaju javnu službu ili imaju javne ovlasti.

Privatnim arhivskim gradivom smatra se arhivsko gradivo nastalo djelovanjem privatnih pravnih i fizičkih osoba, ukoliko nije nastalo u obavljanju javnih ovlasti ili u obavljanju javne službe i ako nije u državnom vlasništvu.

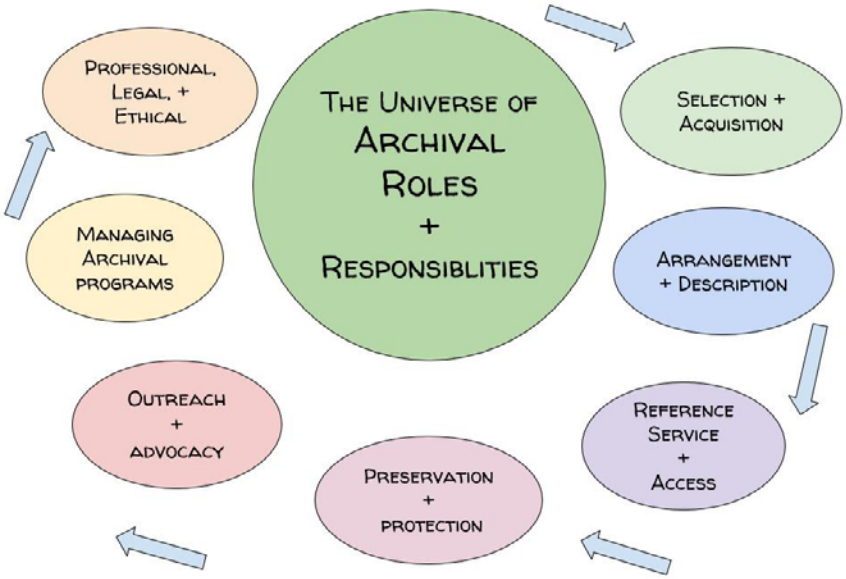

Proučavanjem arhivskoga gradiva bavi se arhivistika, znanstvena disciplina koja predstavlja skup znanja o naravi i značajkama arhivskoga gradiva i djelatnosti arhiva

Arhivistika je razmjerno mlada znanost koja je tijekom stogodišnjeg razvoja oblikovala svoju teoriju, metodologiju i praksu. Arhivska teorija je skup arhivističkih ideja o tome što je arhivsko gradivo; arhivska metodologija je skup arhivističkih ideja o tome kako postupati s tim gradivom; arhivska praksa je primjena teoretskih i metodoloških ideja u određenim situacijama. Drugim riječima, arhivistika istražuje sva područja upravljanje arhivskim gradivom –od čuvanja i organizacije te stručnih postupaka poput sređivanja, opisivanja i digitalizacije do omogućavanja njegova korištenja.

Ilustracija arhivističkih poslova i odgovornosti[4]

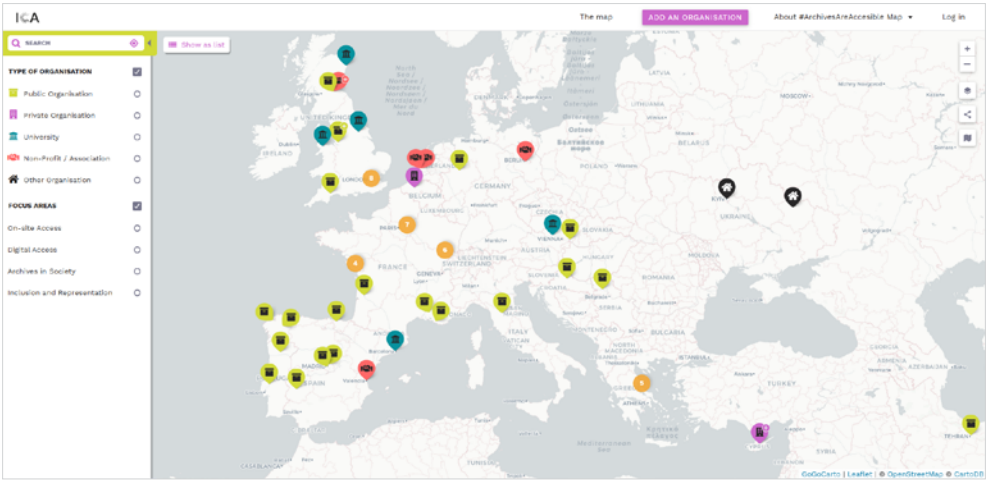
4 https://libguides.charleston.edu/c.php?g=562859&p=4004720

ARHIVI U SUVREMENOM OKRUŽENJU

Procesi koji obilježavaju suvremeno europsko društvo – kulturne, gospodarske i socijalne promjene izazvane migracijama i globalizacijom, kao i brzi razvoj tehnologija i društva znanja – odražavaju se na sva područja arhivske djelatnosti. Na tragu novih očekivanja javnosti i percepcije društva o arhivima od arhivskih se ustanova očekuje fleksibilnost i prilagodljivost u odgovaranju na izazove i potrebe suvremenog društva, a od arhivista otvorenost prema nekonvencionalnim pristupima struci i inovativne prakse. Takvi se trendovi globalno mogu pratiti kroz djelovanje krovne strukovne organizacije – Međunarodnog arhivskog vijeća (ICA) – koje „dobro" upravljanje arhivima smatra temeljnim preduvjetom za podržavanje uspješnog, odgovornog i transparentnog poslovanja, zaštitu prava građana, oblikovanje individualnog i kolektivnog pamćenja, razumijevanje prošlosti i dokumentiranje sadašnjosti u svrhu uspješnijeg provođenja budućih aktivnosti.[5]

Arhivi su razlikuju u svojoj tipologiji, gradivu, djelovanju i specijalizaciji, kao što se razlikuju i pojedinci, institucije i društva koji stvaraju arhivske zapise, čuvaju ih i koriste u različite svrhe. Svi su oni dio suvremene arhivske zajednice koja je široka, raznolika i interdisciplinarna, budući se aktivnosti arhiva i srodnih dokumentacijskih i baštinskih ustanova stalno proširuju, nadograđuju, profesionaliziraju i transformiraju novim zadaćama, ulogama, kompetencijama i uslugama. Raznolikost arhivske djelatnosti i stručne zajednice, različite specijalizacije i opseg relevantnih stručnih tema oslikavaju i struktura ICA-inih stručnih tijela (regionalne i stručne sekcije, stručne radne skupine, povjerenstva) i opseg aktivnosti (standardi, projekti, programi, Međunarodni dan/tjedan arhiva i dr.).

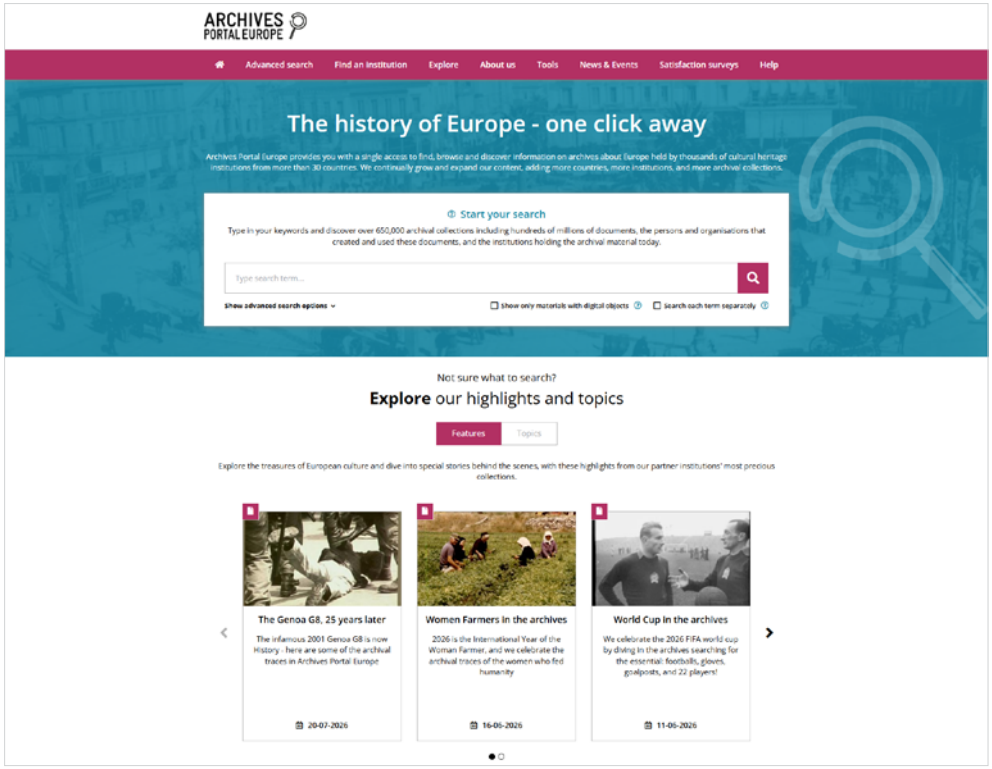
5 Vidi: Universal Declaration on Archives: https://www.ica.org/en/universal-declaration-archives

Interaktivna mapa događanja proslave Međunarodnog tjedna arhiva 2025[6]

Umrežavanje s različitim suradničkim mrežama, povezivanje s postojećim projektima kroz razmjenu znanja i dobrih praksi te suradnja s obrazovnim, akademskim, kulturnim, baštinskim, IT sektorima i raznim korisničkim skupinama, često se ističu kao temeljne postavke arhivske djelatnosti u digitalnom okruženju. Uz to, informacijsko društvo od arhiva očekuje aktivni doprinos ekonomskom rastu, demokratskoj odgovornosti i revitalizaciji kulturne baštine, posebno vezano uz povećanje dostupnosti i iskoristivosti arhivskoga gradiva i u njemu sadržanih podataka. Sve to potiče arhivsku zajednicu na lokalna i globalna partnerstva i umrežavanje, što je posljednjih desetljeća postao općeprihvaćeni model njezina djelovanja. Arhivske institucije i službe, stručna udruženja i različiti konzorciji i mreže te stručnjaci raznorodnih profila surađuju i zajednički djeluju kroz raznovrsne projekte, programe i inicijative koje se bave razvojem i održavanjem strategija, politika, alata i rješenja koja svi mogu dijeliti i koristiti, a vezano uz korištenje arhivskih zapisa, digitalne tehnologije i globalne integracije.

6 The #ArchivesAreAccesible Map: https://archives-are-accessible.ica.org/map#/carte/@46.83,14.94,5z?cat=all

Europski arhivski portal[7]

U većini programskih dokumenata tijela Europske unije na početku 21. stoljeća naglašava se društveni značaj arhiva kao tradicionalnih čuvara sjećanja, informacijskih servisa i aktivnog partnera stvarateljima gradiva. Djelovanje stručnih tijela u europskom okruženju (EBNA, EAG, EURBICA, ICARUS i dr.) posvećeno je arhivskoj suradnji „bez granica“, pokretanju i poticanju inovativnih projekata i pristupa istraživanju povijesnih izvora, stvaranju zajedničke informacijske infrastrukture i i mreža kulturne baštine s ciljem njihova otvaranja javnosti i izgradnji mozaika europske kulturne raznolikosti. Zajednički rad arhiva i brojnih kulturnih, znanstvenih i obrazovnih ustanova na razvoju i korištenju različitih digitalnih platformi (Europeana, APE, Topoteka i dr.) primjer je dobre i proaktivne suradnje te povezivanja arhiva i korisnika u svrhu približavanja povijesnog i kulturnog naslijeđa svim građanima, kao i razumijevanja značaja koji javne informacije, dokumentacija i arhivsko gradivo imaju za očuvanje i dostupnost toga naslijeđa, život zajednica i pojedinaca, društvenu uključivost, kulturnu razmjenu i raznolikost[8].

7 Archives Portal Europe: https://www.archivesportaleurope.net/

8 Lemić, V. Arhivi i digitalno doba. Zagreb, 2019. str. 25-33

Arhivska je djelatnost sastavni dio različitih javnih programa i strategija - informacijskih, znanstvenih, obrazovnih, kulturnih, baštinskih i brojnih drugih pa arhivi nastoje djelovati kao središta kulturnih, znanstvenih i društvenih zbivanja. Čuvanjem povijesnih izvora, arhivi pridonose očuvanju ne samo kulturne i povijesne baštine, nego i identiteta, samosvijesti i temeljnih vrijednosti sredine kojoj pripadaju. Nadalje, dokumentiranje aktivnosti pojedinaca i institucija te omogućavanje javne dostupnosti toj dokumentaciji omogućuje javnosti neposredan i pouzdan uvid u rad temeljnih institucija u društvu, potiče odgovornost i otvorenost u njihovu radu i time doprinijeti ostvarivanju temeljnih vrijednosti demokratskog društva: prava javnosti, otvorenosti i odgovornosti.

Širok raspon područja i raznovrsni oblici rada suvremenih arhiva imaju za cilj podizanje svijesti o važnosti arhivske djelatnosti u široj javnosti, a zajednički projekti temelje se na interdisciplinarnim i kreativnim suradnjama. Sve kroz njih ostvarene aktivnosti – od razvoja tehničkih alata, opisnih standarda, širenja digitalne dostupnosti povijesnih izvora, promocije obrazovnih potencijala baštinskih ustanova, razvoja nove publike do produbljivanja svijesti o zaštiti arhivskoga gradiva, većoj dostupnosti povijesnih izvora, poticanja zajednice na čuvanje vlastitog pamćenja i uključivanje u zajedničku povijest – usmjereni su na praktičnu realizaciju informacijskog potencijala arhiva i njihovo oblikovanje u «kamene temeljce informacijskog društva» što je vizija kakvu je pred njih postavilo Međunarodno arhivsko vijeće.

Opće prihvaćene novije definicije arhiva (kako od same struke, tako i od svojih osnivača) opisuju ih kao ustanove koje u sebi objedinjuju tradicionalnu ulogu čuvara memorije s informacijskom ulogom i aktivnim servisiranjem uprave. Rad arhiva obuhvaća stručnu, kulturnu, znanstvenu, upravnu i uslužnu djelatnost te je u skladu s time njihovo djelovanje uvelike usmjereno na praćenje suvremenih društvenih izazova i trendova.

Sve značajnijim dijelom njihova rada postaje i sudjelovanje u javnim manifestacijama i programima, kulturnim, znanstvenim i društvenim događanjima, umrežavanje s baštinskim i obrazovnim ustanovama te druge aktivnosti vezane uz predstavljanje javnosti i povećanje vidljivosti u lokalnoj i široj zajednici. Uključivanje arhiva u sektor kulturnih i kreativnih industrija, gdje zajedno s muzejima, knjižnicama predstavlja baštinski dio, dodatno je pridonijelo istraživanju kreativnih pristupa javnih arhivskih programa.

U arhivima se sve više pojavljuju novi projekti posvećeni povezivanju ustanova koje čuvaju povijesne izvore sa stvarateljima i zajednicom u kojoj djeluju te ciljanim korisničkim skupinama, kao i oni koji posvećeni različitim edukacijskim i kulturnim aktivnostima – od programa *in situ* (predavanja, radionice, izložbe i sl.) koji se danas izvode i izvan arhivskih ustanova i u virtualnom obliku, do različitih digitalizacijskih projekata koji stvaraju zajedničku infrastrukturu i nove sadržaje, potiču korištenje i očuvanje kulturne baštine, olakšavaju dostupnost informacija te prate smjerove razvoja digitalnog društva.

Uz stručne poslove primarno vezane uz zaštitu i obradu gradiva, arhivi su se oduvijek bavili i aktivnostima vezanima uz promociju arhivskih izvora, što je posebno vidljivo u njihovoj izdavačkoj i izložbenoj djelatnosti. Uz njih su se počeli razvijati i drugi programi namijenjeni široj publici: predavanja, radionice, promocije, obilježavanje prigodnih obljetnica i tematske manifestacije, kao i različiti edukacijski programi za istraživače, ciljane korisničke skupine, stvaratelje i imatelje arhivskog gradiva te brojne druge aktivnosti.[9]

Na otvaranje arhiva javnosti i dostupnost gradiva u novije su vrijeme posebno utjecali i tehnološki razvoj i uvođenje suvremenih tehnologija u rad arhiva, kao i različite legislative, inicijative i strategije koje se odnose na pristup informacijama, dostupnost i korištenje podataka, otvorenu upravu, zaštitu ljudskih prava i srodna pitanja. Od arhiva se očekuje aktivan doprinos ovim područjima, kao i uključivanje u tekuće EU strategije i inicijative razvoja digitalnog društva, ponajviše u osiguravanju uporabljivosti, vidljivosti i održivosti informacija o kojima skrbe te interoperabilnih i iskoristivih digitalnih sadržaja. U tom procesu prolaze kroz prilagodbu starih i na oblikovanje novih usluga koje sadržajem, oblikom i tehnologijom odgovaraju informacijskom društvu.

9 Lemić, V. Arhivi i digitalno doba. Zagreb, 2019. str. 55-56

RAD ARHIVA

Svoje osnovne zadaće – sačuvati, zaštititi, obraditi i učiniti dostupnim za korištenje arhivsko gradivo, arhivi danas ostvaruju podjednako kroz sva područja svojih aktivnosti, koja se pod utjecajem tehnologija i društvenih promjena proširuju i postaju sve složenija i multidisciplinarna. Suvremeni trendovi posebno su utjecali na izraženije djelovanje arhiva kao posrednika između istraživača, uprave i znanosti, kao i na komplementarnost uloga čuvara memorije i javnog informacijskog servisa.

Raspon poslova u arhivima vrlo je širok; od pružanja stručne podrške stvarateljima arhivskoga gradiva u upravljanju i zaštiti svoje dokumentacije, osiguravanja trajnog čuvanja najvrjednijeg dokumentarnog gradiva, prikupljanja i brige o arhivskim zapisima (službenim preuzimanjem, poklonom, otkupom ili pohranom), do razvoja arhivske pedagogije te stručnih i znanstvenih programa. Arhivi sređuju arhivsko gradivo i izrađuju obavijesna pomagala, objavljuju pomagala i gradivo kako bi osigurali njegovu dostupnost i poticali korištenje, snimaju i restauriraju arhivsko gradivo i rade na njegovoj promociji, kao i na unapređenju i javnom predstavljanju arhiva i arhivske djelatnosti, a uključeni su i u brojne druge aktivnosti kroz koje ostvaruju sve zadane im funkcije.

Pravni mandat, sredstva i uvjeti rada u arhivima uvelike razlikuju od države do države, no u svima postoje arhivski zakoni i propisi koji uređuju zaštitu i dostupnost arhivskoga gradiva, djelatnost arhivske službe te nadležnost i zadaće arhiva. Njihova je svrha propisati organizaciju nacionalnog arhivskog sustava i/ili službe, utvrditi ulogu arhivskih ustanova te unaprijediti i osnažiti pravnu osnovu arhivske infrastrukture.

Rad arhiva obuhvaća stručnu, kulturnu, znanstvenu, upravnu i uslužnu djelatnost. Prvenstveno, arhivi su zaduženi za odabiranje, preuzimanje, sređivanje, čuvanje i proučavanje gradiva te davanje istog na uporabu korisnicima. Javni arhivi ujedno brinu i o zaštiti arhivskog gradiva koje se nalazi izvan arhiva kroz stručni nadzor nad njegovim stvarateljima i imateljima. Stručni poslovi arhiva, vezani za zaštitu i obradu gradiva, nadopunjuju se različitim oblicima suradnje sa stvarateljima. Raspon arhivskih usluga proteže se od savjetovanja i stručnog nadzora, sređivanja i obrade dokumentacije, konzerviranja i restauriranja, mikrofilmiranja i digitaliziranja do organiziranja edukacije i usavršavanja za upravljanje i zaštitu dokumentacije te iz drugih područja arhivske struke.

Rad na obradi arhivskih zapisa (sređivanje i opis) podrazumijeva izradu i objavljivanje obavijesnih pomagala. Sustavnim objavljivanjem različitih pregleda, vodiča, inventara, mrežnih kataloga te samoga gradiva, pomaže se i olakšava znanstveni rad i sve ostale vrste istraživanja u arhivima. Većina arhiva tradicionalno razvija i vlastitu nakladničku djelatnost: objavljuje arhivske publikacije, časopise, serije arhivskoga gradiva te različita izdanja s područja arhivistike, informacijskih znanosti i historiografije u širem smislu.

Fizičku zaštitu gradiva provode arhivske službe i odjeli specijalizirani za digitalizaciju, mikrografiju, reprografiju te konzervaciju i restauraciju pojedinih vrsta gradiva (papir, tekstil i dr.). Preslike arhivskoga gradiva (mikrofilmiranje, digitalizacija) izrađuju se u zaštitne, dopunske i sigurnosne svrhe, a restauracijske i konzervatorske aktivnosti nužne su za spašavanje oštećenih zapisa i trajno produljenje njihova vijeka.

Arhivi se tradicionalno bave i znanstvenim aktivnostima, najčešće sudjelovanjem u znanstveno-istraživačkim projektima u suradnji s akademskim i drugim kulturnim i znanstvenim ustanovama. Prvenstveno se radi o istraživanjima koja uključuju evidentiranje, snimanje i objavljivanje arhivskoga gradiva te programima mobilnosti stručnih djelatnika. Razvojem arhivistike kao znanosti pojedini aspekti struke uklopljeni su u programe različitih sveučilišnih studija, tako da su arhivski stručnjaci često uključeni u nastavu na studijima informacijskih znanosti, povijesti, javne uprave i srodnim područjima.

U okviru kulturno-prosvjetne djelatnosti arhivi surađuju s obrazovnim ustanovama, srodnim domaćim i stranim kulturnim institucijama, medijima i dr. U suradnji sa školama i visokoškolskim ustanovama organiziraju se posjeti učenika i studenata arhivima, održavaju prigodna predavanja i radionice radi njihova boljeg upoznavanja s arhivskim gradivom. Svrha izložbi, predavanja, okruglih stolova i drugih kulturno-prosvjetnih i promidžbenih aktivnosti jest bolje upoznavanje javnosti s arhivskim izvorima i njezinim značenjem te promicanje i popularizacija arhivske djelatnosti.

Trendovi globalnog informacijskog društva koji diktiraju sve slobodniji pristup informacijama i sve transparentniji rad javnih službi potaknuli su i brže otvaranje arhiva javnosti. Dokumentiranjem aktivnosti pojedinaca i institucija te pružanjem uvida u zapise nastale njihovim djelovanjem, arhivi štite i promiču interese i prava građana. Svaki arhivski zapis jedinstveni je svjedok identiteta i vrijednosti sredine i vremena u kojemu je nastao. Brigom o autentičnosti arhivskoga gradiva arhivi budućim naraštajima osiguravaju vezu s vlastitom poviješću, a omogućavanjem njegove dostupnosti doprinose razvoju demokratskog društva.

Svim spomenutim aktivnostima arhivi nastoje objediniti tradicionalnu zadaću čuvara memorije s informacijskom ulogom i podrškom stvarateljima u upravljanju dokumentacijom. Suvremeno okruženje značajno utječe na širenje informacijskih i uslužnih funkcija i aktivnosti arhiva. Brzi tehnološki razvoj, kultura otvorenosti, važnost slobodnog pristupa informacijama, umrežavanje i drugi globalni društveni trendovi usmjeravaju arhive prema otvaranju javnosti i aktivnom uključivanju u javne politike te promoviranje otvorenog pristupa arhivima i arhivskom gradivu (poštujući načela zaštite privatnosti i sigurnosti). U skladu s time, aktivnosti arhiva sve više su usmjerene na digitalizaciju, veću dostupnost arhivskih izvora te njihovo povezivanje s drugim informacijskim izvorima u cilju stvaranja zajedničkih korisničkih sadržaja i mreža kulturne baštine.

Aktivnosti javne arhivske službe u Hrvatskoj na osiguranju zaštite i informacijske cjelovitosti arhivskoga gradiva provode se putem sustava državnih arhiva čija je djelatnost i nadležnost uređena *Zakonom o arhivskom gradivu i arhivima* i povezanim provedbenim propisima. Osim glavne zadaće skrbi o arhivskome gradivu sukladno svojoj teritorijalnoj i stvarnoj nadležnosti, zakonom propisane zadaće državnih arhiva obuhvaćaju evidentiranje, zaštitu, obradu i omogućavanje korištenja arhivskoga gradiva. Ti poslovi uključuju:

- vođenje evidencija i dokumentacije o javnom dokumentarnom i javnom arhivskom gradivu tijela javne vlasti u svojoj nadležnosti,
- pružanje podrške tijelima javne vlasti u čuvanju, zaštiti, obradi, vrednovanju, odabiranju i izlučivanju javnog dokumentarnog i arhivskoga gradiva,
- stručni nadzor nad gradivom u posjedu tijela javne vlasti u svojoj nadležnosti te nad privatnim arhivskim gradivom,
- brigu o integritetu, dostupnosti i iskoristivosti gradiva u arhivu te provođenje mjera njegove zaštite (restauracija, konzervacija, snimanje i dr.),
- preuzimanje, obradu i digitalizaciju javnog arhivsko gradivo u okviru svoje nadležnosti, te prikupljanje i obradu privatnog arhivsko gradivo,
- omogućavanje i poticanje korištenja arhivskoga gradiva,
- organizaciju izložbi, predavanja i drugih oblika predstavljanja arhivskoga gradiva i arhivske djelatnosti javnosti,
- znanstveni i stručni rad na području informacijskih znanosti, povijesti i drugih bliskih disciplina,
- istraživanje arhivskog gradiva u inozemstvu koje se odnosi na hrvatsku povijest i iseljeništvo,
- organizaciju programa osposobljavanja i stručnog usavršavanja,
- objavljivanje arhivskog gradiva i drugih publikacija.

ARHIVSKA DJELATNOST U HRVATSKOJ

Arhivska djelatnost u Republici Hrvatskoj uređena je *Zakonom o arhivskom gradivu i arhivima* (NN 61/18) koji je nadopunjen s nekoliko *Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o arhivskom gradivu i arhivima* (NN 98/19, NN 114/22, NN 36/24). Zakonom su uređeni zaštita i obrada javnog dokumentarnog i arhivskoga gradiva, dostupnost i korištenje gradiva u arhivima, zaštita privatnog arhivskoga gradiva, javna arhivska služba te nadležnosti i djelatnost arhiva sa svrhom:

- očuvanja javnog dokumentarnog i arhivskoga gradiva,
- podrške tijelima javne vlasti u stvaranju i očuvanju javnog dokumentarnoga gradiva o svojoj djelatnosti i povjerenju javnosti u njihov rad,
- povećanja dostupnosti i iskoristivosti informacija sadržanih u javnom dokumentarnom i arhivskom gradivu,
- pružanja potpore u zaštiti i osiguranju dostupnosti privatnog arhivskoga gradiva i
- osiguravanja stvaranja, čuvanja i pretvorbe dokumentarnog i arhivskoga gradiva u digitalni oblik.[10]

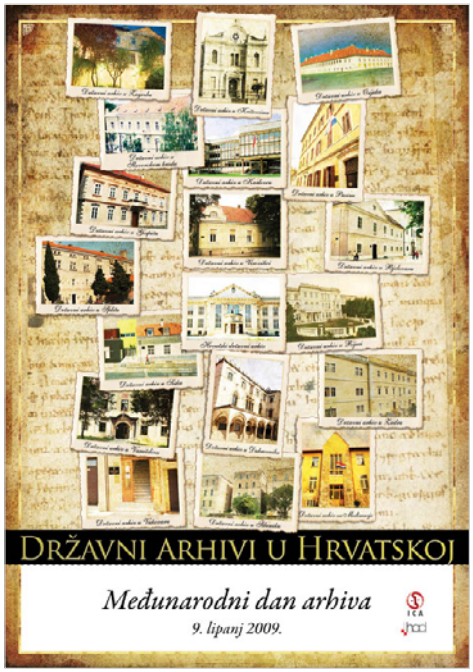
Arhivska služba je sastavni dio javne uprave sa zadaćom osiguranja zaštite i informacijske cjelovitosti nacionalne arhivske baštine, koja se provodi putem mreže državnih arhiva i arhiva jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave. Arhivsko gradivo je zbog svog značaja pod osobitom zaštitom države te se na njegovu zaštitu, osim arhivskih, primjenjuju i propisi o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara. Sva su tijela javne vlasti obvezna osigurati sustavno upravljanje dokumentarnim gradivom koje nastaje njihovim radom ili se nalazi u njihovu posjedu, što uključuje fizičku zaštitu gradiva, njegovu pretvorbu u digitalni oblik te predaju nadležnom državnom arhivu po isteku određenih rokova.

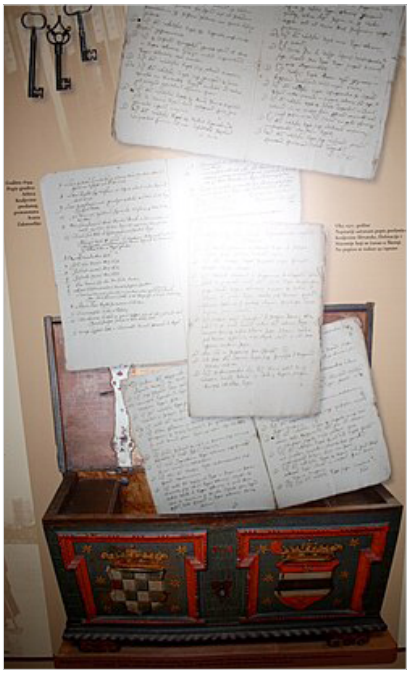
Pojedina područja stručnog rada arhiva dodatno su uređena posebnim propisima:

- *Pravilnik o evidencijama u arhivima* (NN 19/23)
- *Pravilnik o upravljanju dokumentarnim gradivom izvan arhiva* (NN 105/20)
- *Pravilnik o uvjetima smještaja, opreme, zaštite i obrade arhivskog gradiva, te broju i strukturi stručnog osoblja arhiva* (NN 121/19)
- *Pravilnik o korištenju javnog arhivskoga gradiva* (NN 121/19)
- *Pravilnik o stručnim arhivskim zvanjima i drugim zvanjima u arhivskoj struci te uvjetima i načinu njihova stjecanja* (NN 104/19)

10 Zakon o arhivskom gradivu i arhivima (NN 61/18) [citirano: 2019-06-25]. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2018_07_61_1265.html

Rad javne arhivske službe u nadležnosti je Ministarstva kulture i medija, gdje u okviru Uprave za arhive, knjižnice i muzeje djeluje Služba za arhivsku i knjižničnu djelatnost. Ministarstvo donosi *Nacionalni plan razvoja arhivske djelatnosti* kojim su definiraju potrebe i strateški ciljevi ovog područja u srednjoročnom razdoblju: infrastrukturne pretpostavke i dovoljni kapaciteti, dostupnost gradiva i uspostava digitalnog arhiva te razvijenost i kvaliteta usluga koje se pružaju korisnicima. Kao savjetodavno tijelo ministra za arhivske poslove pri Ministarstvu djeluje i Hrvatsko arhivsko vijeće koje se bavi općim i razvojnim pitanjima struke: potiče unapređenje stručnih normi i propisa, predlaže programe razvoja arhivske djelatnosti, razmatra godišnje programe rada i izvješća o radu državnih arhiva, daje mišljenje o osnivanju novih arhiva, predlaže dodjeljivanje viših zvanja u arhivskoj struci te obavlja druge srodne poslove.

Sustav arhiva u Hrvatskoj sastoji se od Hrvatskog državnog arhiva (HDA), područnih državnih arhiva, arhiva jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave te privatnih i specijaliziranih arhiva. Ustroj mreže javnih arhiva oblikovan je kombinacijom tradicije "starih" arhiva (Zagreb, Dubrovnik, Zadar) i regionalnim ustrojem županija. Moderna je mreža državnih arhiva utvrđena *Odlukom o određivanju područja na kojima arhivi vrše arhivsku službu* (NN 28/1963) te se dalje oblikovala drugim propisima, a područna nadležnost pojedinih arhiva mijenjala se sukladno upravno-teritorijalnim promjenama kroz povijest. Od 1991. osnovano je više novih arhiva i sabirnih arhivskih centara pa danas ovu mrežu čine:

- Hrvatski državni arhiv (1923, postoji od 1643)
  - Hrvatska kinoteka (Hrvatski filmski arhiv) (1979)
- Državni arhiv u Bjelovaru (1961)
- Državni arhiv u Dubrovniku (1891, postoji od 16. stoljeća)
  - Arhivski sabirni centar Metković – Opuzen – Ploče (2002)
  - Arhivski sabirni centar Korčula-Lastovo (2011)
- Državni arhiv u Gospiću (1999)
- Državni arhiv u Karlovcu (1960)
- Državni arhiv za Međimurje (2007, postoji od 2002)
- Državni arhiv u Osijeku (1947)
- Državni arhiv u Pazinu (1958)
- Državni arhiv u Požegi (2024, postoji od 1959)
- Državni arhiv u Rijeci (1926)
- Državni arhiv u Sisku (1962)
  - Sabirni arhivski centar Petrinja (1966)
- Državni arhiv u Slavonskom Brodu (1959)
  - Sabirni arhivski centar Nova Gradiška (1959)
- Državni arhiv u Splitu (1952)
- Državni arhiv u Šibeniku (2007, postoji od 1968)
- Državni arhiv u Varaždinu (1950)
  - Arhivski sabirni centar u Koprivnici (1962)
  - Arhivski sabirni centar u Krapini (1959)
- Državni arhiv u Virovitici (2008, postoji od 1999)
- Državni arhiv u Vukovaru (2007)
  - Arhivski sabirni centar u Vinkovcima (1989)
- Državni arhiv u Zadru (1928, postoji od 1624)
  - Sabirni arhivski centar Novalja (2009)
- Državni arhiv u Zagrebu (1907)
- Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata (2004)

Uz navedene arhive 2008. godine je uredbom osnovan i Državni arhiv u Križevcima koji još nije započeo s radom radi nedostatka prostora pa na predviđenom prostoru njegove teritorijalne nadležnosti djeluju državni arhivi u Bjelovaru i Varaždinu.

Hrvatski državni arhiv nacionalna je arhivska ustanova nadležna za gradivo središnjih državnih tijela i svo gradivo značajno za Hrvatsku u cjelini, a područni državni arhivi za gradivo jedinica lokalne samouprave (gradovi, općine, županije), državnih tijela na lokalnoj razini i drugih stvaratelja na području svojega djelovanja. Hrvatska Kinoteka kao specijalni arhiv koji brine za nacionalno filmsko gradivo, razvio se i djeluje u okviru HDA. Premda je Zakonom predviđeno osnivanje specijaliziranih i privatnih arhiva, formalno je zaživio samo Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata, rata kao specijalizirani arhiv i znanstvena ustanova za temu Domovinskog rata.

Hrvatski državni arhiv s Hrvatskim filmskim arhivom i Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata svoje zadaće ostvaruju na cijelom području Republike Hrvatske, a područni državni arhivi na teritoriji svojih županija. Kako zbog različitih povijesno-administrativnih promjena teritorijalna nadležnosti područnih državnih arhiva nije u potpunosti usklađena s postojećom teritorijalnom podjelom na županije, dugoročni je plan arhivske službe usklađivanje arhivske mreže s postojećim županijskim ustrojem.

Arhiv	Područje djelovanja državnih arhiva
DABJ	Bjelovarsko-bilogorska županija te dijelovi Koprivničko-križevačke (gradovi Križevci i Đurđevac te općine Ferdinandovac, Kalinovac, Kloštar Podravski, Molve, Novo Virje, Podravske Sesvete, Virje, Sveti Ivan Žabno, Kalnik i Sveti Petar Orehovec) i Zagrebačke županije (grad Vrbovec te općine Dubrava, Farkaševac, Gradec, Preseka i Rakovec)
DADU	Dubrovačko-neretvanska županija
DAGS	Ličko-senjska županija (osim gradova Senja i Novalje) i dio Zadarske županije (općina Gračac)
DAKA	Karlovačka županija, dio Sisačko-moslavačke županije (općine Gvozd i Topusko) te Primorsko-goranske županije (grad Vrbovsko)
DAM	Međimurska županija
DAOS	Osječko-baranjska županija
DAPA	Istarska županija
DAPŽ	Požeško-slavonska županija
DARI	Primorsko-goranska županija (osim grada Vrbovsko) i dio Ličko-senjske županije (grad Senj)
DASK	Sisačko-moslavačka županija i dijelovi Zagrebačke županije (grad Ivanić Grad i općina Križ)

Arhiv	Područje djelovanja državnih arhiva
DASB	Brodsko–posavska županija
DAST	Splitsko-dalmatinska županija
DAŠI	Šibensko-kninska županija
DAVT	Virovitičko-podravska županija
DAVU	Vukovarsko-srijemska županija
DAVŽ	Varaždinska županija, veći dio Krapinsko-zagorske županije (osim gradova Donja Stubica i Oroslavlje i općina Gornja Stubica, Marija Bistrica i Stubičke Toplice), dio Koprivničko-križevačke županije (grad Koprivnica i općine Drnje, Đelekovec, Gola, Hlebine, Koprivnički Bregi, Koprivnički Ivanec, Legrad, Novigrad Podravski, Peteranec, Rasinja i Sokolovac)
DAZD	Zadarska županija (osim Gračaca) i dio Ličko-senjska županije (grad Novalja)
DAZG	Grad Zagreb i gradovi Zagrebačke županije te dio Krapinsko–zagorske županije (gradovi Donja Stubica i Oroslavje i općine Gornja Stubica, Marija Bistrica i Stubičke Toplice)

Područje djelovanja državnih arhiva

Nacionalnim planom razvoja arhivske djelatnosti 2020-2025 su uz analizu postojećeg stanja zacrtana dva cilja u ovom razdoblju: osiguranje pretpostavke za uspješno obavljanje arhivske djelatnosti i osiguranje dostupnost i brzog pristupa arhivskoj baštini.

Kao prioriteti za uspješno obavljanje arhivske djelatnosti istaknuti su osiguranje infrastrukture, utvrđivanje kompetencijskog okvira znanja i vještina stručnih zaposlenika u državnim arhivima i osiguravanje njihove ravnomjerne zastupljenosti te uspostava jedinstvenog sustava praćenja rada i kvalitete usluga u državnim arhivima. Prioriteti vezani uz lakše i brže korištenje arhivske baštine uključuju povećanje mrežne dostupnost gradiva u arhivima i obavijesti o njemu, osiguravanje podrške u upravljanju dokumentarnim gradivom izvan arhiva u svrhu njegova očuvanja i dostupnosti te bolju dostupnost arhivskoga gradiva svim zainteresiranim korisnicima.[11]

11 Nacionalni plan razvoja arhivske djelatnosti za razdoblje 2020-2025, str. 19-23 [citirano: 2019-08-25]. Dostupno na: https://min-kulture.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Nacionalni%20plan%20razvoja%20arhivske%20djelatnosti%202020.-%202025..pdf

Zgrada Državnog arhiva u Dubrovniku[12]

12 Ilustracija je preuzeta s mrežne stranice DADU: https://dad.hr/izlozba-sponza-1520-2020-2/#gid=1&pid=19

HRVATSKA ARHIVSKA BAŠTINA

Nacionalna arhivska baština obuhvaća sve arhivsko gradivo – javno i privatno, ono pohranjeno u arhivima, kao i ono koje se čuva izvan mreže državnih arhiva. Javna arhivska služba kroz sustav državnih arhiva brine o cjelini gradiva te osigurava njegovu zaštitu i informacijsku cjelovitost.

Današnje stanje arhivske djelatnosti, kao i i organizacije arhiva i arhivskih zbirki, odraz je povijesnog razvoja arhivske službe i tradicije skrbi za arhivsku baštinu u Hrvatskoj uvjetovane pripadnošću hrvatskih zemalja mediteranskom i srednjeeuropskom kulturnom i civilizacijskom krugu te stoljetnim političkim i kulturnim vezama sa susjednim zemljama.

U Dalmaciji i u Istri, zahvaljujući ranom razvoju gradskih i širih teritorijalnih uprava, jačanju notarijata i već ustaljenoj brizi za arhive vjerskih ustanova, sustavna i organizirana zaštita arhivskog gradiva može se pratiti u kontinuitetu već od 12. i 13. stoljeća. O tomu svjedoče najstarije cjeline sačuvanoga gradiva te odredbe o čuvanju dokumenata i arhiva u statutima mnogih priobalnih komuna. U sjevernoj Hrvatskoj u to je vrijeme izraženija uloga vjerskih ustanova, naročito kaptola kao vjerodostojnih mjesta (*loca credibilia*), a potom i slobodnih kraljevskih gradova (Varaždin, Zagreb, Križevci). Kao i drugdje, osnovna značajka sustava zaštite arhivskog gradiva bila je u tome da se stvaratelji sami brinu za trajno čuvanje svoga gradiva, prvenstveno zato što im je ono bilo važno za zaštitu vlastitih prava i interesa.

Tijekom vremena pojedini su arhivi počeli prikupljati i gradivo drugih stvaratelja i tako poprimati značajke današnjih arhivskih ustanova. Taj je proces bio postupan, dugotrajan i dobrim dijelom određen teritorijalnom podijeljenošću hrvatskih zemalja. Počeci današnjeg Hrvatskog državnog arhiva sežu u 17. stoljeće kada Hrvatski sabor donosi odluku o zaštiti i čuvanju isprava značajnih za Kraljevinu Hrvatsku, Dalmaciju i Slavoniju. U Dubrovniku nastaje središnji arhiv Dubrovačke Republike, a u Zadru kao stoljetnom sjedištu mletačke uprave u Dalmaciji središnji arhiv za to područje. Početkom dvadesetog stoljeća osnivaju se i arhivi u Zagrebu, Rijeci i Varaždinu. Ovi su arhivi bili osnova za izgradnju cjelovite mreže arhiva pedesetih i početkom šezdesetih godina dvadesetog stoljeća, kada je arhivska služba ustrojena kao obvezna djelatnost na čitavu području Republike Hrvatske. Daljnjim osnivanjem novih arhiva i razvojem arhivske struke, u novom razdoblju koje je počelo uspostavom suverene Republike Hrvatske 1991. godine, institucionalnim, zakonskim i organizacijskim promjenama postojećeg sustava arhiva, oblikovana je suvremena arhivska služba

U devetnaest državnih arhiva u Hrvatskoj čuva se više od 130.000 dužnih metara arhivskoga gradiva, najvećim dijelom spisa državnih upravnih tijela, gradova, općina i drugih jedinica lokalne samouprave te drugih javnih službi i ustanova. Pored njih, arhivi čuvaju i vrijedno arhivsko gradivo udruga, političkih stranaka, privatnih organizacija, gospodarskih subjekata te istaknutih obitelji i pojedinaca.

Prema podacima iz Nacionalnim planom razvoja arhivske djelatnosti 2020-2025 mreža državnih arhiva 2019. godine je u svojim spremištima skrbila o 117.508 d/m arhivskog gradiva nastalog od 9. stoljeća do danas, organiziranog u 16.025 arhivskih fondova i zbirki. Uz to, u posjedu arhiva je bilo evidentirano oko 120 TB digitaliziranog gradiva.

Hrvatski državni arhiv (HDA) je kao nacionalni arhiv mjerodavan za gradivo središnjih državnih tijela i ostalo gradivo od značaja za Republiku Hrvatsku u cjelini, a područni državni arhivi skrbe za gradivo jedinica lokalne samouprave (gradovi, općine, županije), državnih tijela na lokalnoj razini i drugih stvaratelja na području njihova djelovanja.

U područnim se državnim arhivima nalaze fondovi regionalnih upravnih i sudskih tijela, lokalnih škola, bolnica, tvornica, kulturnih udruženja, zbirke posvećene temama od lokalnoga i širega značenja, obiteljski i osobni fondovi te razno drugo gradivo koje čini vrijedan izvor za proučavanje političke, gospodarske i kulturne povijesti gradova i šire regije.

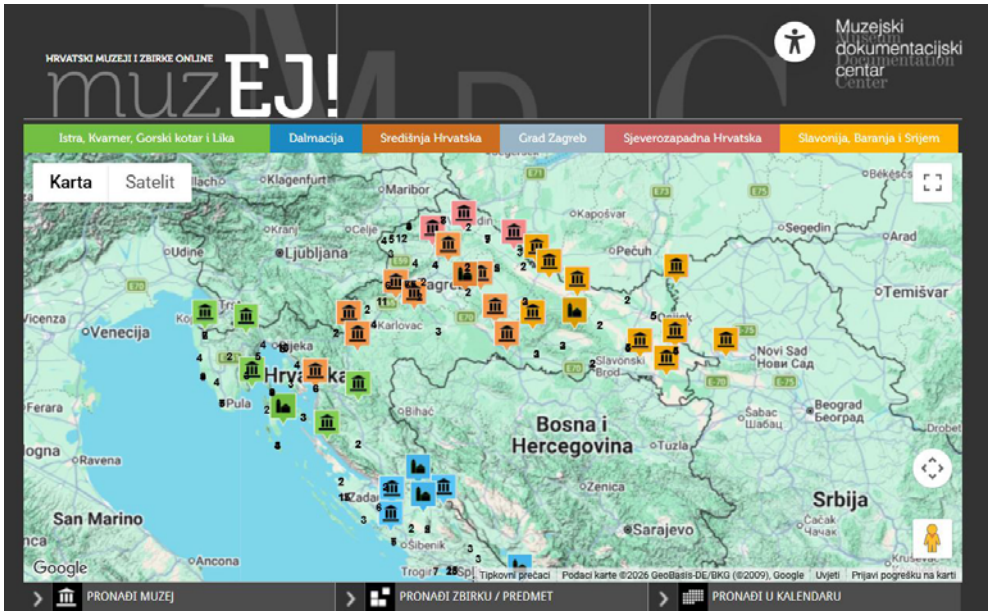
Arhivsko su gradivo tradicionalno prikupljali pojedinci, razna društva i ustanove, ponajprije povijesne, zavičajne i kulturne udruge, muzeji, knjižnice i akademije, tako da, se osim u javnim arhivima, ono čuva u brojnim kulturnim i znanstvenim ustanovama i organizacijama te kod samih stvaratelja. U velikoj mjeri radi se o specijaliziranim tematskim zbirkama koje su vezane uz djelatnost tih ustanova ili o gradivu koje je tamo dospjelo prije uspostave javne arhivske službe.

U knjižnicama i muzejima to je gradivo najčešće dio njihova fundusa, a ponekad je organizirano u okviru baštinskih i/ili dokumentacijskih zbirki (npr. rukopisna ili zavičajna zbirka). U okviru pojedinih institucija i organizacija postoje specijalizirani arhivski i/ili dokumentacijski odjeli (primjerice televizijski, gospodarski ili znanstveni arhivi), a posebno su brojni specijalizirani arhivi koji djeluju u različitim organizacijskim oblicima (u sastavu ili kao samostalne ustanove) posvećeni posebnim vrstama zapisa (npr. audiovizualni, notni ili digitalni arhivi) ili temama (npr. književni, vojni ili bilježnički arhivi).

SSredišnje informacijsko mjesto muzejske zajednice u Hrvatskoj je Muzejski dokumentacijski centar (MDC) osnovan 1955. godine koji vodi Upisnik javnih i privatnih muzeja u RH[13] i Registar muzeja, galerija i zbirki u RH, jedinstvenu bazu podataka o muzejima, njihovim zbirkama, dokumentaciji i stručnim djelatnicima[14]. U Upisniku je do sada evidentirano više od 170 muzeja, galerija i muzejskih zbirki u sastavu drugih pravnih osoba, a podaci o njima koji se prikupljaju za Registar uz podatke o muzejskim zbirkama uključuju i one o dokumentacijskim fondovima i arhivu.

13 Vidi: https://upisnik.mdc.hr

14 https://mdc.hr/hr/mdc/zbirke-fondovi/registri/

Baza podataka i pretraživanje Registra muzeja, galerija i zbirki u RH [15]

Od brojnih muzeja koji u svojem fundusu čuvaju različito arhivsko gradivo i dokumentaciju, dobre primjere obrade ovoga gradiva predstavljaju specijalizirani muzeji poput Hrvatskog školskog muzeja. Ovaj muzej specijaliziran za povijest školstva i pedagogije, od svojeg osnutka 1901. godine prikuplja vrijedno arhivsko gradivo za povijest školstva, obrazovanja, pedagoških znanosti i prosvjete u Hrvatskoj koje tvori Arhivsku zbirku[16]. Jedinstvenu Zbirku arhivskog gradiva[17] čuva i Hrvatski športski muzej, a obuhvaća osobne fondove sportaša i sportskih djelatnika, dokumente o sportskim klubovima i događanjima i drugu dokumentaciju o sportu od 19. st. do danas.

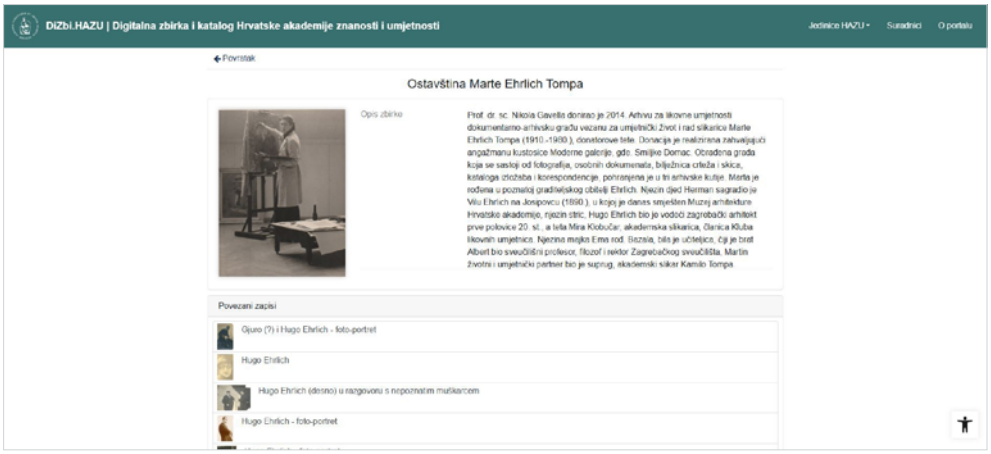
Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti (HAZU) od svoga osnutka 1867. sakuplja knjige i rukopise značajne za povijest južnih Slavena tako da je gradivo Arhiva HAZU od velikog nacionalnog povijesnog, znanstvenog i kulturnog značaja, a uz pojedine su se znanstveno-istraživačke jedinice razvile posebne zbirke arhivskoga gradiva i dokumentacije koji ih tematski prate. Tako primjerice sva tri odsjeka Zavoda za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU čuvaju osobne ostavštine istaknutih kulturnih djelatnika te dokumentaciju ustanova i udruga iz tih područja, Hrvatski muzej arhitekture HAZU i Hrvatski muzej medicine i farmacije HAZU također čuvaju vrijedne arhivske fondove i zbirke, a Arhiv za likovne umjetnosti koji djeluje u okviru Kabineta za arhitekturu i urbanizam HAZU specijaliziran je za prikupljanje dokumentacije i arhivske građe o djelovanju hrvatskih likovnih umjetnika u zemlji i inozemstvu.[18]

15 https://hvm.mdc.hr/

16 https://www.hsmuzej.hr/hr/sadrzaj/zbirke/arhivska-zbirka

17 https://sportski-muzej.hr/zbirke/zbirka-arhivskog-gradiva/

18 Vidi više: https://www.info.hazu.hr/jedinice-u-sastavu-hazu/

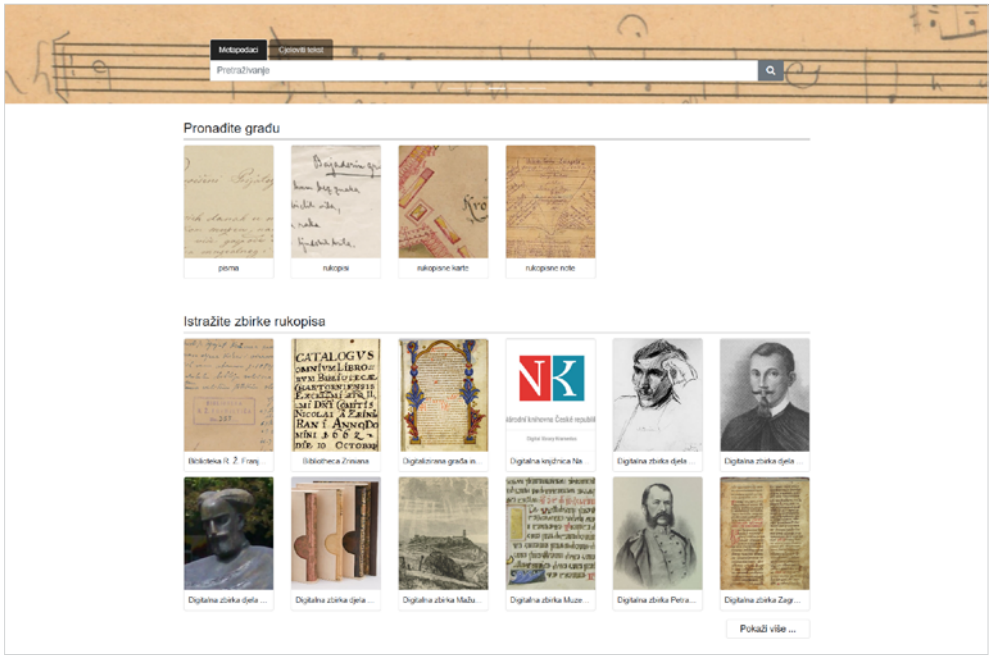
Primjer ostavštine obrađene kao virtualna zbirka u Digitalnoj zbirci i katalogu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (DiZbi.HAZU)[19]

I Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu (NSK) je od svojih početaka uz knjižni fond prikupljala rukopise i ostavštine istaknutih pojedinaca, kao i različite vrste i formate zapisa, pa tako arhivsko gradivo koje se čuva u zbirkama građe posebne vrste (rukopisi i stare knjige; grafike; muzikalije i audiomaterijali; zemljopisne karte i atlasi) nadopunjuje ono koje se čuva u državnim arhivima.[20] Dio ovih zbirki je digitaliziran i dostupan na portalu Digitalne zbirke NSK[21], koji uz pristup zbirkama digitalne i digitalizirane građe NSK putem tematskih zbirki i portala, omogućuje i pristup digitaliziranoj rukopisnoj građi drugih hrvatskih knjižnica poput Knjižnica grada Zagreba, Znanstvenoj knjižnici Dubrovnik i Znanstvenoj knjižnici Zadar.

19 https://dizbi.hazu.hr/?pc=i&id=2052276

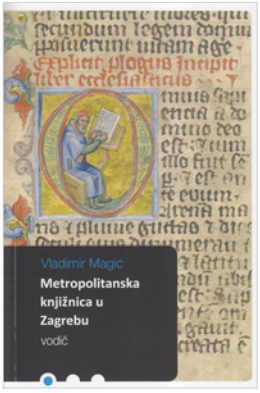
20 Vidi više: https://nsk.hr/zbirke/

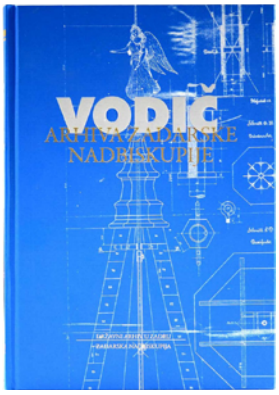
21 Vidi: https://digitalna.nsk.hr/

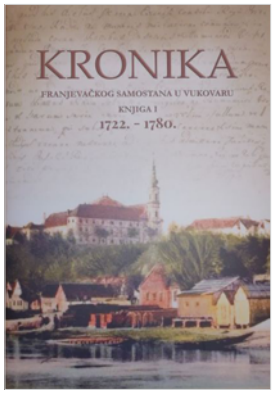

Portal digitalizirana rukopisna građa NSK[22]

Vrijedno arhivsko gradivo također se čuva i u privatnim arhivima, ponajprije u pismohranama i arhivima vjerskih zajednica, političkih organizacija, poduzeća i drugih gospodarskih subjekata, različitih udruga i organizacija kao i kod pojedinaca i obitelji aktivnih u javnom životu zajednice.

22 https://digitalna.nsk.hr/rukopisnagrada/

ilmsko i audiovizualno gradivo čuva se u više državnih i specijaliziranih arhiva, a od 1979. godine u okviru Hrvatskog državnog arhiva djeluje Hrvatska kinoteka utemeljena kao nacionalni filmski arhiv. Filmsko gradivo i dokumentaciju čuvaju i sama filmska poduzeća čijim je radom nastalo, a Arhiv Hrvatskog filmskog saveza čuva više tisuća filmskih naslova nastalih u razdoblju od 1928. do danas u okviru djelatnosti kino klubova koji su članovi Saveza ili u nezavisnoj profesionalnoj produkciji. Televizijski i radijski arhiv Hrvatske radiotelevizije ubrajaju se među najveće audiovizualne arhiva jugoistočne Europe, a osim njih u Hrvatskoj postoje i brojni drugi arhivi javnih medija (radio, televizija, novinski izdavači) čije su bogate analogne i audiovizualne zbirke neprocjenjiv izvor za proučavanje i razumijevanje novije povijesti, kulture i društvenog života općenito.

Premda arhivski propisi predviđaju postojanje specijaliziranih arhiva (sveučilišni, privredni, književni, sportski itd.), oni unatoč praktičnoj potrebi za njima do sada nisu formalno-pravno uspostavljeni i u stručnom smislu integrirani u javnu arhivsku službu. Formalno je zaživio samo 2004. osnovan Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata kao specijalizirani arhiv za gradivo Domovinskog rata, a brojni su stvaratelji tijekom vremena razvili vlastite „kućne arhive“ (Hrvatske željeznice, Hrvatska pošta, Sveučilište u Zagrebu i dr.) kao odraz praktičnih organizacijskih potreba i praksi.

DOSTUPNOST I KORIŠTENJE ARHIVSKOGA GRADIVA

Dostupnost i korištenje arhivskoga gradiva iz perspektive informacijskog društva smatraju se najznačajnijim razlogom njegova čuvanja i obrade. U arhivskoj se praksi ovi termini odnose na mogućnost identifikacije i pristupa gradivu koje sadrži informacije relevantne za nečiji upit te pravila i uvjete njegova korištenja.[23] Dostupnost, tj. „raspoloživost arhivskoga gradiva za korištenje" uvjetovana je postojanjem zakonskih okvira i obavijesnih pomagala[24], a o važnosti ovog segmenta arhivskog rada svjedoče brojni propisi, norme, etički kodeksi i smjernice, stručne preporuke i pravila te opširna stručna i znanstvena literatura koji se njime bave.

Načelima, procedurama i praktičnim pitanjima dostupnosti arhivskoga gradiva bavi se i Međunarodno arhivsko vijeće (ICA) u različitim dokumentima, među kojima se na globalnoj razini ističu *Etički kodeks arhivista* iz 1996. godine i *Opća deklaracija o arhivima* iz 2010. godina, koji su prevedeni na brojne svjetske jezike.

Načelima *Etičkog kodeksa arhivista* utvrđeno je da arhivisti osiguravaju stalnu dostupnost i razumljivost zapisa, zalažu se za što širu dostupnost gradiva i pružaju usluge svim korisnicima bez razlike, uz poštovanje i slobode pristupa i privatnosti te postupajući unutar važećih zakonskih propisa.[25] Opća deklaraciji o arhivima istaknula je da:

> *„Slobodan pristup arhivskome gradivu obogaćuje naše znanje o ljudskom društvu, promovira demokraciju, štiti prava građana i obogaćuje kvalitetu života.".*

Ovaj strateški dokument ICA-e koji je 2011. godine usvojena na generalnoj skupštini UNESCO-a, svojevrsna „osobna iskaznica" suvremenih arhiva oblikovana od same arhivske zajednice, u sebi uključuje i obavezu zajedničkog djelovanja građana, javne uprave, vlasnika i imatelja arhivskog gradiva i svih informacijskih stručnjaka kako bi

> *„arhivsko gradivo bilo dostupno svima, poštujući pritom odgovarajuće propise i prava pojedinaca, stvaratelja gradiva, vlasnika i korisnika,"*

a među uloge arhivista, kao stručnjaka posvećenih arhivima, ubraja i „činiti zapise dostupnima za korištenje".[26]

23 Ivanović, Jozo. *Priručnik iz arhivistike*, I. dio. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2010, str. 133

24 *Načela dostupnosti arhivskoga gradiva*. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2015, str. 5

25 *Etički kodeks arhivista*. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 1997.

26 *UniversalDeclaration on Archives:* Dostupno na: http://www.ica.org/en/universal-declaration-archives

Nastavljajući rad na normiranju dobre prakse dostupnosti javnoga i privatnoga arhivskoga gradiva, ICA je 2012. donijela *Načela pristupa arhivskome gradivu*[27] sa svrhom služenja arhivistima „kao vjerodostojno međunarodno mjerilo za ocjenjivanje postojeće politike i prakse dostupnosti te kao okvir pri izradi novih ili izmjeni postojećih pravila dostupnosti". Na ovu se normu nadovezuju i Tehničke smjernice za upravljanje gradivom ograničene dostupnosti[28] čija je namjena da „arhivistima pruži mjerodavni međunarodni temelj s kojim mogu usporediti svoje postojeće politike i prakse pristupa te okvir koji mogu koristiti prilikom razvijanja novih ili preoblikovanja postojećih pravila pristupa".

Hrvatske prijevodi ICA-nih normi objavio je HDA

Dostupnost arhivskoga gradiva podrazumijeva pravo na uvid u gradivo i informacije koje ono sadrži, mogućnost stvarnog uvida u traženo i pronađeno gradivo te praktične uvjete korištenja tog gradiva[29]. Tradicionalno se korištenjem arhivskoga gradiva smatralo istraživanje dokumenata u čitaonici te uporaba obavijesnih pomagala i drugih informacijskih izvora u arhivima. Danas pojam korištenja uključuje sve aktivnosti vezane uz pregled, prepisivanje, objavljivanje, izlaganje, reprodukciju i posudbu gradiva, kao i izdavanje ovjerovljenih prijepisa te izradu preslika raznovrsnih formata i namjena u razne svrhe[30], odnosno stvaranje novih kulturnih ili informacijskih sadržaja iz njega.

27 *Principles of Access to Archives:* Dostupno na: https://www.ica.org/resource/principles-of-access-to-archives/

28 T*echnical Guidance on Managing Archives with Restrictions.* Dostupno na: https://www.ica.org/resource/technical-guidance-on-managing-archives-with-restrictions/

29 Ivanović, Jozo. *Priručnik iz arhivistike*, I. dio. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2010, str. 133

30 NN 121/2019 (11.12.2019.), Pravilnik o korištenju javnog arhivskog gradiva

Zahvaljujući informacijskom potencijalu arhivskoga gradiva, tehnološkom razvoju te novim vrstama i zahtjevima korisnika, opseg korisničkih usluga i aktivnosti službi za korisnike u arhivima stalno se proširuju novim sadržajima prateći interdisciplinarne pristupe i raznolikosti arhivskih istraživanja.

U novijoj se arhivističkoj literaturi o korištenju i korisnicima, razmatra i direktno i indirektno korištenje, odnosno koriste pojmovi istraživača i korisnika[31]. Direktno se korištenje događa kada osobe koje imaju potrebu ili želju za pronalaženjem informacija pohranjenih u gradivu traže informacije neposredno iz samih zapisa ili ih crpu iz dokaza aktivnosti koju oni dokumentiraju. Direktno je korištenje proučavanje dokumenata u čitaonici, pregledavanje gradiva od strane stvaratelja zapisa te uvid korisnika u digitalne, mikrofilmske ili na drugi način reproducirane snimke izvornoga gradiva. Takvi se korisnici u stručnoj terminologiji često nazivaju i istraživačima, strankama ili klijentima. kako bi se ta grupa korisnika koja ostvaruje direktnu komunikaciju s arhivom, odnosno direktan uvid u izvorno gradivo izdvojila od ostalih korisnika.

Različito od toga, indirektnim se korištenjem smatraju svi rezultati direktnoga korištenja arhiva. Indirektni su korisnici svi potencijalni uživatelji na bilo koji način interpretiranih i analiziranih informacija pronađenih u arhivima, primjerice, posjetitelji koji su vidjeli arhivsku izložbu ili čitatelji koji su pročitali radove napisane na temelju arhivskih dokumenata ili publicirane arhivske izvore. S obzirom na raznovrsne mogućnosti korištenja gradiva, jasno je da iz tako široko shvaćena poimanja korisnika arhiva, njihov broj kontinuirano raste.

Kako suvremene korisničke potrebe uglavnom slijede društveni i tehnološki razvoj, istraživači neprekidno otkrivaju nova područja interesa i nedovoljno istražene arhivske izvore. Iz te je perspektive nemoguće predvidjeti broj korisnika koji mogu, bilo iz osobnih interesa, bilo vezano uz posao, školovanje ili iz drugog motiva imati potrebu za istraživanjem arhivskih zapisa ili za informacijama pronađenih u njima

S obzirom na različite svrhe korištenja arhivskoga gradiva – privatno, službeno, poslovno, za znanstvena istraživanja, u publicističke svrhe, za potrebe nastave, za izložbe i objavljivanje, radi ostvarenja ili zaštite osobnih prava i u razne druge moguće svrhe – arhivska je praksa utvrdila da su korisnici arhiva vrlo raznolika populacija. No i iz te se raznolikosti mogu, zahvaljujući povećanom interesu struke za istraživanje korisničke populacije, izdvojiti osnovne skupine. Ponajprije su to profesionalni istraživači, odnosno korisnici kojima istraživanje u arhivima predstavlja dio njihovih profesionalnih aktivnosti. U tu se skupinu ubrajaju znanstvenici koji su, premda manji dio istraživačke populacije arhiva, njegovi najstalniji korisnici. Iako i danas prevladavaju povjesničari, sve je veći broj znanstvenika iz drugih društveno-humanističkih područja, primjerice etnologije, sociologije, lingvistike, prava, ekonomije i dr. Velik i stalni dio te korisničke populacije svakako su i sudionici obrazovnog procesa: profesori, nastavnici, studenti i učenici kojima informacije u arhivima predstavljaju važan oslonac u svakodnevnu radu. U arhivima se istražuje za potrebe studentskih aktivnosti, izradu magisterija i doktorata ili pripremanje obrazovnih programa. Arhive učestalo posjećuju i novinari, arhitekti, restauratori i konzervatori, muzealci, povjesničari umjetnosti i pripadnici različitih struka koji u arhivskom gradivu mogu pronaći informacije neophodne za

31 20 Pugh, Mary Jo. Providing Reference Services for Archives and Manuscripts. Chicago: The Society of American Archivists, 1992, str. 12–13.

svoj stručni rad. Pri izradi urbanističkog plana nekog naselja, dokumentarnog filma o nekoj povijesnoj ličnosti ili događaju, utvrđivanju datuma osnutka nekog društva ili organizacije, istraživanju demografskih podataka, potrazi za rukopisnom ostavštinom i u još nebrojeno mnogo prilika, prva se informacija traži upravo u arhivima.

Stalni su korisnici arhiva i stvaratelji arhivskoga gradiva kojima stara dokumentacija može biti potrebna zbog neke aktualne poslovne odluke ili transakcije. Najveći broj korisnika suvremenih arhiva danas su ipak neprofesionalni istraživači, uglavnom genealozi i povjesničari amateri koji istražuju zavičajnu i lokalnu povijest. Najzastupljenije su istraživačke teme upravo izrada rodoslovlja, povijest župa, društvena i gospodarska povijest pojedinih naselja, školstva, kulturnih ustanova i organizacija i srodne teme. U skladu s time, među najviše korišteno gradivo u arhivima ubrajaju se matične knjige, popisi stanovništva i drugi izvori za genealoška istraživanja, kao i katastar, nacrti i planovi, građevinske dozvole te srodna dokumentacija.

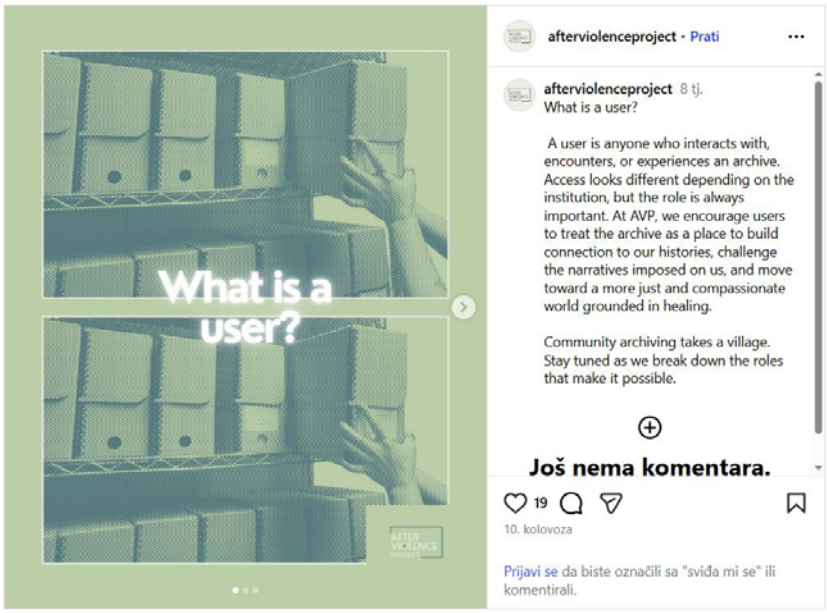
Brojni građani, a isto tako i pravne osobe, od arhiva potražuju isprave dokazne i pravne vrijednosti radi zaštite i ostvarenja svojih osobnih prava. Obično su to dokumenti o konfiskaciji ili eksproprijaciji imovine potrebni radi utvrđivanja imovinsko-pravnog statusa, o dokazivanju radnoga staža te stručne ili školske spreme, o utvrđivanju statusa bivših političkih zarobljenika radi prava na nadoknadu, sudske presude, izvodi iz upravnih i sudskih spisa, građevinski nacrti i dozvole, izvodi iz državnih matica radi utvrđivanja državljanstva, potvrde o liječenju, školovanju ili boravcima u dječjim domovima i sl. Takvi se zahtjevi najčešće rješavaju pismenim putem (prema zadanim obrascima) i arhivisti obično sami provode istraživanja ovakvih upita i korisnicima šalju potrebne informacije, kao i ovjerovljene prijepise ili preslike dokumenata. Ako su informacije koje korisnici imaju nedostatne ili neprovjerene ili bi istraživanje bilo preopširno te ga, zbog vremenskog ograničenja, arhivisti ne mogu obaviti sami, pripremaju gradivo za korištenje u čitaonici kako bi ga korisnici, ako to žele, mogli samostalno istražiti.

Pitanja dostupnosti i korištenja arhivskoga gradiva nadilaze područje arhivske djelatnosti i povezana su sa širim pravnim, upravnim i političkim kontekstom društva. Iz tih se razloga u pravnim i stručnim dokumentima definiraju pojmovi arhivskoga gradiva, prava korištenja i ograničenja dostupnosti gradiva, prava na pristup i zaštitu podataka i drugih srodni pojmovi, te razmatraju i donose strategije i preporuke vezane uz ovo područje. Zbog kompleksnih i često međusobno suprotstavljenih interesa građana, civilnog društva i javne uprave, dolazi do neusklađenosti između prava na pristup informacijama, interesa stvaratelja i prava pojedinca na privatnost što posljedično arhivima usložnjava organizaciju, normiranje i provođenje usluga vezanih uz korištenje gradiva tj. programa dostupnosti gradiva.

S razvojem i globalnim prihvaćenjem propisa o pravu na pristup informacijama posljednjih desetljeća, javno arhivsko gradivo postalo je dio dokumentacije na koju se isti primjenjuju, što je istaknuto i u Preporuci R(2000)13 odbora Ministara Vijeća Europe o europskoj politici o dostupnosti arhivskoga gradiva iz 2000. godine:

> *„Zakoni i propisi koji se odnose na dostupnost javnoga arhivskoga gradiva moraju biti usklađeni sa zakonima koji se odnose na srodna područja, naročito s onima koji se odnose na dostupnost informacija tijela javne uprave i zaštitu podataka."*[32]

Načela i ograničenja prava na pristup i ponovnu uporabu informacija, kao i postupak za ostvarivanje i zaštitu prava na pristup informacijama u Hrvatskoj su *uređeni Zakonom o pravu na pristup informacijama* (NN 25/13, 85/15, 69/22) čiji je cilj osigurati otvorenost, transparentnost i pravo javnosti na informacije o djelovanju tijela javne vlasti.

Instagram objava projekta After Violence, arhiva zajednice, kojom se objašnjava tko je korisnik arhiva [33]

32 Zaštita osobnih podataka i dostupnost informacija: preporuke Vijeća Europe. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2002.

33 Preuzeto s https://www.instagram.com/p/Db3nJiFmzus/

OBRADA I OPIS ARHIVSKOGA GRADIVA

> *„Arhivistički opis je izrada točnog prikaza neke jedinice opisa i njezinih sastavnih dijelova, izborom, raščlambom, rasporedbom i zapisivanjem obavijesti koje omogućuju prepoznavanje, upravljanje, određivanje mjesta i tumačenje arhivskoga gradiva, kao i konteksta i sustava uredskoga poslovanja u kojemu je gradivo nastalo"*[34]

Trajno i nepromjenljivo obilježje arhivskoga gradiva, neovisno o vrsti i obliku zapisa, leži u odnosu njegova sadržaja i konteksta nastanka i to je ono što mu daje informacijski značaj jedinstvenog izvora o događajima, društvenim procesima, pojedincima i institucijama. Premda se arhivsko gradivo čuva, sređuje i opisuje stoljećima, tek su u 20. stoljeću opće prihvaćena temeljna arhivistička načela provenijencije i čuvanja prvobitnoga reda te usustavljena organizacija gradiva kroz osnovne arhivske jedinice – fondove i zbirke. Fondovi predstavljaju zasebnu cjelinu gradiva nastalu djelovanjem jednoga stvaratelja (primjena na**čel**a provenijencije), a zbirke su skupine dokumenata nastale prema interesima sakupljača ili zajedničkim karakteristikama pojedinog gradiva (sadržaj, vrsta gradiva ili nosač zapisa; primjerice zbirke karata, matičnih knjiga, fotografija i sl.).

Zbog jedinstvenosti arhivskoga gradiva, raznolikosti ustanova u kojima se ono čuva te različitih načina njegove obrade i prezentacije, standardizacija opisa pokazala se osnovnom pretpostavkom za osiguravanje informacijske cjelovitosti i dostupnosti arhivskih zapisa. Sredinom devedesetih godina 20. stoljeća Međunarodno je arhivističko vijeće objavilo međunarodne norme za opis arhivskoga gradiva ISAD(G) i stvaratelja odgovornih za njegov nastanak ISAAR(CPF), nakon čega su aktivnosti na standardiziranju pojedinih područja arhivske djelatnosti nastavljane normama za opis funkcija ISDF i opis ustanova s arhivskim gradivom ISDIAH.

Ove su norme definirale elemente opisa arhivskih entiteta (gradivo – stvaratelj – funkcija – arhiv) te su imale svrhu omogućiti njihovu razmjenu između informacijskih sustava različitih arhiva i stvaratelja. Razvojem arhivskih informacijskih sustava te pojavom i primjenom digitalnih alata za opis gradiva i informatizaciju procesa upravljanja arhivskim gradivom, pitanje metapodataka se pokazalo najznačajnijim elementom dostupnosti i interoperabilnosti podataka o arhivskom gradivu. Slijedom razvoja novih stručnih koncepata i tehnologija posljednjih je godina razvijena nova norma i konceptualni model Zapisi u kontekstima (*Records in Contexts – RiC*) koja objedinjuje prethodne norme i prilagođava ih digitalnoj informacijskoj infrastrukturi.

34 Definicija pojma arhivistički opis u međunarodnim arhivističkim normama ISAD(G), ISAAR(CPF), ISDIAH i ISDF

VIDI I:

- ISAD(G): Opća međunarodna norma za opis arhivskoga gradiva. 2. izd. Zagreb, 2001.
  http://www.arhiv.hr/Portals/0/ISAD_%28G%29_2_Izd_Hrv.pdf
- ISAAR (CPF): Međunarodna norma arhivističkog normiranog zapisa za pravne i fizičke osobe te obitelji. 2. izd. Zagreb, 2006
  http://www.arhiv.hr/Portals/0/ISAAR%28CPF%29_2_Izd_Hrv_1.pdf
- ISDIAH: Međunarodna norma za opis ustanova s arhivskim gradivom. Zagreb, 2009.
  http://www.arhiv.hr/Portals/0/ISDIAH.pdf
- ISDF: Međunarodna norma za opis funkcija. I. izd. Zagreb, 2009.
  http://www.arhiv.hr/Portals/0/ISDF.pdf
- ICA Records in Contexts - Conceptual Model (RIC)
  https://www.ica.org/en/records-in-contexts-conceptual-model

Zajedničko je svim normama da oblikovanje strukture i sadržaja obavijesti u svakome od elemenata opisa prepuštaju nacionalnim pravilima, odnosno upućuju da ove norme treba koristiti zajedno s postojećim nacionalnim normama ili kao temelj za razvoj nacionalnih normi. U Hrvatskoj ne postoje nacionalne norme za opis arhivskoga gradiva, ali se Pravilnikom o evidencijama u arhivima propisuje usklađenost opisa arhivskog gradiva s elementima ISAD (G) norme. U Specifikaciji metapodataka za opis dokumentarnog i arhivskog gradiva[35] koje je Hrvatski državni arhiv objavio 2022. godine elementi metapodataka i kategorije entiteta oblikovani su u skladu s RIC normom Zapisi u kontekstima[36].

35 https://www.arhiv.hr/Portals/0/Specifikacija.pdf

36 Records in Context: A Conceptual Model, Consultation Draft v0.2. International Council on Archives, 2021

Primjer opisa arhivskog gradiva sukladno normi ISAD(G)[37]

1. PODRUČJE IDENTIFIKACIJE	
1.1 Identifikacijska oznaka / signatura	HR HDA 876
1.2 Naslov	**Zbirka najstarijih hrvatskih povelja**
1.3 Vrijeme nastanka gradiva	999 - 1089
1.4 Razina opisa	Zbirka
1.5 Količina i nosač zapisa	0.47 d/m; 11 kom.
2. PODRUČJE KONTEKSTA	
2.1 Naziv stvaratelja	Hrvatski državni arhiv (sakupljač) (1866-1895)
2.2 Upravna povijest	-
2.3 Povijest arhivskog fonda/zbirke	Od preuzimanja gradiva u arhiv povelje se čuvaju u Zbirci srednjovjekovnih isprava.
2.4 Način preuzimanja	Zbirka je nastala darovanjem Ivana Kukuljevića Sakcinskog Zemaljskom arkivu 1866. godine. On je tadašnjem Arkivu darovao deset povelja koje se tiču benediktinskih samostana Sv. Krševana u Zadru i Sv. Benedikta u Splitu. Preostale dvije povelje Arkivu je 1895. prodao Ivan Rismondo, a tiču se rapske crkve. Nakon što je pouzdano utvrđeno da je deseta povelja iz ove zbirke Popis posjeda i međa splitskog samostana nastala u 12. stoljeću, a ne krajem 11. stoljeća, ona je prebačena u Zbirku srednjovjekovnih isprava HDA pod rednim brojem 2 (HR-HDA-877-2).
3. PODRUČJE SADRŽAJA I USTROJA	
3.1 Sadržaj	Zbirka povelja najvećim se dijelom sastoji od darovnica za benediktinski samostan Sv. Krševana u Zadru, a ostatak čine darovnice za benediktinski samostan Sv. Benedikta u Splitu te za rapsku crkvu.
3.2 Odabiranje, izlučivanje i rokovi čuvanja	-

37 Primjer je izrađen prema podacima iz ARHiNET sustava.

3.4 Plan sređivanja	Povelje koje je darovao Kukuljević bile su složene po kronološkom redu i tako signirane tekućim brojem, dok povelje otkupljene od Rismonda nisu bile signirane. Na zbirci je radio arhivist Bartol Zmajić koji je povelje iznova signirao tekućim brojem dodijelivši uz broj skraćeni naziv zbirke:"Mon. antiquiss." Proučavajući zbirku, zamijetio je da jedna povelja nedostaje (Popis posjeda i međa splitskog samostana), u čemu se s njim složio tadašnji ravnatelj Arhiva Josip Matasović. Međutim, pogrešno su zaključili kako ta povelja nedostaje jer se ona, naime, nalazila u zbirci HR-HDA-877 (Razne srednjovjekovne isprave). Rezultati Zmajićevog rada na zbirci su bili objelodanjeni u njegovom opisu zbirke za potrebe "Vodiča kroz arhivsku građu", čija je prva redakcija bila završena 1964. Povelje iz ove zbirke bile su sustavno objavljivanje u nekoliko diplomatičkih edicija, započevši s djelom Franje Račkog: "Documenta historicae chroaticae periodum antiquam illustrantia", zatim u "Diplomatičkom zborniku" Tadije Smičiklasa te "Diplomatičkom zborniku" Jakova Stipišića i Miljena Šamšalovića, kao i u djelu Josipa Nagya: "Monumenta diplomatica I., isprave iz doba hrvatske narodne dinastije".
4. PODRUČJE UVJETA DOSTUPNOSTI I KORIŠTENJA	
4.1 Uvjeti dostupnosti	Gradivo zbirke je dostupno sukladno Zakonu o arhivskom gradivu i arhivima, Pravilniku o korištenju arhivskoga gradiva te Pravilniku o radu čitaonice Hrvatskoga državnog arhiva.
4.2 Uvjeti objavljivanja ili umnožavanja	-
4.3 Jezik / pismo u gradivo	Jezik: latinski; *Pisma:* latinica - beneventana ; latinica - gotica ; karolina
4.4 Tvarne značajke i tehnički uvjeti	Pergamena
4.5 Obavijesna pomagala	HDA-876/V - 1 Najstarije hrvatske povelje (vodič)

5. PODRUČJE DOPUNSKIH IZVORA	
5.1 Postojanje i mjesto čuvanja izvornika	
5.2 Postojanje i mjesto čuvanja preslika	Digitalno snimljeno u HDA.
5.3 Dopunski izvori	
5.4 Bibliografija	Bojničić, Ivan. A hórvat-szlavón országos levéltár, Budapest: A Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtára, str. 99. Šufflay, Milan. A két Arbei iker - oklevél, Budapest: 1905, Novak, Viktor. Analiza razvoda zemalja manastira Sv. Benedikta u Splitu, Split: 1926, Kukuljević Sakcinski, Ivan. Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae = Diplomatički zbornik kraljevine Hrvatske s Dalmacijom i Slavonijom , Zagreb: Tisak D. Albrechta, 1874-1875, Lučić, Ivan. De regno Dalmatiae et Croatiae: libri sex , Vindobonae: Impensis Ioannis Pavli Kravs, 1788, Klaić, Nada. Diplomatička analiza isprava iz doba hrvatskih narodnih vladara, I. dio, Zagreb: Povijesno društvo Hrvatske, 1965, Klaić, Nada. Diplomatička analiza isprava iz doba hrvatskih narodnih vladara, II. dio, Zagreb: Povijesno društvo Hrvatske, 1966-1967, ...
6. PODRUČJE NAPOMENA	
7. PODRUČJE KONTROLE I OPISA	
7.1 Napomena arhivista	Opis izradio Ladislav Dobrica
7.2 Pravila i propisi	Opća međunarodna norma za opis arhivskog gradiva ISAD (G), 2. izd. Zagreb, 2001.
7.3 Nadnevak izrade opisa	2001.

S obzirom na važnost metapodataka u suvremenom informacijskom okruženju postoje brojne definicije metapodataka većina kojih ih opisuje kao „podatke o podacima“. Osnovna je svrha metapodataka pronalazak, identifikaciju i upravljanje (digitalnim) sadržajem te se obično prepoznaju tri vrste metapodataka[38]: deskriptivni, strukturalni i administrativni. Deskriptivni metapodaci sadrže ime autora, naslov, naslove poglavlja, ključne riječi i ostale elemente koji će pomoći u pronalasku gradiva. Strukturalni metapodaci opisuju strukturu dokumenta, a administrativni metapodaci sadrže podatke o nastanku i vlasniku gradiva. Većina koncepata temelji se na ovoj osnovi, a jedan od najpoznatijih i najcitiranijih je model prema Gilliland-Swetland[39] koji definira pet vrsta metapodataka:

- Administrativni metapodaci – koriste se za upravljanje i administriranje informacijskog gradiva (prikupljanje informacija, praćenje autorskih prava, praćenje prava na pristup, informacije o lokaciji, kriteriji za odabir prilikom digitalizacije, kontrola verzije i razlikovanje između sličnih informacijskih objekata)
- Deskriptivni metapodaci – koriste se za opis i identifikaciju informacijskog gradiva (zapisi vezani za katalogizaciju, pomoć pri pretraživanju, specijalizirani indeksi, hiperveze između izvora, korisnički komentari, metapodaci za čuvanje zapisa o sustavima)
- Metapodaci za zaštitu – odnose se na očuvanje i prezervacijski aspekt upravljanja informacijskim gradivom (dokumentacija o fizičkom stanju gradiva, dokumentacija o postupcima poduzetim kako bi se očuvala digitalna verzija gradiva, npr. o migraciji i osvježavanju podataka)
- Tehnički metapodaci – odnose se na funkcioniranje sustava i ponašanje metapodataka unutar sustava (dokumentacija o hardveru i softveru, informacije o digitalizaciji, formatu ili kompresiji, praćenje sustava, podaci o autentičnosti, sigurnosti i enkripciji)
- Metapodaci za korištenje – odnose se na način upotrebe informacijskog gradiva (praćenje korištenja, zapisi o izložbama i sl.).

Cilj je arhivističkog opisa identificirati i pojasniti kontekst i sadržaj arhivskoga gradiva te na taj način olakšati njegovu dostupnost. U najširem smislu, opis obuhvaća svaki element obavijesti, bez obzira u kojem je razdoblju upravljanja identificiran ili utvrđen. Obavijest o gradivu u svakome razdoblju treba biti dinamična i omogućavati ažuriranje podataka o njegovom smještaju, sadržaju, ili kontekstu njegova nastanka. Računalni informacijski sustavi posebno pomažu u ispunjavanju tih zahtjeva funkcijama koje omogućuju integriranje ili odabir elemenata obavijesti sukladno konkretnim potrebama, kao i njihovoj nadogradnji i poboljšanju.[40] Informatičke tehnologije (i s njima povezani informacijskim koncepti) koji se koriste u arhivističkoj zajednici u procesima upravljanja dokumentarnim i arhivskim gradivom, kao i u svrhu dugoročnoga očuvanja toga gradiva obuhvaćaju softvere za upravljanje dokumentima (engl. *Document Management Systems*, DMS), softvere za upravljanje arhivskim zapisima i poslovnim sadržajima koje treba dugoročno očuvati (engl. *Records Management Systems* – RMS, *Enterprise Content Management Systems* – ECMS), hardvere

38 Lazinger, S.S. Digital Preservation and Metadata. Str. 142

39 Gilliland-Swetland. Introduction to Metadata.

40 ISAD(G): opća međunarodna norma za opis arhivskoga gradiva, 2. izd. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2001. str. 7-13

i softvere za digitalizaciju (engl. *Imaging Systems*), hardvere i softvere arhivske pohrane (engl. *Archival Storage*) te softverea za opis i upravljanje arhivskim gradivom (engl. *Archival Management Systems*, AMS).

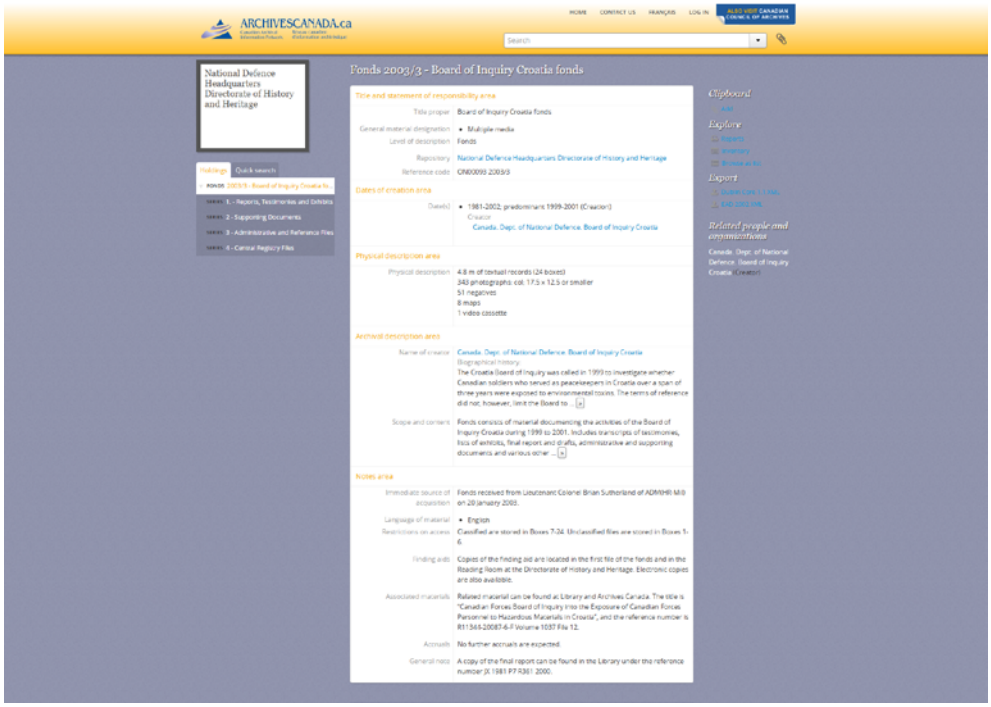
Opis različitih vrsta gradiva zahtjeva različite vrste i tematske norme metapodataka, tako da se i u opisu arhivskoga gradiva koriste različiti standardi, ovisno o vrsti gradiva, namjeni sustava.

Osim deskriptivnih standarda Međunarodnog arhivskog vijeća, unutar arhivske zajednice se koriste i drugi deskriptivni standardi kao što su RAD (*Rules for Archival Description*) ili DACS (*Describing Archives: A Content Standard*).

Najčešće korišteni standard za kodiranu razmjenu metapodataka u arhivskoj zajednici je EAD (*Encoded Archival Description*) koji uključuje sve elemente opisa arhivske jedinice prema ISAD(G) normi. EAD je u primjeni još od devedesetih godina prošlog stoljeća i do danas je evoluirao u nezaobilazni element bilo kakvog izvoza ili uvoza podataka u ili iz informacijskih sustava - omogućuje prezentaciju međusobno povezanih opisnih informacija koje se mogu pronaći u obavijesnim pomagalima, očuvanje hijerarhijskih veza koje postoje među razinama opisa, prezentaciju opisnih informacija koje prelaze s jedne razine na drugu, mijenjanje unutar hijerarhijske strukture i podršku indeksiranju posebnih elemenata opisa.

Do danas su se razvili i upotrebljavaju se brojni XML standardi za opis i razmjenu metapodataka koji se koriste u muzejima, knjižnicama, arhivima i drugim kulturnim ustanovama, a pojedine struke i dalje razvijaju vlastite standarde kako bi najbolje opisali gradivo kojim se bave.

Arhivska zajednica također primjenjuje različite standarde za digitalne objekte, poput Dublin Core-a, XML-a (Extensible Markup Language), EDM-a (Europeana Data Model), RDF-a (Resource Description Framework), TEI-a (Text Encoding Initiative) i drugih.

Primjer opisa fonda na portalu Canadian Archival Information Network [41]

41 https://archivescanada.accesstomemory.ca/board-of-inquiry-croatia-fonds

EVIDENCIJE ARHIVSKOGA GRADIVA

S obzirom na dinamiku modernoga informacijskoga društva koje uvjetuje svakodnevni porast zapisa, informacija i stvaratelja gradiva vrijednog čuvanja, briga o evidentiranju i zaštiti arhivskoga gradiva postaje sve značajniji i opsežniji dio arhivskog posla. Vođenje arhivskih evidencija uz stručne je norme obično uređeno i arhivskim propisima, a obuhvaćaju različite popise gradiva, obavijesna pomagala te dokumentaciju o gradivu izvan arhiva, njegovim stvarateljima, imateljima i vlasnicama.

Sve arhivske ustanove tradicionalno vode evidencije o preuzimanju gradiva u arhiv (knjige primljenoga (akvizicije) i pohranjenog arhivskog gradiva (depozit)), popise arhivskih fondova i zbirki u arhivu (Opći inventar) s dodatnim popisima gradiva u njima, kao i evidencije o korištenju arhivskog gradiva.

Za sve fondove i zbirke u arhivu vode se posebni dosjei u kojima se čuvaju podaci i dokumentacija o preuzimanju gradiva u arhiv, podaci o prethodnim sređivanjima i sačuvanosti gradiva (izlučivanja, dopune i sl.), podaci o snimanju, restauriranju i konzerviranju gradiva, kao i informacije o povijesti stvaratelja gradiva i samog fonda/zbirke. Također se, gdje je moguće, redovito prikupljaju bibliografije radova o stvaratelju, arhivskom fondu/zbirci te radova objavljenih na temelju korištenja gradiva.

Također, u redovite aktivnosti javnih arhiva ubraja se i vođenje evidencija o stvarateljima i imateljima arhivskoga gradiva na području svoje nadležnosti, što podrazumijeva i uvid u evidencije i vrste dokumentacije i gradiva, kao i stanje njihove zaštite.

U Hrvatskoj su vrste i način vođenja evidencija u državnim i drugim arhivima koji su obuhvaćeni Upisnikom arhiva propisani Pravilnikom o evidencijama u arhivima[42] te se one vode u elektroničkom obliku u okviru nacionalnog arhivskog informacijskog sustava. Hrvatski državni arhiv (HDA), kao središnja i matična ustanova arhivske službe upravlja nacionalnim arhivskim informacijskim sustavom te brine o vođenju središnjih evidencija o arhivskom gradivu: Registru arhivskih fondova i zbirki RH, Upisniku arhiva, Upisniku vlasnika i imatelja privatnoga arhivskoga gradiva, Evidenciji arhivskoga gradiva za je je utvrđen status kulturnog dobra te Popisu stvaratelja dokumentarnog i arhivskog gradiva u nadležnosti arhiva.

42 Pravilnik o evidencijama u arhivima, NN 19/2023

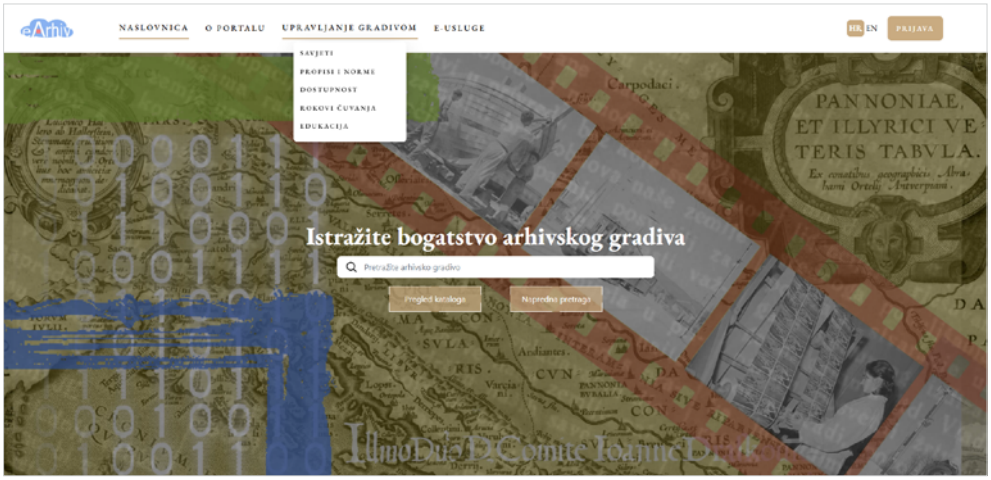

Mrežna stranica Hrvatskog državnog arhiva s informacijama o matičnim poslovima arhivske službe[43]

U sustavu nadzora državnih arhiva u Hrvatskoj trenutno je više od 5.500 stvaratelja javnoga arhivskoga gradiva s obvezom predaje gradiva arhivu po isteku rokova čuvanja te više stotina stvaratelja i ustanova koje same čuvaju gradivo. Sukladno arhivskim propisima, HDA vodi i objavljuje Popis stvaratelja dokumentarnog i arhivskog gradiva u nadležnosti arhiva[44], a svi državni arhivi posebno vode popise i evidencije o stvarateljima i gradivu na području svoje teritorijalne nadležnosti. Stvaratelji i imatelji gradiva dužni su jednom godišnje nadležnom arhivu dostaviti Popis cjelokupnog dokumentarnog gradiva u svojem posjedu, što se također provodi kroz nacionalni arhivski informacijski sustav. Uz to, Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o arhivskom gradivu i arhivima (NN 46/17) bili su obavezni dostaviti popise gradiva nastalog do 22. prosinca 1990. tako da su Evidencija javnog arhivskog gradiva nastalog do 22. prosinca 1990. dostupne javnosti na stranicama nadležnih arhiva.

43 https://www.arhiv.hr/hr-hr/Arhivska-slu%C5%BEba/Mati%C4%8Dni-poslovi

44 https://www.arhiv.hr/hr-hr/Informacije-za-stvaratelje/Popis-stvaratelja-dokumentarnog-i-arhivskog-gradiva-u-nadle%C5%BEnosti-arhiva

eArhiv - nacionalni arhivski informacijski sustav[45]

Aktivnosti arhivske službe vezne uz evidentiranje gradiva započele su šezdesetih godina prošlog stoljeća, usporedo s donošenjem zakonskih propisa u arhivskoj djelatnosti. HDA je tada, u suradnji s drugim arhivima u Hrvatskoj, pokrenuo akcije evidentiranja stvaratelja arhivskoga gradiva, evidentiranja arhivskoga gradiva izvan arhiva te izradu Vodiča kroz arhivsko gradivo. To je u većini arhiva bila i prva sustavna inventura arhivskoga gradiva u arhivima, a iz njih su proizašli i prvi popisi o arhivskome gradivu izvan povijesnih arhiva (crkveni arhivi, muzeji, knjižnice, instituti).

Nastavljajući rad na evidentiranju arhivskoga gradiva na republičkoj razini u 1984. objavljen je *Pregled arhivskih fondova i zbirki – Arhivski fondovi i zbirke u SFRJ - SR Hrvatska* gdje su osim državnih arhiva navedene i druge ustanove u kojima se čuva arhivsko gradivo: HAZU, biblioteke, muzeji, instituti, centri i zavodi i vjerske zajednice, ukupno 134 njih, čime su po prvi puta na jednom mjestu prikupljeni podaci o arhivskom gradivu koje se čuva u hrvatskim arhivima i drugim ustanovama koje čuvaju pisanu rukopisnu baštinu.

Na temelju ovih aktivnosti u HDA je u drugoj polovici devedesetih godina 20. stoljeća započeo sustavni rad na stvaranju Registra kao središnje evidencije koja se kontinuirano dopunjava i predstavlja aktualno stanje arhivskoga gradiva u državi te su razvijena različita tehnička rješenja i programe i napravljene brojne i raznovrsne baze podataka u Accessu. Također je na razini kolegija ravnatelja državnih arhiva, u prvim godinama 21. stoljeća pokrenuta inicijativa za izradom novog pregleda te je zajedničkim radom arhivske službe na ovim informacijsko-evidencijskoj osnovama 2006. objavljen *Pregled arhivskih fondova i zbirki Republike Hrvatske* u dva sveska te 2007. godine u elektroničkom obliku kao baza podataka na DVD-u, sa podacima iz 201 ustanove. U ovom je Pregledu prvi put navedena i jedna ustanova izvan Hrvatske, Papinski hrvatski zavod Svetog Jeronima u Rimu.

45 https://earhiv.gov.hr/

Podaci o fondu/zbirci:

Naziv: SABOR KRALJEVINE HRVATSKE, DALMACIJE I SLAVONIJE. PRAVA KRALJEVINE HRVATSKE, DALMACIJE I SLAVONIJE

Kratica: HS, Trans.

Signatura:HR-HDA-3

Nastanak:1249 / 1839

Količina: 1,10 d/m

Stvaratelj: Sabor kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije

Imatelj: HRVATSKI DRŽAVNI ARHIV, Zagreb

Serije:

1. Mišljenja o hrvatskim pravima i posjedima podastrta Direktoru regalnih parnica, 1567 - 1768 (4 knj)
2. Kraljevske odluke koje se odnose na prava Kraljevine Hrvatske, 1773 - 1794 (3 knj)
3. Kraljevske darovnice (e libris regiis) za svjetovno plemstvo u Hrvatskoj, 1527 - 1779 (8 knj)
4. Povlastice turopoljskih plemića, 1249 - 1748 (1 knj)
5. Kraljevske darovnice za crkvene prelate u Hrvatskoj, 1527 - 1839 (2 knj)
6. Razni dokumenti koji se odnose na Hrvatsku i Ugarsku i na njihova zajednička prava, 1309 - 1829 (5 knj)
7. Kraljevske odluke, 1730 - 1791 (1 knj)
8. Palatinove darovnice, 1555 - 1835 (1 knj)
9. Sudski protokol Dj. Pavešića, 1673 (1 knj)
10. Protokol raznih komisija i namira, 1673 (1 knj)

Obavijesna pomagala:

1. Vodič kroz arhivsku građu, sv. I str. 14 - 15, RP, 1968

Registraturna pomagala:

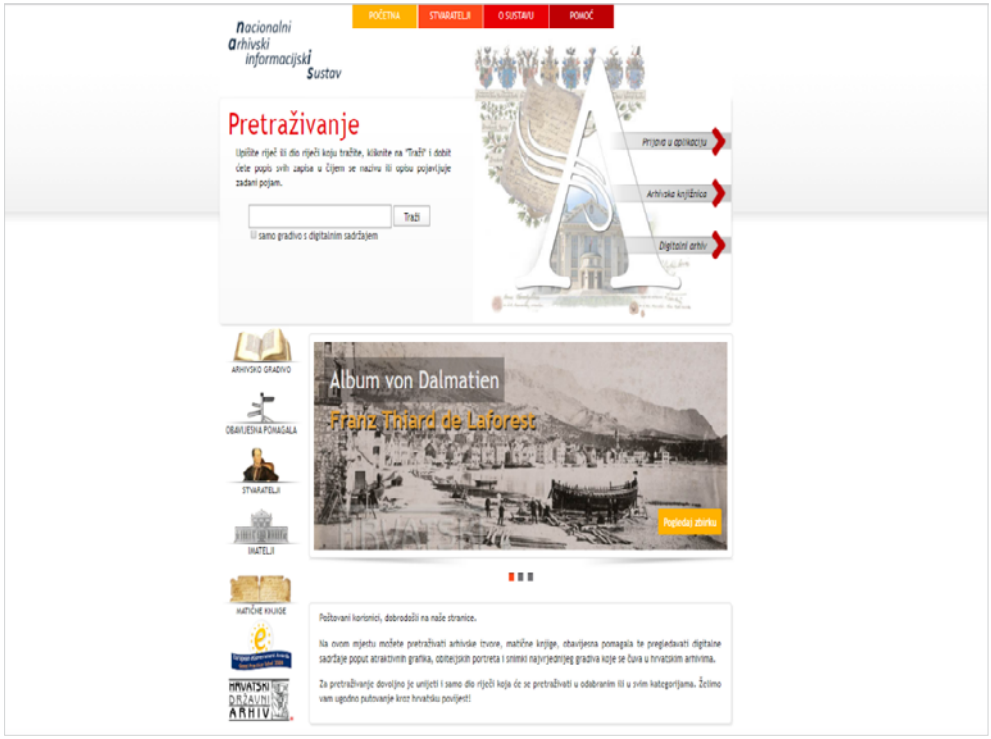
1. Elenchus documentorum donationalium, 1527-1839, 2 knj
2. Elenchus transumptorum documentorum ex libris regiis collationes ecclesiasticas respicientium, 1527-1839., 1 knj
3. Elenchus documentorum iura et bona in Croatia et Hungaria habita tangentium, 1310-1835., 1 knj

Struktura prikaza gradiva u prvoj elektroničkoj inačici Registra

Središnja evidencija te osnova informacijsko-dokumentacijske službe o arhivskom gradivu na nacionalnoj razini danas je *Registar fondova i zbirki RH*, za koji se u HDA desetljećima prikupljaju podaci u obliku općih inventara i drugih evidencija arhivskoga gradiva koje se vode u javnim arhivima, a podaci o muzejima, knjižnicama, zavodima i drugim imateljima izvan sustava državnih arhiva prikupljaju se neposrednim nadzorom i kontaktima arhiva s

svakom od tih ustanova. Na temelju osobnih kontakata djelatnika Arhiva i suradnje s drugim ustanovama, djelomično su prikupljeni i podaci o djelovanju pojedinih hrvatskih iseljenika i iseljeničkih zajednica, cjeline arhivskoga gradiva i iseljeničkog tiska.

Nastavljajući se na prethodne informatizacijske projekte, rješavajući pitanje razvoja sustava prikupljanja, obrade i prezentacije podataka o arhivskom gradivu u Hrvatskoj te prateći zahtjeve tehnološkog razvoja i informacijskog društva, HDA je potkraj 2006. pokrenuo jedinstveni arhivski informacijski sustav ARHiNET na temelju kojega je započela izgradnja nacionalne mreže arhivskih informacija. Online Registar arhivskih fondova i zbirki RH je bio sastavni dio sustava te je omogućeno pretraživanje podataka o cjelokupnoj hrvatskoj arhivskoj baštini na jednom mjestu, a razvijene su i programske funkcije za predstavljanje i pretraživanje digitaliziranog arhivskog gradiva.

Početna strana nacionalnog arhivskog informacijskog sustava ARHiNET iz 2006. godine

Od 2006. do danas izmijenilo se nekoliko verzija arhivskih sustava, a od lipnja 2024. godine u funkciji je nacionalni arhivski informacijski sustav eArhiv koji je razvijen okviru Nacionalnog plana oporavka i otpornosti Republike Hrvatske (NPOO) pod vodstvom Ministarstva kulture i medija RH.[46] Sustav je dio državne informacijske infrastrukture te putem Hrvatskog nacionalnog arhivskog kataloga omogućuje pretraživanje i korištenje arhivskoga gradiva svih državnih arhiva i stvaratelja i imatelja dokumentarnog i arhivskog gradiva u njihovoj nadležnosti.[47]

46 Vidi Nacionalni arhivski informacijski sustav: https://www.arhiv.hr/hr-hr/Istra%C5%BEite-gradivo/NAIS

47 Vidi eArhiv – O portalu: https://earhiv.gov.hr/about-portal

ARHIVSKA OBAVIJESNA POMAGALA

Kao rezultat sređivanja i opisa arhivskoga gradiva nastaju obavijesna pomagala – vodiči, inventari, regesta, popisi i dr. – koja omogućuju fizičku i intelektualnu kontrolu nad gradivo, tj. pronalaženje dokumenata ili podataka u arhivu, prenoseći istraživačima kontekstualne informacije o arhivskim zapisima, njihovim stvarateljima i kontekstu njihova nastanka te prirodi i rasponu gradiva unutar svake jedinice opisa. Dijele se na više vrsta – s obzirom na razinu opisa razlikuju se pregledi, vodiči, inventari, regesta i popisi; prema formatu mogu biti klasična ili računalna te mjestu nastanka – kod stvaratelja ili u arhivu

Izbor vrste pomagala te razine i sadržaja opisa ovisi o vrsti arhivskoga gradiva i procjeni potrebe za određenim pomagalom, odnosno količini podataka potrebnoj da bi se gradivo moglo koristiti.

Arhiv	Objavljeni vodiči/pregledi fondova i zbirki (tiskana izdanja)	Digitalno dostupni vodiči, pregledi i popisi gradiva
HDA	Vodič kroz arhivske fondove i zbirke Hrvatskog državnog arhiva (DVD), 2007.	-
DABJ	Registar fondova i zbirki Državnog arhiva u Bjelovaru, 2020.	https://www.dabj.hr/dok/REGISTAR-fondova-zbirki-svibanj-2020.pdf
DADU		https://dad.hr/pregled-fondova-i-zbirki/
DAGS		https://arhiv-gospic.hr/ (Fundus)
DAKA		-
DAM	-	https://dram.hr/wp-content/uploads/2026/01/Fondovi-i-zbirke-DAM.pdf
DAOS	Vodič kroz arhivske fondove i zbirke Državnog arhiva u Osijeku, 2007.	https://www.dao.hr/index.php/gradivo-u-arhivu/vodic-kroz-arhivske-fondove-i-zbirke
DAPA	-	https://www.dapa.hr/pregled-fondova/
DAPŽ	-	https://dapz.hr/gradivo-u-arhivu/vodic-kroz-fondove-i-zbirke

Arhiv	Objavljeni vodiči/pregledi fondova i zbirki (tiskana izdanja)	Digitalno dostupni vodiči, pregledi i popisi gradiva
DARI	Vodič Historijskog arhiva Rijeka, 1980.	https://www.riarhiv.hr/fondovi.html
DASK	-	https://www.dask.hr/arhiv/bastina-dask-a/registar-fondova-i-zbirki-drzavnog-arhiva-u-sisku
DASB	-	https://dasb.hr/gradivo-u-arhivu/pregled-arhivskih-fondova-i-zbirki/
DAST	Vodič kroz arhivske fondove i zbirke, 2009.	https://www.das.hr/registar-fondova-i-zbirki/
DAŠI	-	
DAVT	Vodič kroz arhivsko gradivo Državnog arhiva u Virovitici, 2015.	https://www.davt.hr/arhivsko-gradivo/
DAVU	Vodič kroz arhivsko gradivo Državnog arhiva u Vukovaru, 2011.	https://www.davu.hr/index.php/arhivsko-gradivo/vodic-fondova-davu
DAVŽ		https://dav.hr/fondovi-i-zbirke/drzavni-arhiv-u-varazdinu/uprava-i-javne-sluzbe-2/
DAZD	Vodič Državnoga arhiva u Zadru, I – II, 2014.	https://vodic.dazd.hr/
DAZG	Vodič kroz fondove i zbirke Državnog arhiva u Zagrebu, I – II, 2008-2010.	https://www.daz.hr/vodic/

Moderni inventari pojedinih fondova i zbirki strukturirani su na način da sadrže osnovne podatke višerazinskog opisa arhivskih jedinica[48], sukladno općim međunarodnim normama za opis arhivskoga gradiva (ISAD/G) i opis stvaratelja ISAAR (CPF) uz popis tehničkih jedinica[49].

Podaci o ranijim sređivanjima, stariji popisi i druge informacije vezane uz pojedine cjeline gradiva čuvaju su u dosjeu svakog fonda i zbirke kako bi se dokumentirala njihova povijest i proces obrade.

48 fond, zbirka, podfond, serija, podserija, predmet, komad

49 kutije, svežnjevi, registratori, mape, knjige i sl.

Popise svojih fondova i zbirki arhivi prikazuju prema razredbenom sustavu koji odražava tektoniku arhivskoga gradiva, a danas se u hrvatskim arhivima primjenjuje klasifikacija predstavljena u publikaciji *Pregled arhivskih fondova i zbirki Republike Hrvatske* iz 2006. godine:[50]

- A. Uprava i javne službe
- B. Pravosuđe
- C. Vojne postrojbe, ustanove i organizacije
- D. Odgoj i obrazovanje
- E. Kultura, znanost i informiranje
- F. Zdravstvo i socijalne ustanove
- G. Gospodarstvo i bankarstvo
- H. Političke stranke, društveno-političke organizacije i sindikati
- I. Društva, udruge, udruženja
- J. Vjerske ustanove
- K. Vlastelinski, obiteljski i osobni arhivski fondovi
- L. Zbirke izvornoga arhivskoga gradiva
- M. Zbirke dopunskih preslika arhivskoga gradiva
- N. Filmski zapisi
- O. Zvučni zapisi

Fondovi i zbirke unutar pojedinih klasa razvrstani su u kronološkom slijedu, a kod upravnih i drugih javnih fondova prema pripadajućim razdobljima, resornoj povezanosti, hijerarhijskom položaju i drugim tipovima veza.

50 *Pregled arhivskih fondova i zbirki Republike Hrvatske. Sv. 1.* Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2006. *Pregled arhivskih fondova i zbirki Republike Hrvatske. Sv. 2: kazala i bibliografija.* Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2006.

NAKLADNIČKA DJELATNOST ARHIVA

Kao jedinstveni tragovi i vjerodostojni svjedoci prošlosti, arhivski zapisi predstavljaju nezamjenjiv izvor za istraživanje i razumijevanje povijesti, kulture i razvoja društva. Osnovna je zadaća arhiva osigurati njihovu zaštitu i dostupnosti, što uz druge stručne poslove uključuje i vođenje različitih evidencija i dokumentacije o arhivskom gradivu, obradu (sređivanje i opis) gradiva te izradu i objavljivanje obavijesnih pomagala koji omogućuju njegovo korištenje. Vodiči, inventari, regesta, popisi i ostala obavijesna pomagala najvažniji su izvor informacija o arhivskom gradivu i arhivima, čije razvoj paralelno prati razvoj arhiva i arhivske struke.

Uz osnovne vrste pomagala – vodiče i inventare – postoje i raznovrsna obavijesna pomagala specifična za pojedine ustanove, vrste zapisa, kulturna ili jezična područja te nacionalnu tradiciju i praksu, kao i ona nastala za posebne svrhe kao što su izložbe, projekti ili tematska istraživanja. Takve publikacije su tijekom vremena nastajale u različitim oblicima, od rukom pisanih kataložnih listića, rukopisa, šapirografije, strojopisa do suvremenih tiskovina, digitalnih izdanja i baza podataka. Tradicionalno su bile dostupno u čitaonicama arhiva te ponekoj specijalnoj knjižnici, uglavnom izvan nakladničkih i knjižarskih mreža. U skladu s mogućnostima i specijalizacijama pojedinih arhiva, različiti inventari, vodiči, pa i samo gradivo su se vremenom počeli sustavno objavljivati kako bi se olakšao znanstveni rad i sve ostale vrste istraživanja u arhivima.

Predstavljanje izdanja državnih arhiva na 40. međunarodnom sajmu knjiga i učila Interliber u Zagrebu[51]

51 Izvor: https://daz.hr/interliber/

Tijekom 20. stoljeća hrvatski arhivi su razvili obuhvatnu i vrijednu nakladničku djelatnost, koja se može pratiti kroz opsežne bibliografije arhivskih izdanja.[52] Najveći se dio ovih aktivnosti odnosi na serije arhivskih izvora i raznovrsnu povijesnu literaturu, stručne i znanstvene časopise, različite periodičke publikacije i monografije s područja arhivistike te informacijskih i povijesnih znanosti, a u novije vrijeme i na elektronička izdanja. Velik dio tih publikacija objavljen je u suizdavaštvu više arhiva, u suradnji s nakladničkim kućama i/ili različitim kulturnim i znanstvenim ustanovama. Ova su izdanja osim u samim arhivima relativno slabo vidljiva u široj javnosti te se, osim na mrežnim stranicama pojedinih ustanova, popisi, bibliografije i informacije teško nalaze na jednom mjestu.

Arhivska izdanja mogu se podijeliti u nekoliko glavnih tematskih cjelina pa se tako i kod arhiva u Hrvatskoj prepoznaje nekoliko osnovnih tipova publikacija:

- obavijesna pomagala,
- monografije i zbornici arhivskoga gradiva,
- arhivistička literatura,
- povijesne teme,
- katalozi izložbi,
- stručni i znanstveni časopisi,
- elektronička izdanja.

U ovom se Vodiču kao jedinstvenoj vrsti arhivskih izdanja dodatna pažnja posvećuje objavljenim obavijesnim pomagalima koja predstavljaju osnovno polazište istraživanja u arhivima.

Obavijesna pomagala rezultat su rada i aktivnosti arhivske službe i arhiva na evidentiranju i obradi gradiva u i izvan arhiva, Njihova je zadaća, neovisno o njihovu obliku i namjeni, omogućiti fizički i intelektualni nadzor nad arhivskim gradivom i pronalaženje informacija o njemu ili samih dokumenata.

Posebno mjesto među njima, kao referentne publikacije zauzimaju pregledi koji prikazuju sumarne podatke o raznovrsnim arhivima i njihovom gradivu prema geografskom području ili temi čija priprema zahtjeva višegodišnji stručni rad. Takvo je izdanje, ujedno jedno od najznačajnijih i najopsežnijih publikacija hrvatskih arhiva na kojemu temelje svoje evidencije arhivskoga gradiva:

- *Pregled arhivskih fondova i zbirki Republike Hrvatske. Sv. I.* Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2006.
- *Pregled arhivskih fondova i zbirki Republike Hrvatske. Kazala i bibliografija. Sv. II.* Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2007.

objavljen i kao baza podataka na DVD-u.

52 Jedna od opsežnijih bibliografija koja prikazuje izdanja hrvatskih arhiva može se naći u publikaciji *Pregled arhivskih fondova i zbirki: kazala i bibliografija, sv. 2* iz 2007. Pojedini arhivi izdaju i kataloge svojih izdanja, poput višekratno objavljivanoga i ažuriranoga Kataloga izdanja HDA te Kataloga izdanja Državnog arhiva u Vukovaru.

Na pripremi i prikupljanju podataka za ovu publikaciju su više od deset godina radili brojni arhivisti i drugi stručnjaci, a pruža uvid u gradivo iz 201 ustanove (državnih arhiva, knjižnica, muzeja, HAZU, kulturnih i znanstvenih centara, instituta, zavoda i uprava i arhiva vjerskih zajednica) te predstavlja informacijsku bazu o arhivskom gradivu u Hrvatskoj. Također, ovdje je prvi put navedena i jedna ustanova izvan Hrvatske, Papinski hrvatski zavod Svetog Jeronima u Rimu. Na istim je informacijsko-evidencijskoj osnovama u drugoj polovici devedesetih godina 20. stoljeća započeo sustavni rad arhivske službe na stvaranju Registra arhivskih fondova i zbirke RH, kao središnje nacionalne arhivske evidencije. Registar se kontinuirano dopunjavao u svrhu predstavljanja aktualnog stanja arhivskoga gradiva u državi te su razvijena različita tehnička rješenja i programi u obliku baza podataka u Accessu. Na ovim je osnovama kasnije pokrenuta izrada jedinstvenog arhivskog informacijskog sustava, tj. izgradnja nacionalne mreže arhivskih informacija.

Aktivnosti na pripremi ove publikacije su ujedno i nastavak ranijeg rada na evidentiranju arhivskoga gradiva na republičkoj razini kada je 1984. objavljen je *Pregled arhivskih fondova i zbirki – Arhivski fondovi i zbirke u SFRJ - SR Hrvatska* gdje su osim državnih arhiva navedene i druge ustanove u kojima se čuva arhivsko gradivo: HAZU, biblioteke, muzeji, instituti, centri i zavodi i vjerske zajednice, ukupno 134 njih, čime su po prvi puta na jednom mjestu prikupljeni podaci o arhivskom gradivu koje se čuva u hrvatskim arhivima i drugim ustanovama koje čuvaju pisanu rukopisnu baštinu.

Tiskano i DVD izdanje Pregleda arhivskih fondova i zbirki Republike Hrvatske

Najčešće objavljivana vrsta arhivskih obavijesnih pomagala su vodiči u kojima arhivi predstavljaju fondove i zbirke svoje ustanove, kao što su primjerice Vodič kroz fondove i zbirke Državnog arhiva u Zagrebu iz 2008. ili Vodič Državnog arhiva u Zadru iz 2014. Vodiči arhiva donose popise arhivskoga gradiva uz dodatne podatke o preuzimanju, stvarateljima, pregled serija i vremenske raspone nastanka gradiva i njegove količine te informacije o korištenju i postojanju pomagala. Uz to obično sadrže i osnovne informacije o samoj ustanovi, povijesnom razvoju, djelatnosti, uslugama koje pruža i sl.

Osim tiskanih vodiča arhiva, danas je većina njih dostupna u obliku e-izdanja, što potencijalnim korisnicima značajno olakšava dostupnost informacija o arhivskom, kao i mogućnosti pretraživanja i pregleda podataka. Navedena dva vodiča dostupna su online na mrežnim stranicama svojih arhiva u obliku baza podataka, što je format koji uz lakši pristup omogućuje i redovito ažuriranje podataka čime je u potpunosti ispunjen informacijski potencijal arhiva.

Vodič Državnog arhiva u Zadru na mrežnoj stranici arhiva[53]

Uz vodiče po gradivu ustanove, specifična su arhivska izdanja i tematski vodiči koji su zbog svoje prirode (opisa cjelina gradiva i dokumenata pojedine ustanove ili više njih prema određenoj temi i/ili vrsti gradiva) posebno popularni kod korisnika. Primjeri takvih izdanja su Pravila društava: 1845. – 1945. Hrvatskog državnog arhiva iz 2000., izdanje u dva toma Izvori za povijest zdravstva u Državnom arhivu u Zagrebu iz 2011., Iseljeništvo. Vodič kroz fondove i zbirke Hrvatskog državnog arhiva iz 2015. ili Prvi svjetski rat. Vodič kroz fondove i zbirke Hrvatskog državnog arhiva iz 2016.

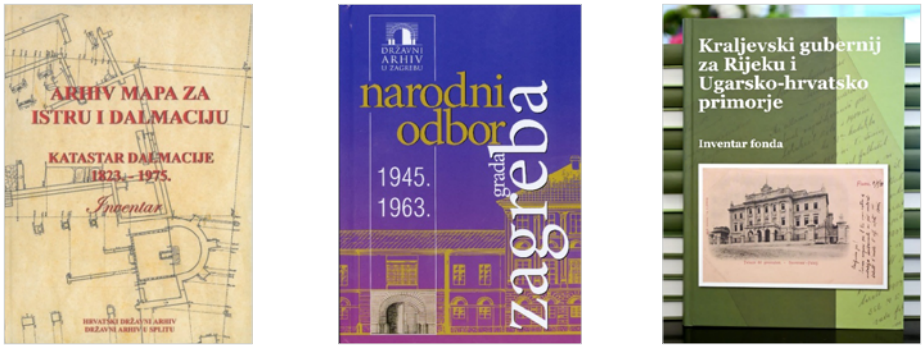
Posebno je vrijedan takav primjer višejezično izdanje Napoleon i njegova uprava na istočnoj obali Jadrana i na području istočnih Alpa 1806 - 1814: Arhivski vodič iz 2005. koji je rezultat višegodišnjeg međunarodnog projekta Vijeća Europe „Izvori za povijest napoleonskog razdoblja na području Austrije, Crne Gore, Hrvatske, Italije i Slovenije 1806-1813“ u okviru kojega su arhivi iz više zemalja pripremili i objavili svoje gradiva vezano uz tu temu.

53 Online Vodič Državnog arhiva u Zadru dostupan je na: http://www.dazd.hr/

Naslovnice tematskih vodiča hrvatskih arhiva

Najbrojnija skupina obavijesnih pomagala su inventari koji omogućuju pretraživanje i razumijevanje sadržaja i konteksta arhivskih jedinica unutar fonda/zbirke i pronalaženje pripadajućih tehničkih jedinica. S obzirom na razinu opisa mogu biti sumarni (opis do razine podserije i popis tehničkih jedinica), analitički (opis do razine predmeta, može sadržavati i opis pojedinačnih dokumenata, kao i popis pripadajućih tehničkih jedinica) i regesta (opisuje pojedinačni dokument s naznakom vremena i mjesta nastanka, sadržaja i vanjskih karakteristika dokumenta. Popisi, bez obzira na razinu opisa, sadrže signaturu, naziv odnosno sadržaj, vrijeme nastanka i količinu popisanih jedinica.

Naslovnice objavljenih inventara državnih arhiva u Splitu, Zagrebu i Rijeci

Inventari pojedinih fondova i zbirki češće se objavljuju u časopisima i zbornicima radova nego kao posebna izdanja, što obično ovisi o značaju nekog gradiva ili važnosti njegovih stvaratelja. Tako je primjerice Hrvatski državni arhiv objavio inventare osobnih fondova Rudi Supek i Vesna Parun te upravnih fondova Narodno vijeće Slovenaca, Hrvata i Srba, Državna geodetska uprava 1847.–1963. i Arhiv mapa za Istru i Dalmaciju: Katastar Dalmacije (suizdavaštvo s Državnim arhivom u Splitu), a brojni državni arhivi (primjerice Osijek, Split i Karlovac) inventare gradskih poglavarstava pojedinih gradova kroz određena povijesna razdoblja, koji se često nadopunjuju s objavom pojedinih cjelina gradiva (zapisnici upravnih tijela, statuti, zavičajnici, zemljišne knjige, urbari i sl.)

Najveću i najopsežniju skupinu arhivskih izdanja predstavljaju monografske publikacije i nizovi u kojima se objavljuje arhivsko gradivo, kao što su primjerice:

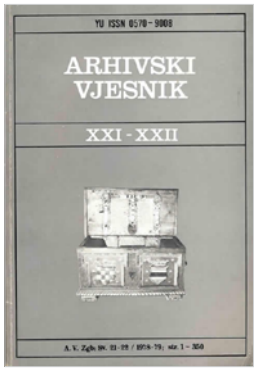
- serije Hrvatski sabor, Hrvatske kraljevinske konferencije, Monumenta Croatica Vaticana, Povijesni spomenici Zagrebačke biskupije, Zapisnici Politbiroa Centralnoga komiteta KPH i dr. Hrvatskoga državnog arhiva,
- Zapisnici grada Osijeka Državnog arhiva u Osijeku,
- Zapisnici poglavarstva slobodnog i kraljevskog grada Varaždina, dugogodišnja edicija Državnog arhiva u Varaždinu,
- nakladnički niz Spisi zadarskih bilježnika Državnog arhiva u Zadru,
- serija Glagoljski rukopisi Državnog arhiva u Pazinu s više od 20 izdanja,
- serija Povijesni spomenici slobodnog Kraljevskog grada Zagreba i druga izdanja iz fonda Gradskog poglavarstava Državnog arhiva u Zagrebu,
- nakladnički niz Gradivo za povijest Vukovarsko-srijemske županije Državnog arhiva u Vukovaru itd.

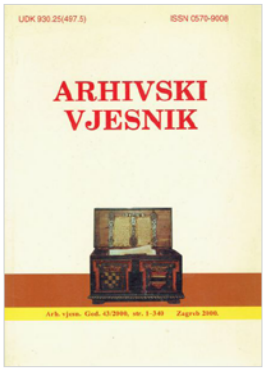
te raznolike publikacije široke tematike – ratni dnevnici, korespondencija i dnevnici javnih osoba, kanonske vizitacije, povijesni atlasi gradova, gradski i općinski statuti, školske spomenice, popisi stanovništva, matične knjige i dr.

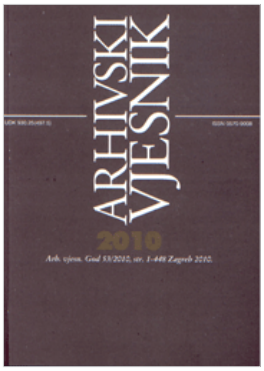
Na njih se nadovezuju brojna i raznovrsna izdanja povijesne tematike koja se temelje na istraživanju arhivskih izvora i sadrže opširne bibliografske izvore, kao što su izdanja iz serije Prilozi za povijest Like Državnog arhiva u Gospiću, posebna izdanja državnih arhiva u Pazinu i Rijeci, izdanja o dubrovačkoj i osječkoj povijesti i još više stotina drugih publikacija.

Iz opsega i prirode izdanja koja se odnose na arhivsko gradivo, vidljivo je da su nakladničke aktivnosti regionalnih državnih arhiva usmjerene na teme vezane uz regionalnu i lokalnu te zavičajnu povijest kroz povijesne sinteze, monografije i objavu samog gradivo bilo da je gradivo koje služe kao dopuna gradivu u svom fundusu.

Od časopisa koji izlaze u hrvatskim arhivima posebno mjesto zauzima *Arhivski vjesnik* koji izlazi od 1899. To je središnji hrvatski arhivistički časopis koji promiče arhivistiku kao znanstvenu disciplinu i bavi se arhivskom teorijom i praksom, s naglaskom na aktualne društvene i tehnološke trendove koji utječu na struku. U njemu se predstavljaju i radovi iz povijesti institucija, arhivskoga zakonodavstva, pomoćnih povijesnih, informacijskih i drugih srodnih znanosti, prikazi i recenzije strane i domaće stručne periodike i literature te izvješća s međunarodnih savjetovanja i kongresa.

Različite naslovnice časopisa *Arhivski vjesnik* kroz povijest

Većina časopisa u hrvatskim arhivima usmjerena je na povijesne izvore i teme, a kontinuitet izlaženja, tema i sunakladničkih suradnji mijenjao se tijekom desetljeća u skladu s razvojem mreže državnih arhiva i njihovim regionalnim utjecajem:

- *Fontes – Izvori za hrvatsku povijest* periodična je publikacija HDA koja izlazi od 1995. i posvećena je objavljivanju izvornoga arhivskog gradiva važnoga za hrvatsku povijest
- *Vjesnik Državnog arhiva u Rijeci* izlazi od 1953. i tematski obuhvaća arhivsko gradivo, inventare i regesta, članke i rasprave iz hrvatske političke, kulturne i gospodarske povijesti Hrvatskog primorja, Gorskog kotara i Istre te priloge iz pomoćnih povijesnih znanosti i arhivske teorije i prakse
- *Vjesnik Historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu* (1964. – 1991.)
- *Vjesnik istarskog arhiva* (1991. -) znanstveni je časopis Državnog arhiva u Pazinu koji objavljuje radove o povijesti Istre s gledišta različitih društvenih i humanističkih disciplina temeljenih na istraživanjima izvornog gradiva istarske provenijencije
- *MemorabiLika* je znanstveni časopis za ličku zavičajnost i i regionalna istraživanja Državnog arhiva u Gospiću pokrebut 2008. (od 2026. u suizdavaštvu sa Sveučilištem u Zadru koji objavljuje znanstvena istraživanja vezana za povijest, kulturu (jezik, književnost, običaje, krajolik, arhivsko gradivo) i geografiju Like, ali i za opće zavičajne teme
- *Glasnik arhiva Slavonije i Baranje* (1991. – 2015.)
- *Građa i prilozi za povijest Dalmacije* (1958. – 2017.)
- *Vjesnik dalmatinskih arhiva – izvori i prilozi za povijest Dalmacije* periodička je publikacija koju su 2020. godine pokrenuli Državni arhivi u Dubrovniku, Splitu, Šibeniku i Zadru, a objavljuje priloge iz arhivske teorije i prakse, historiografije i pomoćnih povijesnih te informacijskih znanosti koji se odnose na područje povijesne i današnje Dalmacije
- *Ad acta - Zbornik državnog arhiva u Sisku* (2020. -) stručni je arhivistički časopis koji objavljuje stručne i znanstvene radove iz arhivistike i povijesti institucija vezane uz lokalnu povijest sisačkog arhivskog područja.

Kao središnji i matični arhiv, HDA objavljuje i stručnu arhivističku literaturu u svrhu unaprjeđenje arhivske djelatnosti u Hrvatskoj. Takva izdanja obuhvaćaju prijevode međunarodnih normi i smjernica Međunarodnog arhivskog vijeća kojega je Hrvatski državni arhiv član te prijevode dokumenata tijela EU i radova stranih autora s područja arhivske teorije i prakse. Uz njih se objavljuju i izdanja domaćih autora iz područja arhivskih i informacijskih znanosti i upravljanja dokumentacijom, koja još uvijek predstavljaju manje zastupljeno područje nakladničkoj djelatnosti hrvatskih arhiva. Takva su izdanja primjerice:

- Karaman, Igor. *Studije i prilozi iz arhivistike*. Zagreb, 1993.
- Stulli, Bernard. *Arhivistika i arhivska služba, Studije i prilozi*. Zagreb, 1997.
- *Arhivi i arhivsko gradivo, Zbirka pravnih propisa 1828-1997*. Zagreb, 1998.
- *Stručni ispit za zaštitu i obradu arhivskog gradiva, Priručnik.* 2. izd. Zagreb, 2010.
- Ivanović, Jozo. *Priručnik iz arhivistike*, I. dio. Zagreb, 2010.
- Lučić, Melina. *Osobni arhivski fondovi*. Zagreb, 2014.
- Bućin, Rajka. *Klasifikacijski sustavi u spisovodstvu uprave. Povijesni razvoj i suvremena stremljenja*. Zagreb, 2015.
- Bućin, Rajka, Mikšić, Dijana. Arhivski vjesnik od 1899. - 2019. povijest, razvoj i bibliografija, Zagreb, 2023.
- Babić, Silvija. Tragovi hrvatske znanosti - pogled iz arhiva. Zagreb, 2024.

Arhiv	Podaci o izdanjima/nakladi	On-line poveznica
HDA	Naša izdanja	https://www.arhiv.hr/hr-hr/Na%C5%A1a-izdanja
DABJ	Izdavačka djelatnost i bibliografija izdanja	https://dabj.hr/o-arhivu/
DADU	Izdanja	https://dad.hr/izdanja/
DAGS	Izdavaštvo	https://arhiv-gospic.hr/izdavastvo/
DAKA	Cjenik izdanja	https://da-ka.hr/wp-content/uploads/2026/02/Cjenik-zadnji.pdf
DAM	-	
DAOS	Cjenik izdanja	https://www.dao.hr/images/dokumenti/Cjenik-izdanja-EUR.pdf
DAPA	Izdanja	https://www.dapa.hr/
DAPŽ	-	-
DARI	Izdavaštvo	https://www.riarhiv.hr/izdavastvo.html

Arhiv	Podaci o izdanjima/nakladi	On-line poveznica
DASK	Izdanja	https://www.dask.hr/projekti/izdanja
DASB	Naša izdanja / Nakladništvo	https://dasb.hr/nakladnistvo/
DAST	Izdanja	https://www.das.hr/izdanja/
DAŠI	Cjenik izdanja	https://www.dasi.hr/cjenik-izdanja/
DAVT	Cjenik publikacija	https://www.davt.hr/wp-content/uploads/2025/09/CJENIK-PUBLIKACIJA.pdf
DAVU	Izdanja DAVU	https://www.davu.hr/index.php/koristenje-gradiva/izdavanje-preslika-arhivskog-gradiva-3
DAVŽ	Izdavačka djelatnost	https://dav.hr/izdava%C4%8Dka-djelatnost/
DAZD	Naša izdanja - Izdavaštvo	https://www.dazd.hr/hr/izdavastvo-knjige
DAZG	Izdanja DAZG	https://daz.hr/izdanja-drzavnog-arhiva-u-zagrebu/

Pregled izdanja hrvatskih arhiva

DIGITALNI ARHIVI I ARHIVSKE PLATFORME

Digitalizirani kulturni sadržaji predstavljaju važan resurs europske kulture i kreativne industrije, pa se stoga koordiniranim djelovanjem na razini EU potiče sinergiju nacionalnih aktivnosti kako bi se osigurala široka dostupnost i veća iskoristivost europske kulturne baštine. Međunarodna suradnja, standardizacija i umrežavanja sadržaja presudni su za stvaranje jedinstvenog europskog prostora digitalnih kulturnih sadržaja, koji ujedinjava sve kompatibilne nacionalne komponente i jača i širi europski digitalni okvir.[54]

Na ovim se principima temelje i brojne aktivnosti suvremenih arhiva u digitalnom okruženju usmjerene na poboljšanje pristupa arhivskim informacijskim izvorima i njihovo čuvanje i predaju u nasljeđe novim digitalnim naraštaja. Djelovanje stručnih tijela u europskim okvirima (EBNA, EAG, EURBICA, ICARUS i dr.) također promiče arhivske suradnje, pokretanje i poticanje inovativnih projekata i pristupa istraživanju povijesnih izvora, stvaranje zajedničke informacijske infrastrukture i korištenje suvremenih tehnologija za lakšu dostupnost i iskoristivost informacija u arhivskom gradivu.

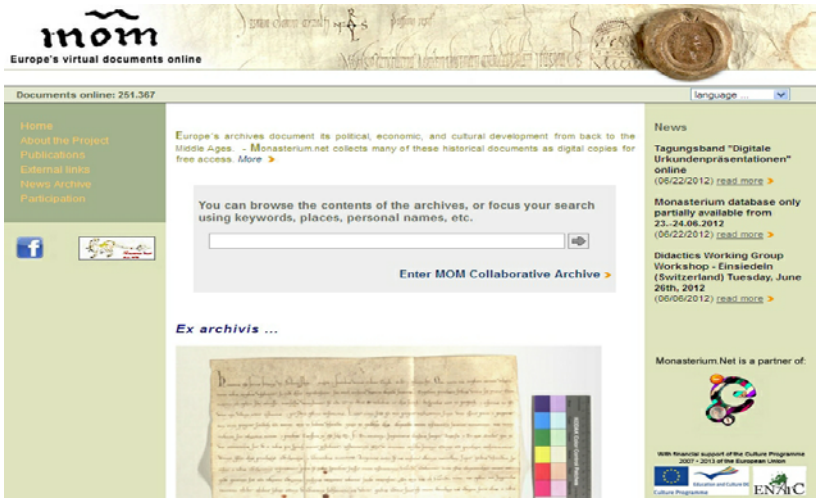
Svi europski arhivski projekti podrazumijevaju da se većina arhiva danas u svome radu koristi suvremenim tehnologijama i koristi ih za predstavljanje svojeg gradiva javnosti – od mrežnih stranica do raznovrsnih tematskih i institucionalnih portala, različitih baza podataka, digitalnih platformi i virtulanih zbirki. Usporedno s tim rješenjima razvijaju se različiti programski alati za pregled i pretraživanje podataka u arhivima, standardi opisa i modeli za razmjenu podataka kako bi arhivske informacije bile interopeabilne i umrežene s drugim informacijskim izvorima.

Dostupnost arhivskoga gradiva danas neizbježno podrazumijeva online pristup obavijesnim pomagalima i samom arhivskom gradivu i online kataloge, a tehnološki razvoj dovodi do stalnih promjena oblika i funkcionalnosti; interoperabilnost je postala nešto bez čega se ne može, a interaktivno povezivanje je otvorilo dosada nezamislive mogućnosti uspostavljanja veza između različitih vrsta arhivskog gradiva, kao i između arhivskih i drugih informacijskih izvora. Zajednički rad brojnih i raznorodnih partnera i ustanova u okviru projekta Europskog arhivskog portala, ICARUS digitalnih platformi i brojnih drugih suradničkih baza i mreža kulturne baštine primjeri su dobre i proaktivne suradnje arhivske zajednice sa institucijama i stručnjacima različitih profila na razvoju zajedničkih portala, alata i rješenja koja svi mogu dijeliti i koristiti.

Premda svaka ustanova danas ima svoje baze podataka. online registre i digitalne zbirke, zajednički tematski portali i platforme djeluju kao njihova nadogradnja, povećavaju vidljivost gradiva, ubrzavaju istraživanje, olakšavaju prikupljanje i razmjenu informacija, ispunjavajući

54 Nacionalni plan digitalizacije kulturne baštine 2025, str 2-3 [citirano: 2019-09-02]. Dostupno na: https://esavjetovanja.gov.hr/ECon/MainScreen?entityId=10350

na taj način svrhu svojeg nastanka i održavanja. Osiguravanje održivosti ovakvih portala, kako financijske, tako i kvalitativne, predstavlja glavni izazov ovakvih inicijativa i projekata, pri čemu se globalna i lokalna partnerstva i suradnje nameću kao jedino logično rješenje takvih problema.

Mrežna stranica portala Monasterium[55]

Monasterium

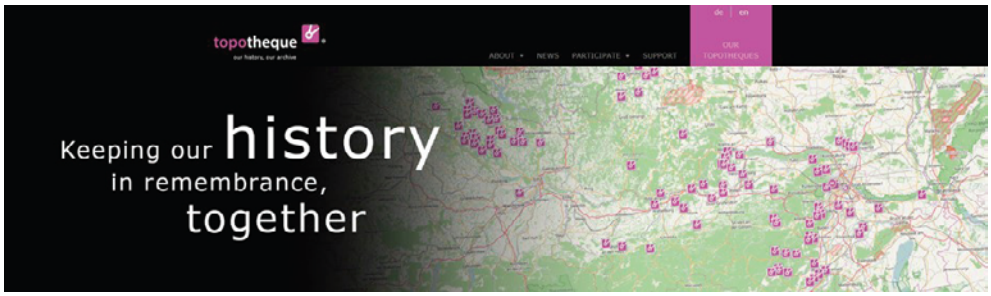
Digitalna platforma Monasterium koju ICARUS razvija od 2008. godine europski je virtualni arhiv srednjevjekovnih i novovjekovnih isprava na kojem je do kraja 2018. bilo objavljeno više od 1.000.000 digitalnih snimaka oko 900.000 povelja iz dvadeset europskih država. Korisničko sučelje je višejezično, opisni podaci uglavnom na nacionalnim jezicima, a gradivo na portalu pretraživo je kroz dva popisa nazvana Fondovi i Zbirke. Pregled fondova strukturiran je kao hijerarhijski popis prema načelima arhivskog opisa: država – ustanova – naziv fonda/zbirke i održava stvarno stanje gradiva iz više od 200 različitih arhiva i knjižnica. Odabirom zbirki dobiva se abecedni popis različitih tematskih zbirki povelja i diplomatičkih izdanja, ponajviše nastalih znanstvenim istraživanjima i digitalizacijom starijih znanstvenih izdanja koji su ustanove i istraživači uključeni u te aktivnosti objavili kao virtualne zbirke na Monasteriumu.

Elementi opisa dokumenata na portalu usklađeni su s CEI (*Charters' encoding initiative*) standardom, metapodaci se mogu uvesti putem Excel radnih listova, a o njezinu tehničkom razvoju brine *Cologne Centre for e-Humanities* (CCeH). U zajedničke aktivnosti na Monasterium platformi – korištenje i opis dokumenata te razvoj tehničkih alata – mogu se uključiti svi zainteresirani, a radno sučelje se sastoji od nekoliko elemenata: online alata za uređivanje dokumenata, metapodataka diplomatičkog opisa (više od 70 opisnih polja), korisničkih zbirki, korisničkih dokumenata, automatskog spremanja podataka i moderirane objave.

55 *Monasterium*, http://www.monasterium.net, 17. lipnja 2017.

Topoteka

Suradnička digitalna platforma Topoteka nastala je u okviru EU projekta Kreativne Europe co:op – Community as Oportunity (2014. – 2018.) kao alat za stvaranje mrežnih arhiva lokalne povijesti i/ili teme, poticanje čuvanja i istraživanja zavičajne povijesti i promociju kulturne baštine. Od 2016. do danas na ovoj je digitalnoj platformi izgrađeno više od 430 javnih i privatnih zbirki iz 21 države, a zahvaljujući svojim suradničkim i razvojnim potencijalima (uključivanju u različite međunarodne i nacionalne projekte, volonterskom i *crowd-sourcing* radu te povezivanjem s partnerskim organizacijama, Topoteka je 2020. odabrana među 30 najboljih europskih kulturnih praksi i uključena je u Strategiju 21 (ST21 - European Heritage Strategy for the 21st Century), kao i u Citizen Science Association

Mrežna stranica Topoteka portala[56]

U proteklom desetljeću diljem Europe je izgrađeno više od 520 javnih i privatnih Topoteka virtualnih zbirki kroz koje se mogu upoznati privatni obiteljski dokumenti i fotografije (obiteljske zbirke), pratiti promjene života i krajolika pojedinih regija i malih mjesta diljem Europe, poznatih lokalnih znamenitosti (bečki Prater), povijesnih lokaliteta i gradskih kvartova (Osječka Tvrđa), povijest pojedinih ustanova (VBS Mödling, Knjižara Morpurgo) ili dokumentirati vlastiti rad (Vilijun). Virtualne zbirke na portalu prikazane su prema geografskom kriteriju: država – regija – zbirka, pri čemu su posebno izdvojene privatne i institucijske zbirke, a može im se pristupiti odabirom naziva ili putem interaktivne mape.

56 *Topoteka*, http://www.topotheque.eu/

PANEUROPSKI SURADNIČKI PORTALI I MREŽE KULTURNE BAŠTINE

Konkretni primjeri suradnje i umrežavanja u izgradnji digitalnih platformi prikazani su na primjeru paneuropskih portala Europeana, APE i Mapire, kao modela dobre prakse i primjene stručne standarde i načela interoperabilnosti primjeni ICT alata u baštinskom okruženju.

Europeana

Europeana, vodeća inicijativa Europske unije za podršku digitalnoj transformaciji kulturnog i baštinskog sektora i središnje mjesto zajedničkog europskog podatkovnog prostora za kulturnu baštinu, putem svojih zbirki pruža pristup do više od 64 milijuna digitaliziranih zapisa. Započela je svoje djelovanje 2008. kao virtualna zbirka predmeta kulturne baštine, a gotovo dva desetljeća djelovanja ove inicijative odražava evoluciju europskih kulturnih politika i stručnih pristupa digitalizaciji, kao i razvoju tehnologija: portal – platforma – podatkovni prostor.

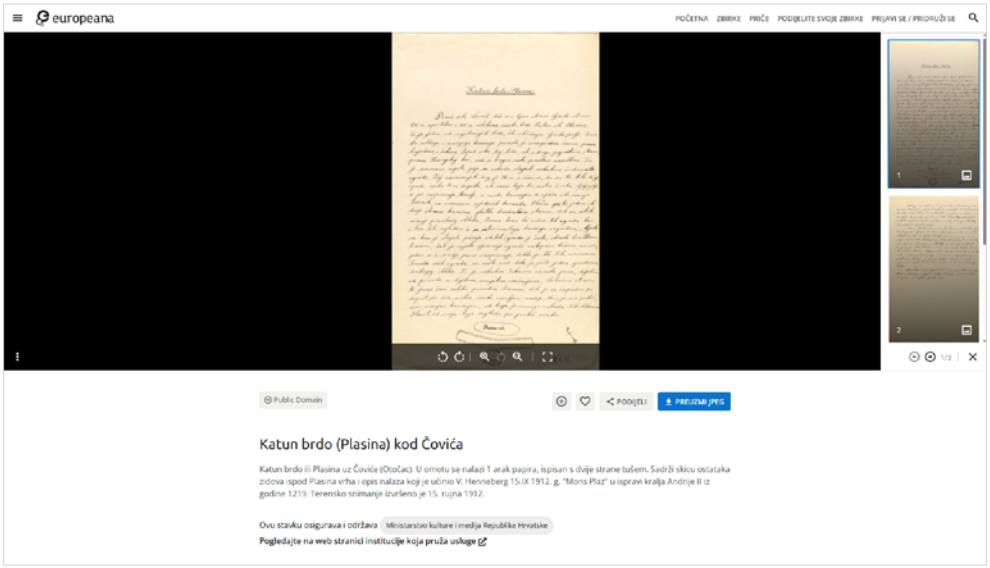
Aktualni razvojni smjer do 2030[57], objavljen pod nazivom Vi*zija inicijative Europeana 2030. Prilagodi se. Usvoji. Teži. Postigni. (The Europeana Initiative Vision 2030: Adapt. Adopt. Aspire. Achieve.)* usmjeren je na implementaciju „paradigme podatkovnog prostora" kroz tri područja djelovanja:

- „Širenje raznolikosti podataka, alata i edukacija. Uz odgovarajući okvir podatkovni prostor omogućit će institucijama kulturne baštine da dijele podatke izravno iz izvora, a posrednicima – poput agregatora, partnera i drugih podatkovnih prostora – da pridonesu aplikacijama, alatima i uslugama.
- Jačanje povezanosti s ključnim inicijativama EU-a. Kroz sudjelovanje u projektima poput Oblaka za kulturnu baštinu (*Cultural Heritage Cloud*), Europskog centra za baštinu *(European Heritage Hub*) i budućeg Kompetencijskog centra za 3D (*Competence Centre for 3D*), doprijet ćemo do novih publika, stvarati sinergije i graditi interoperabilna rješenja.
- Produbljivanje suradnje s državama članicama. Aktivno sudjelovanje država članica ključno je za uspjeh podatkovnog prostora. Podržavajući njihove nacionalne prioritete, jačajući međusobne odnose i provodeći paneuropske kampanje, učinit ćemo podatkovni prostor još relevantnijim i korisnijim za sve. (Vizija Europeane, 2025)"

57 Vidi: https://pro.europeana.eu/post/europeana-initiative-vision-2030-adapt-adopt-aspire-achieve

Projekt izgradnje Europeane prošao je različite strateške i organizacijske faze, uz posljednje restrukturiranje koje je uspostavilo suradničku infrastrukturu triju međusobno povezanih stručnih organizacija - Zaklade Europeana (*Europeana Foundation*), Udruge mreže Europeana (*Europeana Network Association*) i Foruma agregatora (*Europeana Aggregators' Forum*) - koje zajedno osiguravaju različite usluge, alate i projekte u okviru Europeana inicijative. Od 2023. ova dinamična suradnička zajednica, u suradnji s konzorcijskim partnerima, Europskom komisijom i državama članicama, djeluje i kao upravitelj zajedničkog europskog podatkovnog prostora za kulturnu baštinu.

Od samih početaka Europeane, glavnu smjer djelovanja usmjeren je na okupljanje i izgradnju različitih digitalnih sadržaja te je stoga u suradnji s tehničkim stručnjacima iz AKM zajednice i audiovizualnog područja razvijen EDM, posebni model za opis podataka na Europeani, *(Europeana Data Model)* koji je prilagođen standardima baštinske zajednice kao što su DC (*Dublin Core*), EAD (*Encoded Archival Description*) i LIDO (*Lightweight Information Describing Objects*).

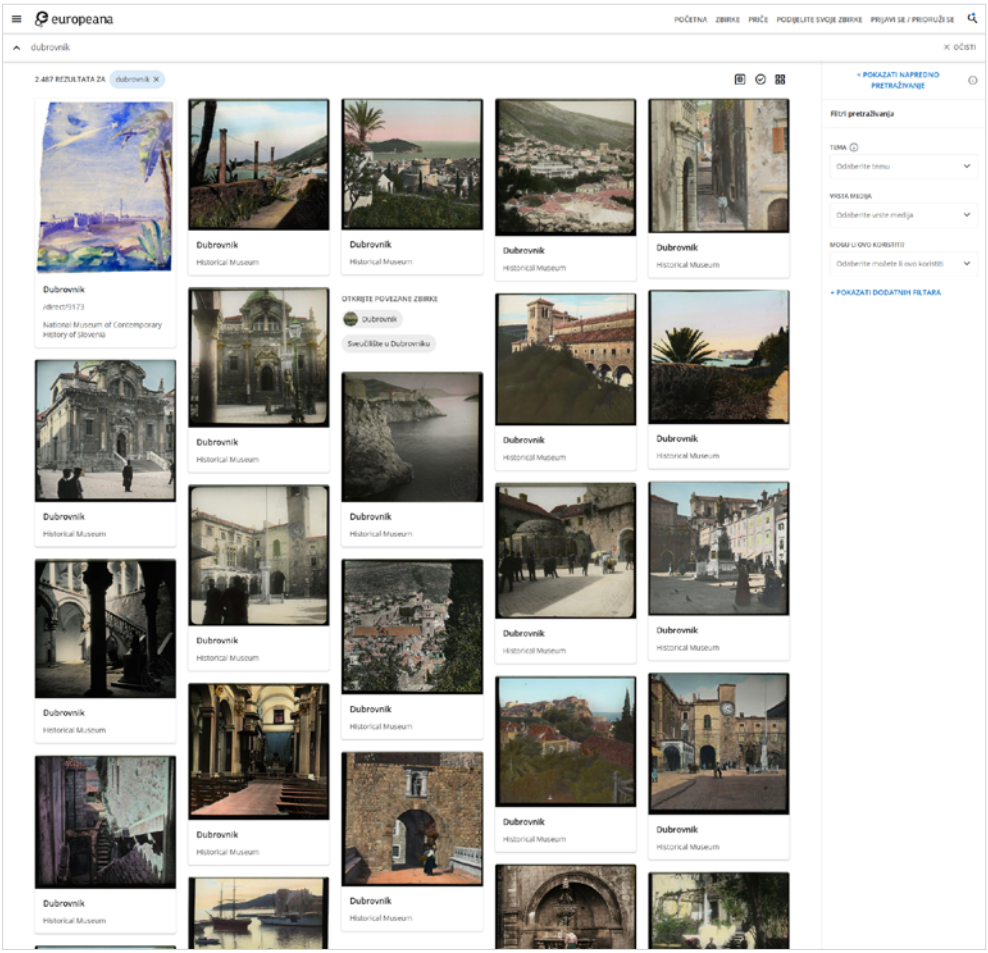
Metapodatak	Elementi opisa
Naziv	Katun brdo (Plasina) kod Čovića
Sadržaj	Katun brdo ili Plasina uz Čoviće (Otočac): U omotu se nalazi 1 arak papira, ispisan s dvije strane tušem. Sadrži skicu ostataka zidova ispod Plasina vrha i opis nalaza koji je učinio V. Henneberg 15.IX 1912. g. "Mons Plaz" u ispravi kralja Andrije II iz godine 1219. Terensko snimanje izvršeno je 15. rujna 1912.
Stvorio/la	Henneberg, Većeslav

Metapodatak	Elementi opisa
Tema	Ličke gradine; svetište
Vrsta predmeta	rukopisna bilješka; tekstualni dokumenti
Datum	1912
Medij	papir
Institucija iz koje dolazi	Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske
Agregator	EKultura aggregator
Uvjeti korištenja medija u ovom zapisu (osim ako nije drugačije navedeno)	http://creativecommons.org/publicdomain/mark/1.0/
Prava	Ministarstvo kulture i medija
Datum stvaranja	1912
Mjesta	Čovići (Otočac) - Katun ili Plasina
Identifikator	MKM-OVH-30 https://ekultura.hr/purl/url/2JMAL3I2H6APODWPRWP4OUU6VQX636QM
Godina	1912
Država iz koje dolazi	Hrvatska (Croatia)
Naziv zbirke	1298_Veceslav_Henneberg_legacy
Prvi put objavljeno na Europeani	2025-02-04T11:47:41.062Z
Zadnji put ažurirano od ustanove koja objavljuje podatke	2025-02-04T11:47:41.062Z

Primjer EDM modela opisa gradiva[58]

58 Preuzeto iz Europeana Data Model Primer, str 28 https://pro.europeana.eu/files/Europeana_Professional/Share_your_data/Technical_requirements/EDM_Documentation/EDM_Primer_130714.pdf

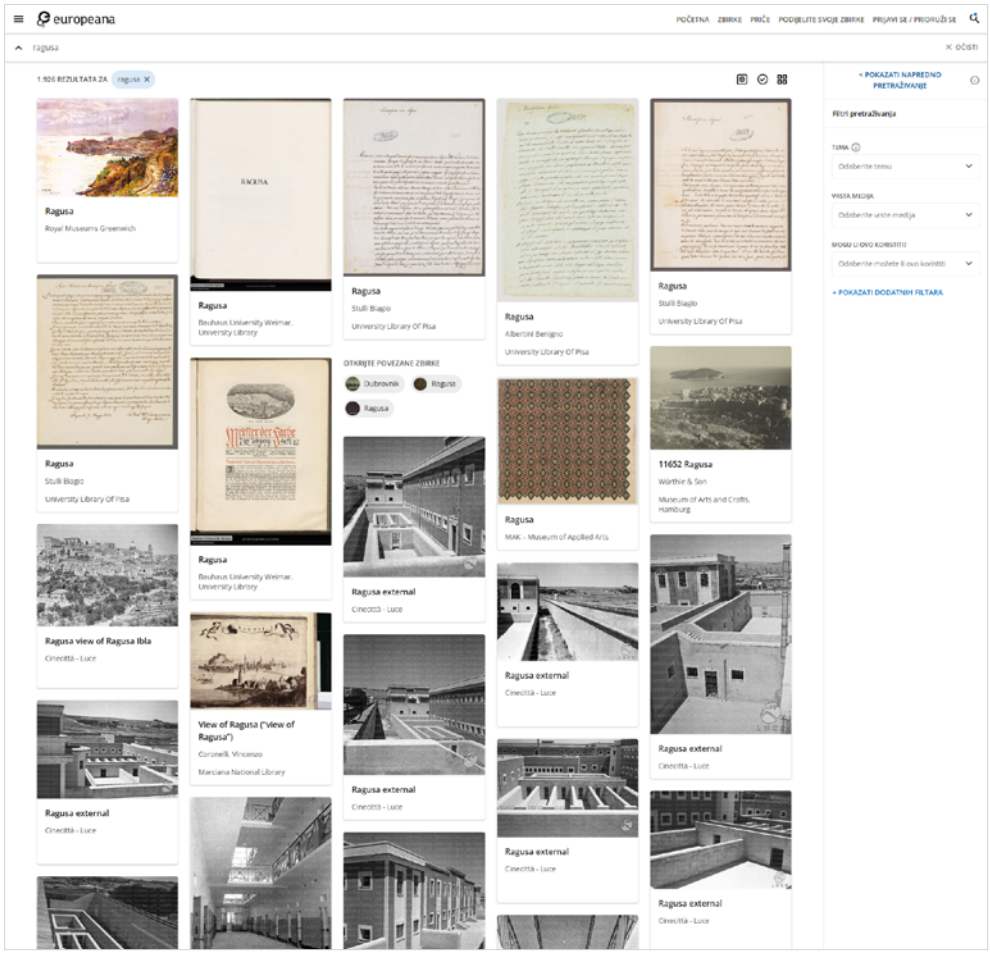
Europeanine zbirke mogu se istraživati i pregledavati prema temama, predmetnim sadržajima, vremenskom razdoblju (stoljećima), ustanovama, osobama te kroz različite galerije i priče o kulturnoj baštini (primjerice arheologija, glazba, sport, ženska povijest i dr.). Gradivo se prikuplja i priprema za objavu putem mreže agregatora (tematski, domenski i nacionalni) koji ih ujedno povezuju s drugim materijalima. Tisućama ustanova čije je gradivo objavljeno na platformi Europeana.eu to pomaže u otvaranju široj publici (potencijalnim korisnicima), a također omogućuje vidljivost digitalnih sadržaja na internetu te putem društvenih mreža i platformi za slike. Također, ustanovama je omogućeno i praćenje statistika korištenja pregleda gradiva, uz podršku API servisa i suradnika u pripremi podataka, modeliranju i licenciranju te standardizaciji modela podataka.

Prikaz pogodaka Dubrovnik[59]

59 Vidi: https://www.europeana.eu/hr/search?page=1&query=Dubrovnik&view=grid

Odabirom pojma Dubrovnik dobije se 2.474, a Ragusa 1.930 digitalnih objekata (tekst, slika, audio i video zapisa te 3D). koji se mogu dalje pregledati prema vrsti medija, tematskim predmetnicama, ustanovama, formatima, jeziku, uvjetima korištenja i drugim kriterijima.

Prikaz pogodaka Ragusa[60]

60 https://www.europeana.eu/hr/search?page=1&view=grid&query=Ragusa

Europski arhivski portal

Europski arhivski portal (*Archives Portal Europe - APE*) u posljednjem je desetljeću središnje mrežno mjesto za pristup podacima o arhivskim ustanovama diljem Europe i povijesnim izvorima koje oni čuvaju. Portal je rezultat suradnje nacionalnih arhiva država EU i stručnih tijela Europske komisije provedene kroz međunarodne projekte APEnet[61] i APEx[62] u razdoblju 2009. – 2015. godine. Od listopada 2015. njegov razvoj i održavanje vodi istoimena Zaklada (*Archives Portal Europe Foundation – APEF)* sa sjedištem u Haagu. Kao strateški partner Europeane i njezin tematski arhivski agregator, APE aktivno surađuje s europskim baštinskim inicijativama na razvoju jedinstvene digitalne infrastrukture za kulturnu baštinu koja obuhvaća objekte iz knjižnica, arhiva, muzeja i audiovizualnih zbirki.

Za potrebe umrežavanja i pretraživanja raznovrsnih arhivskih izvora, opis arhivskog gradiva na portalu strukturiran je u skladu s međunarodnim arhivskim XML shemama (EAD[63], EAC-CPF[64], EAG[65] i METS[66]), a arhivi za objavu svojega gradiva na portalu mogu koristiti i APE alate razvijene za pretvaranje opisa gradiva iz drugih formata u ove standarde. Promicanjem upotrebe međunarodnih arhivskih standarda, APE ujedno potiče institucije s arhivskim gradivom da ih koriste i u vlastitom kontekstu za omogućavanje interoperabilnosti s drugim regionalnim, nacionalnim i tematskim arhivskim portalima.

Početna stranica Europskog arhivskog portala[67]

61 Vidi: *Archives Portal Europe Network*, http://www.apenet.eu

62 Vidi: *Archives Portal Europe network of eXcellence*, http://www.apex-project.eu

63 Encoded Archival Description

64 Encoded Archival Context - Corporate Bodies, Persons and Families

65 Encoded Archival Guide

66 Metadata Encoding and Transmission Standard

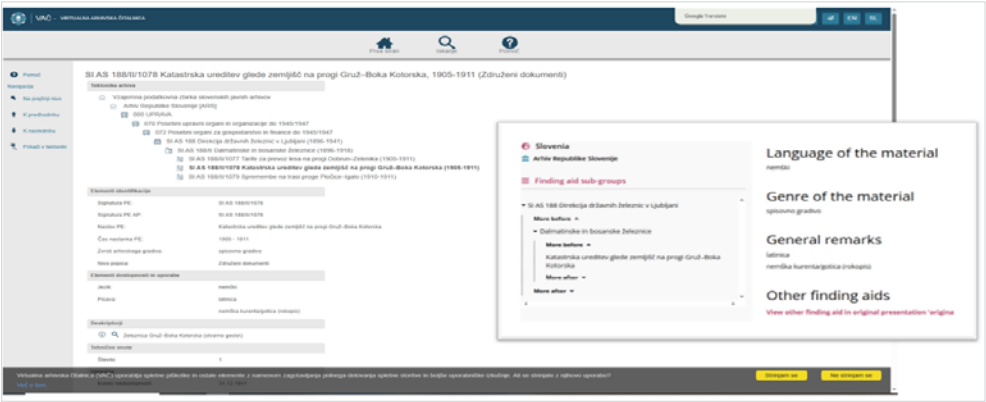
67 Europski arhiv portal dostupan je na: https://www.archivesportaleurope.net/hr

Trenutno je na APE portalu javno dostupno oko 268.000.000 opisnih jedinica iz više od 7.000 arhivskih ustanova, koje se u korisničkom sučelju mogu pretraživati i pregledavati prema različitim parametrima. Aktualna verzija pretraživanja putem ključne riječi omogućuje pretragu cjelokupnog sustava kroz glavne kategorije:

- „Traži u arhivskom gradivu" – odabirom ove opcije alat za pretraživanje pretražuje sve opise dokumenata (ali ne pretražuje sadržaj)
- „Traži u nazivu" - odabirom ove opcije pretražuju se opisi stvaratelja zapisa, fizičke ili pravne osobe koja je stvorila ili prikupila dokument
- „Traži u institucijama" – odabirom ove opcije pretražuju se opisi arhivskih institucija registriranih na portalu (APE).

Pretraživanje putem ključne riječi moguće je kombinirati s naprednim opcijama (definiranje polja koje se želi pretraživati, vrste dokumenta, vrste pomagala, vrste stvaratelja, vrste arhiva, samo digitalni sadržaji, i dr.). Korisnicima su na raspolaganju i dodatne funkcionalnosti pretraživanja koje omogućuju odabir države ili pojedine ustanove, vrste pomagala, razine arhivske jedinice, teme ili druge mogućnosti). Digitalni sadržaj zastupljen na Portalu označen je ikonama koje upućuju na tekst, slike, zvuk ili video.

Arhivske jedinice dobivene kao rezultati pretraživanja prikazani kroz obavijesna pomagala i vodiče mogu se pregledavati na dva načina – u obliku popisa ili kontekstualnog pregleda koji omogućuje pogled na arhivsku jedinicu unutar hijerarhijske strukture opisa. Sustav također omogućuje poveznicu s originalnim opisom ustanove agregatora zapisa na portal.

Primjer pretraživanja: Katastrska ureditev glede zemljišč na progi Gruž–Boka Kotorska 1905-1911, Reference: SI AS 188/II/1078[68] i poveznica na prikaz izvornog opisa arhivske jedinice iz Arhiva Republike Slovenije[69]

68 Vidi: https://www.archivesportaleurope.net/advanced-search/search-in-archives/results-(archives)/?&repositoryCode=SI-ARS&term=kotorska&levelName=clevel&t=fa&recordId=SI+AS+188&c=C864464648

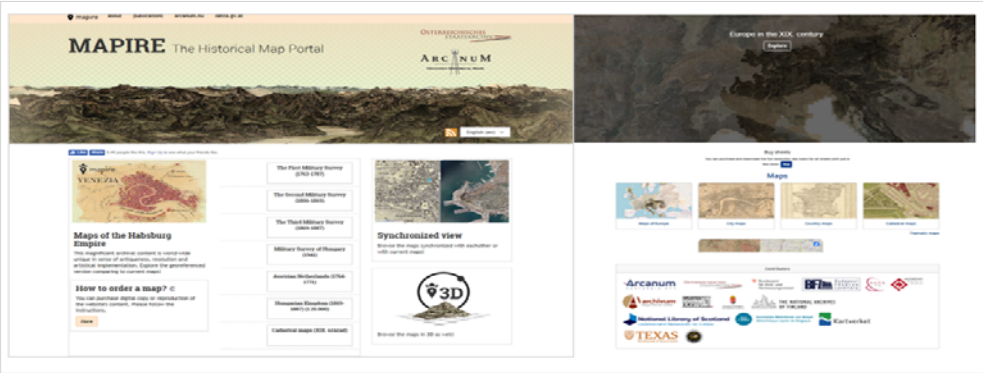
69 Vidi: https://vac.sjas.gov.si/vac/search/details?id=558003

Osim pretraživanja arhivskih izvora, osoba i ustanova, portal je moguće pretraživati i putem dvije dodatne rubrike „Istaknuto“(eng. Higlihts)i „Teme“. Istaknute dokumentarne izložbe predstavljaju posebno odabrane dokumente ili prikazuju značajne događaje i priče iz povijesti arhivskih institucija čije je gradivo prikazano na portalu (primjerice Umjetnost u arhivu, Djeca u arhivu ili sl.). Tematske zbirke objedinjuju gradivo na portalu prema određenoj temi kako bi korisnicima olakšali istraživanje (primjerice poljoprivreda, arhitektura povelje i sl.). Na ovaj se način povezuju dokumenti iz različitih zemalja, od različitih stvaratelja arhivskog gradiva i različitih vrsta institucija, pružajući podršku istraživanju usmjerenom na određenu tematiku.

Odabir ključne riječi „Kotor“ daje 109 pogodaka u kategoriji „Arhivsko gradivo“, a dodatnim opcijama pregleda prema državama (12 država), ustanovama (20 arhiva), tipu dokumenta (inventar – vodič), razinama opisa (fond - ostalo) digitalni objekt (ne 86 / da 23) i tema (I. svjetski rat) mogu se dodatno pregledati odabrani zapisi.

Mapire portal

Mapire je arhivski portal za pregled povijesnih karata Habsburške Monarhije i europskih gradova i naselja, pokrenut prije više od dva desetljeća s ciljem prezentacije kartografskog materijala putem mrežnog sučelja potkrijepljenog suvremenim GIS rješenjima. Naziv Mapire nastao je sintezom riječi karta (eng. *map*) i carstvo (eng. *empire, tj.* Historical MAPs of the Habsburg empIRE) što upućuje na sadržaj portala koji je rezultat međunarodne suradnje više nacionalnih i gradskih arhiva i katastarskih ureda u kojima se čuvaju katastarske i povijesne karte objavljene na portalu, znanstvene podrške (*Department of Geophysics and Space Science, ELTE*) i mađarske tvrtke ARCANUM, koja financira i razvija projekt.

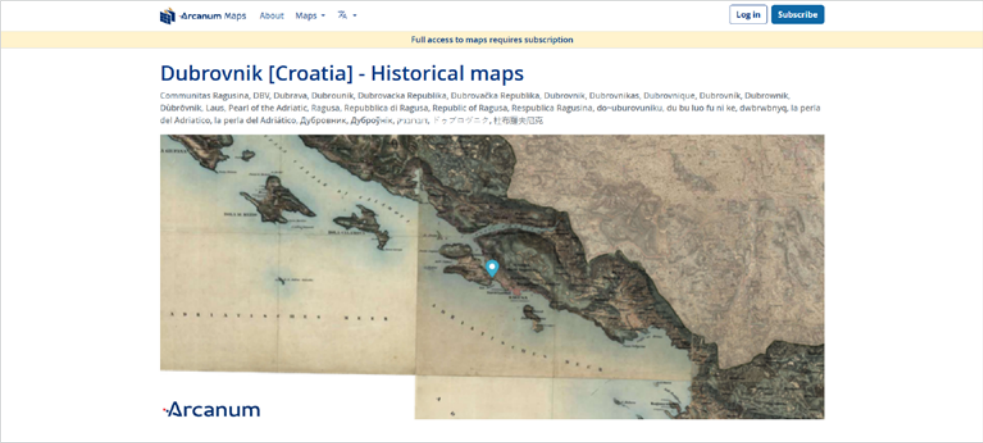
Nova i stara mrežna stranica Mapire portala[70]

Glavni izvor gradiva na portalu Mapire je Ratni arhiv Austrijskog državnog arhiva, koji čuva jednu od najvećih zbirki povijesnih karata na svijetu, uključujući razne rukom izrađene karte Habsburške Monarhije i šire, kao i brojne tiskane karte iz drugih zemalja. Na portalu danas predstavljeno više od 200.000 katastarskih karata nastalih vojnim izmjerama iz Austrije (čuvaju se Saveznom uredu za mjeriteljstvo i geodetske poslove), Mađarske (čuvaju se u

70 Vidi: *Mapire – The Historical Map Portal*, https://mapire.eu/en/

Mađarskom nacionalnom arhivu, područnim arhivima i katastarskim uredima), Hrvatske (čuvaju se u Hrvatskom državnom arhivu i pojedinim područnim državnim arhivima), Slovenije i Dalmacije (čuvaju se u Ratnom arhivu Austrijskog državnog arhiva) i Transkarpatske regije (čuvaju se u Područnom arhivu u Beregovu, Ukrajina). Uz katastarske karte iz ovih područja za objavu na portalu prikupljaju se i izvori iz Slovačke, Češke, Galicije, BiH i današnjeg dijela Srbije koji je pripadao Habsburškoj Monarhiji. Osim područja Habsurške Monarhije na portalu Mapire nalaze se i karte gradova: Amsterdam, Rim, London, Moskva, Pariz, Beč, Sarajevo i dr. te karte Francuske, Italije, Grčke, Velike Britanije, Njemačke, Belgije, Švicarske, Španjolske i brojnih drugih država (Biszak, 2017, 7-8).

Važan dio aktivnosti na obradi digitaliziranih karata je georeferenciranje, za koji je ARCANUM razvio softver za objavu koristeći OpenLayer za objavu karata i razvijajući dodatne karakteristike koje omogućuju pregled starih karate upotebom neke od suvremenih karata kao podloge, a uz postavljanje prozirnosti stare karte može se dobiti pregled obje karte istovremeno što omogućuje usporedbu stanja nekog područja nekad i danas. Na portalu također postoji i popis država koji omogućuje daljnje detaljno pretraživanje karata putem zemljopisnih odrednica, koji uključuje i Crnu Goru.[71]

Prikaz karte koji se dobije odabirom pojma Dubrovnik[72]

Također je moguće dobiti i sinkronizirani pogled pri kojem se zaslon preglednika dijeli na dva kartografska prikaza čije je područje prikaza uvijek jednako. Kao suvremene karte koje se koriste Mapire nudi Google Earth i Google Maps putem *WebGL* tehnologije i naprednih *3D Maps* sučelja platformi Google Maps.

71 Vidi: Geonames – Montenegro: https://maps.arcanum.com/en/geoname/montenegro/

72 Vidi: https://maps.arcanum.com/en/geoname/croatia/dubrovnik-3201047/

LITERATURA I IZVORI

Bibliografski izvori i stručna literatura

Gilliland, A. J. (2008). Setting the stage. U M. Baca (ur.), Introduction to metadata (2. izd., str. 1–19). Getty Research Institute.

Hrvatski državni arhiv. (2022). Specifikacija metapodataka za opis dokumentarnog i arhivskog gradiva. https://www.arhiv.hr/Portals/0/Specifikacija.pdf

International Council on Archives. (2010). Universal declaration on archives. https://www.ica.org/en/universal-declaration-archives

International Council on Archives. (2014). Technical guidance on managing archives with restrictions. https://www.ica.org/resource/technical-guidance-on-managing-archives-with-restrictions/

International Council on Archives. (2021). Records in contexts: A conceptual model (Consultation draft, v0.2). https://www.ica.org/en/records-in-contexts-conceptual-model

Ivanović, J. (2010). Priručnik iz arhivistike (I. dio). Hrvatski državni arhiv.

Lazinger, S. S. (2001). Digital preservation and metadata: History, theory, practice. Libraries Unlimited.

Lemić, V. (2019). Arhivi i digitalno doba. Naklada Ljevak.

Međunarodno arhivsko vijeće. (1997). Etički kodeks arhivista (O. Tadin, prev.; J. Kolanović, ur.). Hrvatski državni arhiv.

Međunarodno arhivsko vijeće. (2001). ISAD(G): Opća međunarodna norma za opis arhivskoga gradiva (2. izd.). Hrvatski državni arhiv. http://www.arhiv.hr/Portals/0/ISAD_%28G%29_2_Izd_Hrv.pdf

Međunarodno arhivsko vijeće. (2006). ISAAR(CPF): Međunarodna norma arhivističkog normiranog zapisa za pravne i fizičke osobe te obitelji (2. izd.). Hrvatski državni arhiv. http://www.arhiv.hr/Portals/0/ISAAR%28CPF%29_2_Izd_Hrv_1.pdf

Međunarodno arhivsko vijeće. (2009a). ISDF: Međunarodna norma za opis funkcija (1. izd.). Hrvatski državni arhiv. http://www.arhiv.hr/Portals/0/ISDF.pdf

Međunarodno arhivsko vijeće. (2009b). ISDIAH: Međunarodna norma za opis ustanova s arhivskim gradivom (1. izd.). Hrvatski državni arhiv. http://www.arhiv.hr/Portals/0/ISDIAH.pdf

Međunarodno arhivsko vijeće. (2015). Načela dostupnosti arhivskoga gradiva. Hrvatski državni arhiv.

Ministarstvo kulture Republike Hrvatske. (2019). Nacionalni plan razvoja arhivske djelatnosti za razdoblje 2020.–2025. https://min-kulture.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Nacionalni%20plan%20razvoja%20arhivske%20djelatnosti%202020.-%202025.pdf

Povelja o ponovnoj uporabi podataka o baštini. (2019). https://datacharter.hypotheses.org/

Predložak za povelju između baštinskih ustanova i znanstvenika sa smjernicama za uzajamne sporazume o ponovnoj uporabi podataka o kulturnoj baštini u fazi planiranja projekta (M. Blagaić Kišiček i M. Lukin, prev.; K. Kuzman Šlogar i A. Žugić Borić, ur.; hrvatsko izdanje). (2021). DARIAH-HR.

Pugh, M. J. (1992). Providing reference services for archives and manuscripts. Society of American Archivists.

Romary, L., Seillier, D., i Tóth-Czifra, E. (2019). Reuse agreement template between Cultural Heritage Institutions and researchers. HAL. https://hal.science/halshs-03367459

Vijeće Europe. (2000). Preporuka R(2000)13 Odbora ministara o europskoj politici dostupnosti arhivskoga gradiva.

Zaštita osobnih podataka i dostupnost informacija: Preporuke Vijeća Europe. (2002). Hrvatski državni arhiv.

Zakoni i drugi propisi

Zakon o arhivskom gradivu i arhivima. Narodne novine, 61/2018, 98/2019, 114/2022 i 36/2024 (2018). https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2018_07_61_1265.html

Zakon o pravu na pristup informacijama. Narodne novine, 25/2013, 85/2015 i 69/2022 (2013).

Pravilnik o evidencijama u arhivima. Narodne novine, 19/2023 (2023).

Pravilnik o korištenju javnog arhivskoga gradiva. Narodne novine, 121/2019 (2019).

Pravilnik o stručnim arhivskim zvanjima i drugim zvanjima u arhivskoj struci te uvjetima i načinu njihova stjecanja. Narodne novine, 104/2019 (2019).

Pravilnik o upravljanju dokumentarnim gradivom izvan arhiva. Narodne novine, 105/2020 (2020).

Pravilnik o uvjetima smještaja, opreme, zaštite i obrade arhivskog gradiva, te broju i strukturi stručnog osoblja arhiva. Narodne novine, 121/2019 (2019).

Hrvatski državni arhiv. (2021). Pravilnik o korištenju arhivskim gradivom te radu čitaonica Hrvatskoga državnog arhiva. https://www.arhiv.hr/LinkClick.aspx?fileticket=FCRap2aahf4%3D&mid=2408&portalid=0&tabid=75

Mrežni izvori

Archives Portal Europe. (b. g.). Europski arhivski portal. https://www.archivesportaleurope.net/

Cambridge Dictionary. (b. g.). Archive. https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/archive

Canadian Archival Information Network. (b. g.). Board of Inquiry (Croatia) fonds. https://archivescanada.accesstomemory.ca/board-of-inquiry-croatia-fonds

DARIAH-HR. (b. g.). Aktivnosti i projekti. https://dariah.hr/hr/naslovnica/

Državni arhiv u Bjelovaru. (2025). Izdavačka djelatnost. U O Arhivu. https://dabj.hr/o-arhivu/

Državni arhiv u Dubrovniku. (b. g.). Izdanja. https://dad.hr/izdanja/

Državni arhiv u Gospiću. (b. g.). Izdavaštvo. https://arhiv-gospic.hr/izdavastvo/

Državni arhiv u Karlovcu. (b. g.). Cjenik [PDF]. https://da-ka.hr/wp-content/uploads/2026/02/Cjenik-zadnji.pdf

Državni arhiv u Osijeku. (b. g.). Cjenik izdanja [PDF]. https://www.dao.hr/images/dokumenti/Cjenik-izdanja-EUR.pdf

Državni arhiv u Rijeci. (b. g.). Izdavaštvo. https://www.riarhiv.hr/izdavastvo.html

Državni arhiv u Šibeniku. (b. g.). Cjenik izdanja. https://www.dasi.hr/cjenik-izdanja/

Državni arhiv u Sisku. (b. g.). Izdanja. https://www.dask.hr/projekti/izdanja

Državni arhiv u Slavonskom Brodu. (b. g.). Nakladništvo. https://dasb.hr/nakladnistvo/

Državni arhiv u Splitu. (b. g.). Izdanja. https://www.das.hr/izdanja/

Državni arhiv u Varaždinu. (b. g.). Izdavačka djelatnost. https://dav.hr/izdava%C4%8Dka-djelatnost/

Državni arhiv u Virovitici. (b. g.). Cjenik publikacija [PDF]. https://www.davt.hr/wp-content/uploads/2025/09/CJENIK-PUBLIKACIJA.pdf

Državni arhiv u Vukovaru. (b. g.). Izdanja DAVU. https://www.davu.hr/index.php/koristenje-gradiva/izdavanje-preslika-arhivskog-gradiva-3

Državni arhiv u Zadru. (b. g.). Izdavaštvo: Knjige. https://www.dazd.hr/hr/izdavastvo-knjige

Državni arhiv u Zagrebu. (b. g.). Izdanja Državnog arhiva u Zagrebu. https://daz.hr/izdanja-drzavnog-arhiva-u-zagrebu/

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti. (b. g.). DiZbi.HAZU: Digitalna zbirka i katalog Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. https://dizbi.hazu.hr/

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti. (b. g.-b). Znanstvene i umjetničke sastavnice HAZU. https://www.info.hazu.hr/jedinice-u-sastavu-hazu/

Hrvatski državni arhiv. (b. g.). Naša izdanja. https://www.arhiv.hr/hr-hr/Na%C5%A1a-izdanja

Hrvatski školski muzej. (b. g.). Arhivska zbirka. https://www.hsmuzej.hr/hr/sadrzaj/zbirke/arhivska-zbirka

Hrvatski športski muzej. (b. g.). Zbirka arhivskog gradiva. https://sportski-muzej.hr/zbirke/zbirka-arhivskog-gradiva/

International Council on Archives. (b. g.-a). Stručne sekcije. https://www.ica.org/ica-network/professional-sections/

International Council on Archives. (b. g.-b). The #ArchivesAreAccessible Map. https://archives-are-accessible.ica.org/map#/carte/@46.83,14.94,5z?cat=all

International Council on Archives. (2012). Principles of access to archives. https://www.ica.org/resource/principles-of-access-to-archives/

InterPARES. (b. g.). Multilingual Archival Terminology: Term 64. https://www.ciscra.org/mat/mat/term/64

Leksikografski zavod Miroslav Krleža. (b. g.-a). Arhiv. Hrvatska enciklopedija. https://www.enciklopedija.hr/clanak/arhiv

Leksikografski zavod Miroslav Krleža. (b. g.-b). Arhivi. Istarska enciklopedija. https://istra.lzmk.hr/clanak/arhivi

Mihaljević, M., Mihaljević, M., i Stančić, H. (2019). Arhivistički rječnik: Englesko-hrvatski / hrvatsko-engleski [Mrežno izdanje]. Zavod za informacijske studije Odsjeka za informacijske i komunikacijske znanosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. https://infoz.ffzg.hr/Stancic/Arhivisticki-rjecnik/

Muzejski dokumentacijski centar. (b. g.). Hrvatski virtualni muzeji. https://hvm.mdc.hr/

Muzejski dokumentacijski centar. (b. g.-b). Registri. https://mdc.hr/hr/mdc/zbirke-fondovi/registri/

Muzejski dokumentacijski centar. (b. g.-c). Upisnik javnih i privatnih muzeja u RH. https://upisnik.mdc.hr/

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu. (b. g.-a). Digitalizirana rukopisna građa. https://digitalna.nsk.hr/rukopisnagrada/

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu. (b. g.-b). Digitalne zbirke. https://digitalna.nsk.hr/

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu. (b. g.-c). Zbirke. https://nsk.hr/zbirke/

Mreža državnih arhiva u Hrvatskoj

hrvatski državni arhiv
Marulićev trg 21
10 000 Zagreb
www.arhiv.hr

- **Hrvatska kinoteka (Hrvatski filmski arhiv)**
  Savska 131
  10 000 Zagreb
- **Odjel Depozit Zagrebačke nadbiskupije (Kaptolski i nadbiskupski arhiv Zagrebačke nadbiskupije)**
  Kaptol 27
  10 000 Zagreb

Državni arhiv u Bjelovaru
Trg Eugena Kvaternika 6
43 000 Bjelovar
www.dabj.hr

Državni arhiv u Dubrovniku
Sv. Dominika 1 (Palača Sponza)
Vukovarska 16 A (Gruž)
20 000 Dubrovnik
www.dad.hr

- **Arhivski sabirni centar Metković-Opuzen-Ploče**
  A. Hebranga 4
  20350 Metković
- **Arhivski sabirni centar Korčula-Lastovo**
  Mratin-Kampuš
  20 275 Žrnovo

Državni arhiv u Gospiću
Kaniška 17
53 000 Gospić
www.arhiv-gospic.hr

Državni arhiv u Karlovcu
Ljudevita Šestića 5
47 000 Karlovac
www.da-ka.hr

Državni arhiv za Međimurje
Štrigova 102
40312 Štrigova
www.dram.hr

- **Ispostava Čakovec**
  Ulica Kralja Tomislava 34
  40 000 Čakovec

Državni arhiv u Osijeku
Kamila Firingera 1
31 000 Osijek
www.dao.hr

Državni arhiv u Pazinu
Vladimira Nazora 3
52 000 Pazin
www.dapa.hr

Državni arhiv u Požegi
Županijska 13
34 000 Požega
www.dapz.hr

Državni arhiv u Rijeci
Park Nikole Hosta 2
51000 Rijeka
www.riarhiv.hr

- **Ispostava u Senju**
  Strmac 3
  53 270 Senj

Državni arhiv u Sisku
Frankopanska 21
44 000 Sisak
www.dask.hr

- **Sabirni arhivski centar Petrinja**
  Ivana Gundulića 1
  44 250 Petrinja

Državni arhiv u Slavonskom Brodu
Augusta Cesarca 1
35 000 Slavonski Brod
www.dasb.hr

- **Sabirni arhivski centar Nova Gradiška**
  Trg kralja Tomislava 1
  35 400 Nova Gradiška

Državni arhiv u Splitu
Glagoljaška 18
21 000 Split
www.das.hr

Državni arhiv u Šibeniku
Velimira Škorpika 6/A
22 000 Šibenik
www.dasi.hr

Državni arhiv u Varaždinu
Koprivnička 51
Pavleka Miškine 39-41
42000 Varaždin
www.dav.hr

- **Sabirni centar Koprivnica**
  Trg bana Josipa Jelačića 6
  48 000 Koprivnica
- **Sabirni centar Krapina**
  Velika Ves 137 (Dvor Popovec)
  49 224 Lepajci

Državni arhiv u Virovitici
Matije Gupca 63/4
33 000 Virovitica
www.davt.hr

Državni arhiv u Vukovaru
Županijska 66
32 000 Vukovar
www.davu.hr

- **Sabirni centar Vinkovci**
  Duga 2
  32 100 Vinkovci

Državni arhiv u Zadru
Ruđera Boškovića bb
23000 Zadar
www.dazd.hr

- **Arhivski sabirni centar Novalja**
  Dalmatinska 16
  53 291 Novalja
- **Arhiv Zadarske nadbiskupije**
  Jurja Biankinija 2
  23 000 Zadar

Državni arhiv u Zagrebu
Opatička 29
10 000 Zagreb
www.daz.hr

Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata
Marulićev trg 21
10 000 Zagreb
www.centardomovinskograta.hr

Predložak za povelju između baštinskih ustanova i znanstvenika sa smjernicama za uzajamne sporazume o ponovnoj uporabi podataka o kulturnoj baštini u fazi planiranja projekta[73]

Ključna odrednica podataka i procesiranja podataka u području umjetnosti i humanističkih znanosti njihova je ovisnost o izvorima kulturne baštine koji se nalaze i čuvaju u muzejima, knjižnicama, galerijama i arhivima. Velika je poteškoća u interakciji znanstvenika s podatcima o baštini to što je suradnja između istraživača i ustanova kulturne baštine ili istraživača koji u njima rade često ograničena strukturnim i pravnim izazovima, ali još više nesigurnostima s obzirom na očekivanja obiju strana.

Ova spoznaja navela je nekoliko europskih organizacija kao što su APEF, CLARIN, Europeana i E-RIHS da se okupe i udruže snage pod upravom DARIAH-a kako bi uspostavile načela i mehanizme za poboljšanje uvjeta za uporabu i ponovnu uporabu podataka o kulturnoj baštini, koje su izdale institucije kulturne baštine, a istraživači proučavali i obogaćivali vlastitim radom. Prvi je korak ovih zajedničkih napora Povelja o ponovnoj uporabi podataka o baštini (https://datacharter.hypotheses.org/), koja utvrđuje šest osnovnih načela za poboljšanje korištenja i ponovne uporabe resursa kulturne baštine od strane istraživača te za pomoć svim relevantnim akterima u zajedničkoj namjeri da povežu i poboljšaju pristup podatcima o baštini. Ta su načela: reciprocitet, interoperabilnost, citabilnost, otvorenost, upravljanje i pouzdanost.

Uz to što omogućuje daljnji korak u prevođenju navedenih načela u konkretno procesiranje podataka, upitnik ispod poslužit će i kao predložak koji će omogućiti institucijama kulturne baštine, pružateljima infrastrukture i istraživačima ne samo razmjenu podataka o kulturnoj baštini nego i da razjasne svoje ciljeve na početku projekta (uključujući pristup podatcima, podatke o provenijenciji, željene standarde citiranja, odgovornosti pružatelja podataka itd.). Elaboracija ciljeva olakšat će sudionicima da dođu do uzajamnih sporazuma o ponovnoj uporabi podataka, a ti bi sporazumi mogli poslužiti kao polazište za upravljanje podatcima prema FAIR-by-construction standardima već u pripremnoj fazi projekta.

73 Koraljka Kuzman Šlogar, Anamarija Žugić Borić

U praksi, ovaj se upitnik može fleksibilno primijeniti u protokolima razmjene podataka između institucija kulturne baštine i istraživača, neovisno o pojedinim postojećim platformama.

Institucije koje potpišu Povelju mogle bi je koristiti (i očekivati da će koristiti takve upitnike) u vlastitim protokolima razmjene podataka. Drugi je smjer budućeg razvoja uspostavljanje platforme koja je namijenjena upravo takvim razmjenama.

S druge strane, istraživači se potiču da kontaktiraju baštinske institucije tijekom početnih faza svojih projekata kako bi objasnili svoje planove i usuglasili se oko detalja o razmjeni podataka. Ovo usuglašavanje kasnije može biti važna komponenta u njihovim Planovima upravljanja podatcima jer dokazuje odgovorno i pošteno postupanje s podatcima o kulturnoj baštini te pravednu (ali i FAIR) praksu upravljanja podatcima istraživanja koja se temelji na partnerstvima s institucijama-nositeljima traženih podataka.

Budući da prilaganje Plana upravljanja istraživačkim podatcima prilikom apliciranja za pojedine stipendije postaje sve češći zahtjev među ulagačima u istraživanja, moramo podići svijest ulagača na činjenicu da su takvi bilateralni ili trilateralni sporazumi i izjave o ponovnoj uporabi podataka među istraživačima, baštinskim institucijama i davateljima infrastrukturnih usluga ključne komponente za upravljanje podatcima prema FAIR načelima.

Izvorni tekst:

Laurent Romary, Dorian Seillier, Erzsébet Tóth-Czifra. Reuse agreement template between Cultural Heritage Institutions and researchers. 2019. <halshs-03367459>

The license is CC-BY 4.0.

Bogatiji kontekst usvajanja predloška dostupan je na: https://datacharter.hypotheses.org/

Za dodatne informacije i povratne informacije (koje su više nego dobrodošle) kontaktirajte: laurent.romary@inria.fr i erzsebet.toth-czifra@dariah.eu.

Hrvatski tekst objavljen je 2021. godine u izdanju DARIAH-HR. Prevoditelji: Mihaela Blagaić Kišiček, Marko Lukin. Urednice: Koraljka Kuzman Šlogar, Anamarija Žugić Borić. Dizajn: Anja Tkalec

Informacije i materijali o DARIAH-HR aktivnostima i projektima dostupni su na: https://dariah.hr/hr/naslovnica/

DARIAH-HR

Reciprocitet

„Kulturne ustanove i znanstvenici slažu se oko toga da u podjednakoj mjeri uzjamno dijele sadržaje i znanje, koristeći podatkovne centre i istraživačku infrastrukturu."

Znanstvenik

→ *Planirate li priopćiti rezultate svojeg istraživanja instituciji koja vam je osigurala pristup primarnim izvorima te dobavljačima opreme, omogućujući im da obogate svoje izvorne resurse?*

→ *Ako je odgovor potvrdan, možete li nam dostaviti podatke osobe za kontakt?*

Baštinske ustanove

→ *Pod kojim biste uvjetima dozvolili znanstvenicima pristup određenoj zbirci?*

→ *Navedite sve potencijalne pravne i/ili tehničke probleme povezane s dozvolom pristupa vašim izvorima.*

→ *Kakvu biste korist željeli imati od rezultata istraživanja koji su dobiveni korištenjem vaših izvora, uključujući potencijalne ispravke ili obogaćenje izvornih podataka?*

→ *Postoji li neko određeno obogaćenje izvornih podataka koje vas posebno zanima?*

→ *Imate li na raspolaganju mehanizme koji bi olakšali ovu razmjenu (adresu e-pošte, internetski obrazac, otvoren API itd.)?*

Istraživački objekt / Oprema (ako je primjenjivo)

→ *Želite li da Vas informiramo o rezultatima istraživanja? U kojem obliku (nekom vrstom poruke, publikacijom itd.)?*

→ *Postoji li neko određeno obogaćenje izvornih podataka koje vas posebno zanima?*

→ *Imate li na raspolaganju mehanizme koji bi olakšali ovu razmjenu (adresu e-pošte, internetski obrazac, otvoren API itd.)?*

Interoperabilnost

„Podatci o kulturnoj baštini bit će dostupni u obliku koji olakšava ponovnu uporabu podataka u istraživanju. Formati bi trebali raditi i biti interoperabilni kako za znanstvenike tako i za baštinske ustanove."

Znanstvenik

→ *Planirate li podijeliti svoje podatke i/ili metapodatke u standardiziranim formatima, procesima i protokolima? Ako da, u kojima?*

Baštinska institucija

→ *Planirate li podijeliti svoje podatke i/ili metapodatke u standardiziranim formatima, procesima i protokolima? Ako da, u kojima?*

Istraživački objekt

→ *Oslanjaju li se podatci koje ste dali na standardizirane (i otvorene, ako je moguće) i/ili dokumentirane formate? Ako ne, postoji li pouzdana dokumentacija o korištenom formatu/formatima?*

Citabilnost

„Podatci o kulturnoj baštini te cjelokupno istraživanje koje je proisteklo iz njih trebaju se moći u potpunosti citirati kako bi se povećala njihova vidljivost i utjecaj. Potrebno je primijeniti relevantne standarde za citiranje podataka.“

Znanstvenik

→ *Imate li preporučeni model citiranja za svoje istraživačke podatke? Jeste li voljni navesti imena institucija/dobavljača opreme koji su vam omogućili pristup podatcima / uslugama / alatima potrebnima za rad?*

Baštinska ustanova

→ *Imate li preporučeni model citiranja za eksperimentalne materijale/izvore u svojim zbirkama? Jeste li voljni navesti imena ostalih dionika (znanstvenika i dobavljača opreme) koji su koristili vaše izvore u svojim istraživanjima?*

Istraživački objekt

→ *Imate li preporučeni model citiranja za eksperimentalne materijale/izvore koje posjedujete? Jeste li voljni navesti imena ostalih dionika (znanstvenika i dobavljača opreme) koji su koristili vaše izvore u svojim istraživanjima?*

Otvorenost

„Podatci o kulturnoj baštini trebaju se dijeliti pod otvorenom licencom kad god je to moguće, uz svijest o postojećim autorskim pravima te ograničenjima koja proizlaze iz nacionalnih zakonodavstava i pitanja privatnosti.“

Znanstvenik

→ *Na koji način planirate podijeliti svoje rezultate, vizualizacije podataka i sve izvedene podatke?*

→ *Navedite licencu (i okvir za licenciranje) pod kojom planirate podijeliti rezultate svojih istraživanja. Namjeravate li koristiti otvorenu licencu (poput Creative Commons CC-BY)?*

Baštinska ustanova

→ *Koje licence koristite za diseminaciju podataka? Postoje li neka posebna ograničenja koja su vezana za diseminaciju podataka istraživanja dobivenih korištenjem vaših materijala (osjetljivi podatci, intelektualno vlasništvo itd.)? Preporučujete li korištenje posebnih licenci za diseminaciju tih podataka?*

Istraživački objekt

→ *Kakva je vaša politika u pogledu podataka dobivenih korištenjem vaše opreme? Preporučujete li korištenje posebnih licenci?*

Upravljanje

„Dugoročno očuvanje, postojanost, dostupnost i čitljivost podataka kulturne baštine trebali bi biti prioritet.“

Znanstvenik

→ *Gdje namjeravate pohraniti svoje podatke kako biste osigurali njihovo dugoročno očuvanje? Koju ćete infrastrukturu koristiti? (To može biti repozitorij ili drugo odgovarajuće rješenje.)*

Baštinska ustanova

→ *Pružate li uslugu pohrane podataka za rezultate istraživanja ili ste povezani s nekim pouzdanim javnim poslužiteljem?*

Istraživački objekt

→ *Pružate li uslugu pohrane podataka za rezultate istraživanja ili ste povezani s nekim pouzdanim javnim poslužiteljem?*

Pouzdanost

„Podrijetlo podataka o kulturnoj baštini i cjelokupno istraživanje proisteklo iz njih trebali bi biti jasni, ažurirani, u otvorenom pristupu i stoga pouzdani.“

→ *Obveze: Baštinske institucije, znanstvenici i znanstvene infrastrukture uložit će najveći mogući napor u dokumentiranje podrijetla podataka koje dijele, uključujući zapise o svim relevantnim korištenim materijalima, opremi, tehnikama, procedurama i protokolima. Navest će autore svih izvora i naznačit će sva pitanja u pogledu autentičnosti ili manjkavosti podataka, a upozorit će i na svako zlonamjerno korištenje podataka o kulturnoj baštini.“*

Znanstvenik

→ *Planirate li navesti sve koji su sudjelovali u procesu proizvodnje podataka kako bi se osiguralo cjelovito praćenje procesa?*

Baštinska ustanova

→ *Pristajete li na to da se svi vaši materijali koji su se koristili u istraživačkom projektu navedu i citiraju pod metapodatcima o njihovu podrijetlu?*

Istraživački objekt

→ *Pristajete li na to da se svi vaši materijali koji su se koristili u istraživačkom projektu navedu i citiraju pod metapodatcima o njihovu podrijetlu?*

DARIAH-EU
Digital Research Infrastructure for the Arts and Humanities

CLARIN ERIC
Common Language Resources and Technology Infrastructure

ARCHIVES PORTAL EUROPE Foundation
Stichting Archives Portal Europe Foundation

europeana think culture